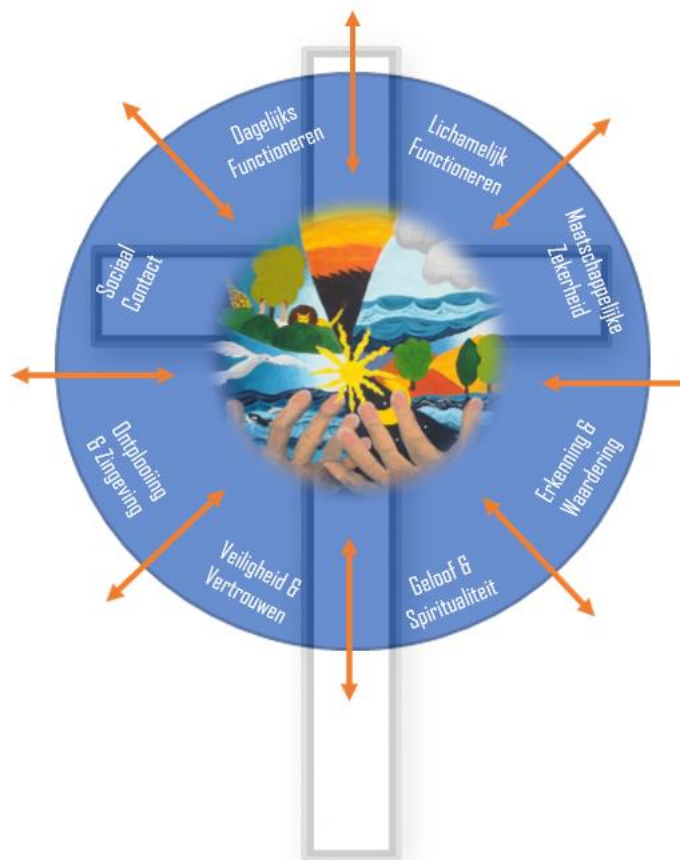

Heeft meedoen zin?

Een praktisch-theologisch onderzoek naar de betekenis voor deelnemers van het meedoen in christelijke pioniersinitiatieven

Christelijke Hogeschool Ede | Theologie

Lectoraat 'Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen'

Dr. Bert Roor en Evelien van Duffelen MA

Ede, oktober 2023

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	5
1. INLEIDING.....	6
1.1 Aanleiding.....	6
1.2 Onderzoek: Heeft meedoen zin?.....	6
1.3 Doelstelling en vraagstelling	7
1.4 Beoogde resultaten	8
1.5 Begripsomschrijvingen	8
1.6 Eerder onderzoek	9
1.7 Werkwijze en opbouw rapport	10
2. ONDERZOEKMETHODIEK.....	11
2.1 De ontwikkeling van ‘het Betekeniskompas’	11
2.2.1 Betekeniskompas: aanleiding en doel.....	11
2.2.2 Betekeniskompas: integratie sociaalwetenschappelijke modellen	12
2.2.3 Betekeniskompas: theologische reflecties	13
2.2.4 Betekeniskompas: opbouw en werkwijze	16
2.2.5 Betekeniskompas: betrouwbaarheid en validiteit	17
2.2 Selectie en typering nieuwe geloofsgemeenschappen.....	17
2.3 Selectie en kenmerken respondenten	20
2.4 Dataverwerking en data-analyse.....	21
3. PROFIELEN VAN DE ONDERZOCHE GELOOFSGEMEENSCHAPPEN.....	23
3.1 Hiernaast	24
3.1.1 Profielschets en missionaire intenties.....	24
3.1.2 Deelnemers en hun beleving.....	25
3.1.3 Vergelijking intenties en beleving	27
3.2 Klink	27
3.2.1 Profielschets en missionaire intenties.....	27
3.2.2 Deelnemers en hun beleving.....	28
3.2.3 Vergelijking intenties en beleving	30
3.3 Nijkleaster	30
3.3.1 Profielschets en missionaire intenties.....	30
3.3.2 Deelnemers en hun beleving.....	32
3.3.3 Vergelijking intenties en beleving	34

3.4	Sjoelplaats	34
3.4.1	Profielschets en missionaire intenties	34
3.4.2	Deelnemers en hun beleving	36
3.4.3	Vergelijking intenties en beleving	38
3.5	ZuidRijk	38
3.5.1	Profielschets en missionaire intenties	38
3.5.2	Deelnemers en hun beleving	40
3.5.3	Vergelijking intenties en beleving	41
3.6	Abdij van Egmond	42
3.6.1	Profielschets en missionaire intenties	42
3.6.2	Deelnemers en hun beleving	43
3.6.3	Vergelijking intenties en beleving	45
4.	IN WELK OPZICHT IS MEEDOEN BETEKENISVOL?	46
4.1	Uitwerking per aspect	46
4.1.1	Lichamelijk Functioneren	47
4.1.2	Dagelijks Functioneren	50
4.1.3	Veiligheid & Vertrouwen	53
4.1.4	Maatschappelijke Zekerheid	58
4.1.5	Sociaal Contact	60
4.1.6	Erkenning & Waardering	63
4.1.7	Ontplooiing & Zingeving	67
4.1.8	Geloof & Spiritualiteit	71
4.2	Totaaloverzicht top-3 betekenisaspecten	76
5.	CONCLUSIES EN LESSEN	79
5.1	In welke opzichten heeft meedoen zin voor de doelgroep?	79
5.2	Met welke factoren hangt deze betekenis vooral samen?	81
5.3	Wat kunnen we hieruit leren met het oog op missionaire communicatie?	82
5.4	Discussie	84
	Bibliografie	87
	Bijlage 1 Onderzoeksmethodiek 'Betekeniskompas'	90
	Bijlage 1.1 Instructiedocument	90
	Bijlage 1.2 Beeldkaarten	93
	Bijlage 1.3 Betekeniskaarten	94
	Bijlage 1.4 Vragenlijst	95
	Bijlage 2 Toelichting sociaalwetenschappelijke modellen	100
	Bijlage 3 Coderingssysteem	104

Bijlage 4 Grafieken en vragenlijsten per geloofsgemeenschap	105
Bijlage 4.1 Uitwerking Hiernaast	105
Bijlage 4.2 Uitwerking Klink.....	108
Bijlage 4.3 Uitwerking Nijkleaster	111
Bijlage 4.4 Uitwerking Sjoelplaats	114
Bijlage 4.5 Uitwerking ZuidRijk.....	117
Bijlage 4.6 Uitwerking Abdij van Egmond	120

Samenvatting

Verspreid over Nederland zijn de afgelopen decennia allerlei nieuwe christelijke pioniersinitiatieven ontstaan. In dit onderzoek is onderzocht wat deze initiatieven betekenen voor hun deelnemers, waar deze betekenis volgens hen vooral mee samenhangt en wat hieruit geleerd kan worden voor het communiceren van het evangelie binnen de Nederlandse samenleving op een manier die gevoelig is voor de heden daagse context. Het onderzoek is een deelonderzoek van het lectoraat 'Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen' van de Academie Theologie aan de Christelijke Hogeschool Ede (CHE).

Het onderzoek is opgezet vanuit een brede visie op heil en vanuit de vraag welke aspecten in een geloofsgemeenschap als heilzaam ervaren worden door de bezoekers. Om de ervaren betekenis in kaart te brengen is een methodiek ontwikkeld onder de naam 'Betekeniskompas'. Hierin zijn verschillende sociaalwetenschappelijke theorieën en modellen verwerkt die betrekking hebben op menselijke verlangens en zingeving. Dit maakt het mogelijk om aan een breed publiek duidelijk te maken wat het betekent om deel te nemen aan een geloofsgemeenschap. Het kompas bestaat uit acht aspecten van betekenis, variërend van Sociaal Contact en Dagelijks Functioneren, tot bijvoorbeeld Erkenning & Waardering en Geloof & Spiritualiteit.

Voor het onderzoek zijn zes plekken geselecteerd verspreid over Nederland. Dit gebeurde met behulp van een selectiematrix met twee assen: de heilsopvatting (van exclusief-christelijk, naar een meer inclusieve visie) en de visie op gemeenschap (van vrijblijvende deelname tot sterke gerichtheid op gemeenschapsvorming). Per plek zijn samen met de initiatiefnemers zes personen benaderd die een goede afspiegeling vormen van de bezoekers en deelnemers. Deze personen zijn online (vanwege corona-beperkingen) of op locatie geïnterviewd volgens een vaste methode, de methodiek van het zogenoemde 'betekeniskompas'. Ieder interview werd afgerond met een vragenlijst. Kwalitatieve en kwantitatieve resultaten konden daardoor onderling vergeleken worden.

Het rapport geeft de resultaten weer per plek en per betekenisaspect, waardoor er zowel lokale inkijkjes ontstaan als vergelijkende beelden per aspect. Telkens wordt geanalyseerd met welke factoren de ervaren betekenis samenhangt en welke verschillen er zijn tussen de onderzochte plekken. Dit wordt samengevat in een aantal algemene conclusies en lessen voor de communicatie van het christelijke geloof in onze samenleving. Deze lessen richten zich op werkers in de praktijk, maar ook op kerkelijke beleidsmakers en theologische opleidingen. Het rapport besluit met het bespreken van een aantal kritische vragen rondom de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek, met als doel de ontwikkelde onderzoeksmethodiek beter theologisch te onderbouwen en methodisch te verfijnen voor gebruik in de praktijk.

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

Verspreid over Nederland zijn de afgelopen decennia allerlei nieuwe christelijke pioniersinitiatieven ontstaan. Ze worden aangeduid met termen als pioniersplekken, zendingsgemeenten en *fresh expressions*.¹ Al deze initiatieven hebben als doel om op nieuwe manieren bruggen te slaan tussen de christelijke traditie en doelgroepen binnen onze overwegend post-christelijke samenleving. Dit heeft geleid tot een kleurrijk mozaïek van nieuwe kerkplekken² met uiteenlopende theologische vertrekpunten en missionaire intenties en praktijken. De vraag hierbij is hoe al deze kerkplekken het christelijke evangelie interpreteren en communiceren. Wat is hun heilsopvatting (soteriologie) en hoe dragen zij deze uit in hun praktijken, impliciet dan wel expliciet? Is pionieren vooral een zoektocht naar nieuwe en beter bij de samenleving aansluitende vormen van kerk-zijn, of wordt ook het geloof zelf anders verstaan en gecommuniceerd om daarmee beter aan te sluiten bij de beleevingswereld van tijdgenoten en hun zoektocht naar zin en betekenis?

Pionieren is ‘hot’ momenteel. Er wordt daarover veel nagedacht, onderzocht en geschreven. Maar wat daarbij opvalt, is dat fundamentele theologische vragen vaak wat onderbelicht blijven. Wat is bijvoorbeeld ‘heil’ in onze tijd? Wat ervaren mensen als ‘zin’? En heeft de christelijke traditie daarbij iets heel eigens te bieden op de veelkleurige markt van welzijn en geluk? In het lectoraat willen we achter de schermen van missionair werk kijken. Want dit werk is gediend met een grondige theologische doordenking.³

Deze spannende en relevante vragen zijn opgepakt door het lectoraat ‘Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen’ van de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) dat van 2018 – 2023 onder leiding stond van dr. Sake Stoppels. Het lectoraat van de Edese theologie-opleidingen heeft zich ten doel gesteld om in nieuwe vormen van (geloofs)gemeenschap het thema ‘heil’ theologisch en sociaalwetenschappelijk te beschrijven, te doordenken en te evalueren met het oog op een contextgevoelige voortgang van de christelijke traditie binnen de setting van een ‘post-christendom’ samenleving. De onderzoeken van het lectoraat richten zich zowel op de intenties van de initiatiefnemers als op de beleving van de doelgroep die betrokken raakt (Stoppels, 2019, p. 14). Daarbij staat de vraag centraal hoe (nieuwe) christelijke geloofsgemeenschappen zoeken naar een verstaanbare vertolking van het Evangelie binnen de setting waarin ze willen functioneren en in hoeverre deze vertolking zingevend blijkt te zijn voor de personen die zich op de een of andere wijze verbinden met dergelijke gemeenschappen.

1.2 Onderzoek: Heeft meedoen zin?

Het onderzoek ‘Heeft meedoen zin?’ is één van de deelonderzoeken van het lectoraat ‘Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen’. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode voorjaar 2020 tot zomer 2023 en richt zich nadrukkelijk op de ontvangende kant. In hoeverre beleven deelnemers en bezoekers iets van ‘heil’? In de lectorale rede van Sake Stoppels wordt deze vraag als driedelig

¹ Voor de Nederlandse context is dit voor het eerst uitgebreid beschreven en geanalyseerd in *Als een kerk opnieuw begint* (Noort, Paas, Roest, & Stoppels, 2007).

² Deze term is geïntroduceerd door de Protestantse Kerk in haar gelijknamige nota uit 2019 (De Reuver & Vellekoop, 2019).

³ Citaat van de website van het lectoraat: <https://www.che.nl/lectoraten/zingeving-geloofsgemeenschappen> (geraadpleegd 26-11-2021).

omschreven: voor wie blijken deze initiatieven heilzaam te zijn, op welke wijze zijn ze dit en hoe fundamenteel is de 'opbrengst' voor de betrokkenen (Stoppels, 2019, p. 40)? Het onderzoek sluit aan op een impactstudie die in het najaar van 2019 is verricht vanuit de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk, maar richt zich op initiatieven vanuit de breedte van kerkelijk Nederland. Ook zoomt het dieper in op de *kwantitatieve betekenis* voor deelnemers. Hoe maakt meedoen verschil in hun leven? Wat voegt het toe om mee te doen en in welk opzicht is meedoen heilzaam?

We gaan in dit onderzoek uit van een breed, holistisch concept van heil. In algemeen-religieuze zin kan onder heil worden verstaan: al het goede waaraan mensen van Godswege deel krijgen. In dit specifieke lectoraatsonderzoek verstaan we onder heil en heilzaam:

alles wat het sociale, psychische, spirituele, lichamelijke en/of maatschappelijke welzijn van mensen bevordert of herstelt en hen een hoopvol perspectief biedt in het hier en nu en/of voor na dit leven.⁴

We hebben bewust gekozen voor een definiëring van het begrip heil die enerzijds uitnodigt tot de dialoog over wat het heil is en anderzijds ruimte geeft voor onderzoek naar hoe dit door initiatiefnemers en deelnemers van nieuwe geloofsgemeenschappen wordt ingevuld. Het betreft dus een contextuele beschrijving van heil, die wellicht ook ruimte kan creëren voor gesprekken met niet-christenen in de samenleving over wat heil/heilzaam is.

Deze brede opvatting van heil vormt eveneens de basis voor de onderzoeksmethodiek die we ten behoeve van dit onderzoek hebben ontwikkeld: het 'Betekeniskompas', een onderzoeksinstrument waarmee we – op basis van terminologie die bijvoorbeeld in sociale wetenschappen gebruikt wordt voor vraagstukken rond zingeving – in kaart willen brengen of en hoe meedoen zin heeft voor deelnemers. In hoofdstuk 2 over de onderzoeksmethodiek zal dit instrument worden toegelicht en verantwoord.

Meedoen in christelijke pioniersinitiatieven kan zin hebben wanneer het bijdraagt aan (één of meer van de aspecten in) deze breed opgevatte definitie van heil en heilzaam. Zolang dat zo is, is onze veronderstelling, blijft het voor deelnemers 'zinnig' om mee te doen. Zo niet, dan zullen ze vroeger of later afhaken. De vraag is nu: in welk opzicht en in welke mate is hun deelname zinvol en waar hangt dit volgens hen zelf mee samen? Een vraag die hier uit volgt is deze: is er een verband - en zo ja, welk - tussen de kenmerken en intenties van pioniersinitiatieven en de beleving van heil in de brede zin van het woord bij deelnemers? Heeft het bijvoorbeeld te maken met de inhoud en vorm van activiteiten, de sociaal-maatschappelijke context of de sociaaleconomische, culturele en/of religieuze achtergrond van initiatiefnemers en deelnemers? Als we daarover iets op het spoor komen, kan dit waardevolle lessen opleveren voor zowel bestaande als nieuwe initiatieven en kerkplekken in onze samenleving.

1.3 Doelstelling en vraagstelling

De doelstelling van dit deelonderzoek ligt in het verlengde van de algemene doelstelling van het lectoraat en luidt als volgt: het beschrijven, doordenken en evalueren in welke opzichten het deelnemen aan christelijke pioniersinitiatieven betekenisvol is voor de deelnemers.

⁴ Zie onder meer: Bert Roor, *Heilzame presentie. Diaconale betrokkenheid als leeromgeving voor protestantse kerken*. Utrecht: Boekencentrum Academic, 2018, p. 344, en Baarlink, H. "Heil, bevrijding, redding, behoud". In A. N. Noordegraaf e.a. (red.), *Woordenboek voor bijbellezers*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2005, p. 255).

De leidende vraag luidt als volgt:

In welke opzichten is het deelnemen aan christelijke pioniersinitiatieven betekenisvol voor de deelnemers, waar hangt dit volgens hen vooral mee samen en wat kan hieruit geleerd worden met het oog op een contextgevoelige communicatie van het evangelie binnen de Nederlandse samenleving?

Het eerste deel van de vraagstelling is empirisch en vraagt om operationalisering van de begrippen 'christelijke pioniersinitiatieven' en 'betekenisvol'. Het tweede deel is evaluatief en richt zich op de betekenis van de verworven inzichten voor de communicatie van het evangelie. Daarbij gaat het niet alleen om pioniersinitiatieven, maar om alle initiatieven en kerkplekken die zich ten doel stellen om het evangelie van Jezus Christus op een heilzame en betekenisvolle wijze te communiceren met tijdgenoten in een post-christelijke samenleving.

We werken onze vraagstelling uit in de volgende drie deelvragen:

1. In welke opzichten is het deelnemen aan christelijke pioniersinitiatieven betekenisvol voor de doelgroep?
2. Met welke factoren hangt dit volgens de deelnemers vooral samen?
3. Wat kan hieruit geleerd worden met het oog op een contextgevoelige communicatie van het evangelie binnen de Nederlandse samenleving?

We zijn in dit onderzoek met name benieuwd naar wat we kunnen leren over hoe het evangelie van Jezus Christus op geloofwaardige en contextgevoelige wijze gecommuniceerd kan worden in onze post-christelijke samenleving. Hoe kan worden daarin worden bijgedragen aan de shalom, het welzijn van mens en samenleving, zoals de Bijbel ons dit voorhoudt? En is er vervolgens ook iets specifiek christelijks dat deelnemers alleen maar kunnen vinden in de onderzochte geloofsgemeenschappen en nergens anders (Stoppels, 2019), en zo ja: wat is dit volgens hen? Daarmee wil dit onderzoek ook bijdragen aan het theologisch onderwijs op de CHE en daarmee vergelijkbare instellingen.

1.4 Beoogde resultaten

Het beoogde resultaat sluit uiteraard aan op de doelstelling: een beeld schetsen van de wijze waarop en de mate waarin deelnemen aan christelijke pioniersinitiatieven betekenisvol is voor de deelnemers en van de factoren waarmee dit samenhangt. Dit beeld en deze inzichten kunnen vervolgens als spiegel dienen voor kerkelijke en missionaire praktijken in ons land.

In de voorbereidende fase diende zich echter nog een derde resultaat aan: het ontwikkelen van een valide onderzoeksinstrument om de betekenis van meedoen voor deelnemers inzichtelijk en onderling vergelijkbaar te maken. Dit heeft geleid tot het zogenoemde 'Betekeniskompas', dat een operationalisering is van onze brede definitie van heil en heilzaam en mede gebaseerd is op sociaalwetenschappelijke modellen over zingeving. Dit betekenis Kompas heeft zijn nut bewezen in het onderzoek en lijkt een waardevol hulpmiddel om breder in te zetten voor het evalueren van de betekenis van christelijke en kerkelijke praktijken. Door dit bredere gebruik kan tevens nadere validatie ontstaan. Het lectoraat stelt het daarom beschikbaar aan het werkveld van de theologie-opleidingen en is benieuwd naar de ervaringen.

1.5 Begripsomschrijvingen

Zoals gezegd vraagt de vraagstelling om operationalisering van de begrippen 'christelijke pioniersinitiatieven' en 'betekenisvol'. Onder christelijke pioniersinitiatieven verstaan we alle nieuwe,

experimentele vormen van christelijke of kerkelijke presentie in de samenleving die het samen verkennen, ontdekken, beleven en/of verkondigen van het christelijke geloof als doel hebben. 'Nieuw' wil zeggen dat zij verkeren in de pioniersfase of in de daaropvolgende fase van consolidatie waarin het initiatief een min of meer 'vaste' vorm heeft gekregen. Deze vorm wijkt normaal gesproken af van reeds bekende vormen van kerkzijn uit de traditie en/of kerkorde van een kerkelijke stroming of denominatie. In de nota 'Mozaïek van kerkplekken' van de Protestantse Kerk wordt hierbij bijvoorbeeld gedacht aan de protestantse pioniersplekken en de 'kerngemeenten' en 'huisgemeenten' die hieruit kunnen ontstaan (De Reuver & Vellekoop, 2019). De hiervoor gegeven omschrijving is gebruikt om initiatieven te selecteren die passen bij de doelstelling. Om de betekenis van ervaringen op het spoor te kunnen komen gaan we uit van plekken die tenminste twee jaar functioneren.

Met 'betekenisvol' bedoelen we dat het sociale, psychische, spirituele, lichamelijke en/of maatschappelijke welzijn van mensen wordt bevorderd of hersteld en/of dat hen een hoopvol perspectief wordt geboden, in het hier en nu en/of voor na dit leven. We sluiten hierbij dus aan bij de in §1.1 genoemde brede omschrijving van heil en heilzaam. Meedoen kan dus zowel te maken hebben met gezondheid en welzijn, als met bijvoorbeeld zingeving of spiritualiteit. Bevordert het meedoen de gezondheid en het welzijn van deelnemers en zo ja, in welk opzicht? Helpt het deelnemen aan pioniersinitiatieven bij het omgaan met zingevingvragen? In hoeverre ervaren zij het Bijbelse narratief daarbij als helpend en heilzaam voor hun leven?

1.6 Eerder onderzoek

In § 1.1 wezen we erop dat ons onderzoek aansluit op een impactstudie die in het najaar van 2019 is verricht vanuit de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk. De focus lag daarbij op wat er met mensen gebeurt op het gebied van geloof en sociale verbondenheid (Stoppels, 2019). Uit dit onderzoek bleek dat pioniersplekken in staat zijn in contact te komen met mensen voor wie de 'gewone' (traditionele) kerk niet - of niet meer - in beeld is. De onderzochte deelnemers blijken echter in grote meerderheid wel een meer of minder sterke kerkelijke socialisatie als biografische achtergrond te hebben. Het lijkt lastig te zijn mensen aan te trekken die nooit een verbinding met de christelijke traditie hebben gehad, met uitzondering voor deelnemers met een moslimachtergrond. De onderzochte pioniersplekken betekenen in zowel sociaal als godsdienstig opzicht veel voor de betrokkenen. De kracht van de plekken lijkt te liggen in hun kleinschaligheid en in de combinatie van een heldere identiteit en een laagdrempelige, informele instap. De onderzoekers nemen waar dat de theologische diversiteit binnen de wereld van protestantse pioniersplekken groot is:

'Dat komt onder meer tot uiting in de gerichtheid op het tot geloof komen van niet-christenen. Daar waar dat in bepaalde plekken een speerpunt is, is er in andere plekken juist een zekere allergie voor 'bekering'. Breed is er de neiging om de pioniersplek als 'een open plek' te profileren. Het christelijk profiel is doorgaans duidelijk, maar tegelijk hecht men aan vrijheid en de ruimte voor deelnemers een eigen weg te gaan met het aanbod. Deze resultaten bieden een belangrijke achtergrond' (Stoppels, 2019, p. 22).

Dit inzicht is door ons verwerkt bij de selectie van plekken binnen ons onderzoek (zie § 2.3).

1.7 Werkwijze en opbouw rapport

In hoofdstuk 2 volgt een verantwoording van de praktisch-theologische insteek en een uitleg en onderbouwing bij de ontwikkeling van de nieuwe onderzoeksmethodiek: het Betekeniskompas (§2.1). De volledige onderzoeksmethodiek is als bijlage toegevoegd (bijlage 1). Met behulp van deze methodiek hebben we onderzoek gedaan in zes geloofsgemeenschappen, waar we steeds zes (op één plek zeven) respondenten hebben geïnterviewd (n=37). In hoofdstuk 2 geven we ook inzicht in de selectie en kenmerken van de onderzochte geloofsgemeenschappen en respondenten (§2.2 en §2.3) evenals een toelichting op de methode van dataverwerking en data-analyse (§2.4).

In hoofdstuk 3 volgt een uitwerking van de profielen van de onderzochte gemeenschappen. Deze uitwerking is steeds gebaseerd op een gesprek dat is gevoerd met één van de leden uit het kernteam van de betreffende geloofsgemeenschap (kopje: 'Profielschets en missionaire intenties'). Deze schets wordt aangevuld met informatie uit de interviews onder de respondenten (kopje: 'Deelnemers en hun beleving', met daarbij aandacht voor motieven voor deelname, activiteiten waar respondenten aan meedoen, en een visuele weergave van de beleving van de deelnemers). Als bijlage zijn voor iedere onderzochte geloofsgemeenschap aanvullende uitwerkingen van de onderzoeksresultaten toegevoegd (bijlagen 4.1 t/m 4.6).

In hoofdstuk 4 wordt aan de hand van het Betekeniskompas beschreven in welk opzicht en in welke mate meedoen voor deelnemers betekenisvol is (resultaten en conclusies deelvraag 1). In hoofdstuk 5 volgt de analyse van factoren waarmee deze betekenis samenhangt (resultaten en conclusies deelvraag 2). In hoofdstuk 6 worden de lessen geformuleerd voor missionaire communicatie binnen de Nederlandse samenleving (samenvattende conclusies en resultaten deelvraag 3), evenals een discussie en suggesties voor vervolgonderzoek.

2. ONDERZOEKMETHODIEK

In dit hoofdstuk verantwoorden we onze praktisch-theologische onderzoeksmethodiek en de methodische werkwijze rond de opzet, uitvoering en evaluatie van het onderzoek (§2.1 t/m §2.4). Het vakgebied van de praktische theologie is volop in ontwikkeling. In het boek *Praktische theologie. Verkenningen aan de Grens* onderscheiden Annemie Dillen en Stefan Gärtner vier invalshoeken die vaak gekozen worden als object voor de praktische theologie: 1) het handelen van de pastor, 2) het handelen van de kerk, 3) de geleefde theologie, met daarbij nadruk op de beleving van spiritualiteit of religie in het dagelijks leven, en 4) het handelen en de ervaringen van de mens in brede zin (Dillen & Gärtner, 2015, pp. 80-81; 84-85). Met het onderzoek ‘Heeft meedoen zin?’ hopen we relevant te zijn voor de eerste en tweede invalshoek, maar richten we ons daartoe primair op het derde thema: de geleefde theologie, met een accent op persoonlijke betekenis. We sluiten daarnaast aan bij het standpunt van praktisch-theoloog Pete Ward dat praktische theologie “[needs] to be fully rooted in the everyday practice of the Christian faith in the church *and* in the world” (Ward, 2017, p. 2).

Volgens Hans Schaeffer is het voor de praktische theologie belangrijk dat zij zich richt op de concrete werkelijkheid van kerken en gelovigen en zich daarbij niet enkel beperkt tot “een *descriptie* van de werkelijkheid maar ook *handelingsaanwijzingen* wil bieden” (Schaeffer, 2019, p. 21).⁵ Ook Dillen en Gärtner wijzen op de praktische theologie als waarnemingswetenschap én handelingswetenschap (Dillen & Gärtner, 2015, pp. 78, 84-85). Uit de onderzoeken van het lectoraat ‘Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen’ blijkt daarnaast hoe belangrijk het is visies vanuit de geleefde theologie in verbinding te brengen met bijvoorbeeld systematisch-theologische (heils)opvattingen, om mogelijke verschuivingen in (soteriologische) denkbeelden aan het licht te brengen en daar inhoudelijk op te reflecteren. Op basis van ons onderzoek hopen we dan ook lessen aan te reiken voor het missionaire handelen en het gesprek over de verbinding tussen praktische en systematische theologie te stimuleren.

2.1 De ontwikkeling van ‘het Betekeniskompas’

Voor dit onderzoek hebben wij een onderzoeksmethodiek ontwikkeld voor empirisch-theologisch onderzoek naar de betekenis van (nieuwe) geloofsgemeenschappen voor deelnemers. Dit instrument hebben we de naam ‘Betekeniskompas’ gegeven. In deze paragraaf geven we een methodologische verantwoording: vanuit welke theorie en principes is deze methodiek tot stand gekomen en waarom?

2.2.1 Betekeniskompas: aanleiding en doel

Met dit onderzoek hopen we inzicht te krijgen in nieuwe mogelijkheden voor de communicatie van het evangelie. Volgens Carlo Leget wordt in de huidige, seculiere tijd niet langer naar religies, de kerk of het christelijke geloof gekeken voor levensoriëntatie:

‘Eeuwenlang vormden religies voor de meerderheid van de Nederlanders een cultureel kader waarin (...) dimensies van zingeving collectief houvast konden bieden. Door de culturele verschuivingen van de laatste vijf decennia is dit niet langer het geval’ (Leget, 2016, p. 25).

Voor het ontwerp van onze methodiek hebben we als theologen onze blikrichting daarom omgedraaid en gekeken naar inzichten die vanuit de hedendaagse maatschappij aangereikt worden

⁵ Cursivering toegevoegd.

voor het omgaan met zingevingsvragen, om te onderzoeken of we een verbinding kunnen maken tussen ‘seculiere’ zingevingsthematiek en de betekenis van het meedoen in geloofsgemeenschappen.

We zien daarbij twee opvallende ontwikkelingen. De eerste ontwikkeling betreft het feit dat binnen de gezondheidszorg steeds meer aandacht ontstaat voor ‘de hele mens’ en voor de verschillende dimensies van zingeving. Eén van die dimensies van zingeving is spiritualiteit (Wijgergangs, Ras, & Reijmerink, 2016). De spirituele dimensie van welzijn wordt in de (geestelijke) gezondheidszorg dus sterker benadrukt ten opzichte van eerdere tijden. De tweede ontwikkeling is een toenemende aandacht binnen de theologie voor holistische benaderingen en oog voor het belang van ‘embodiment’ die een correctie bieden op een van oudsher sterke focus op intellectuele kennis en waarheidsclaims.⁶

In onze zoektocht naar nieuwe taal, hebben we een nieuwe praktisch-theologische onderzoeksmethodiek ontwikkeld: het ‘Betekeniskompas’. Met deze methodiek zoeken we aan te sluiten bij de genoemde verschuivingen. Voor het verschaffen van inzicht in wat het meedoen in een (nieuwe) geloofsgemeenschap betekent hebben we aansluiting gezocht bij hedendaagse benaderingen van zingeving. We hebben concepten uit deze benaderingen omgezet naar een onderzoeksmethodiek om via die weg het gesprek over christelijke missie te bevorderen. We sluiten daarmee ook aan bij de hedendaagse ervaringscultuur: mensen willen weten wat waarheidsclaims in de praktijk uitwerken (Moynagh, 2017, p. 399).⁷

2.2.2 Betekeniskompas: integratie sociaalwetenschappelijke modellen

Als basis voor het Betekeniskompas is gekozen voor de theorie van Abraham Maslow die de vijf ‘universele behoeften van de mens’ in kaart heeft gebracht. Het gedachtegoed van Maslow is in 2006 verder uitgewerkt door de Amerikaanse psycholoog Koltko-Rivera (Vooren & Koch, 2017, p. 31). De vijf basiscategorieën zijn in deze uitwerking niet langer hiërarchisch (zoals in de bekende ‘pyramide van Maslow’), maar *evenwaardig* naast elkaar geplaatst en aangevuld met een categorie ‘zelfoverstijging’. Wij hebben het model van Maslow nog een stap verder uitgewerkt en gekoppeld aan:

- de omschrijving van het begrip heil volgens de begripsafbakening zoals beschreven in §1.1 van dit rapport en binnen het CHE-lectoraat ‘Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen’ gebruikt wordt;
- drie actuele modellen rond zingeving en religieuze betekenisgeving, namelijk:
 - a. het model Positieve Gezondheid van Machteld Huber (2014), die vanuit een brede blik op ‘gezondheid’ zes dimensies onderscheidt die bijdragen aan het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven om te gaan;
 - b. het Diamantmodel van Carlo Leget (2018), die met name onderzoek heeft gedaan naar de geestelijke (of: spirituele) dimensie van zingeving en betekenisgeving en op basis daarvan een luisterraster heeft ontwikkeld om in gesprek te gaan over zingeving (Leget, 2016, pp. 75-102);

⁶ Zie onder meer: Bonnie Miller-McLemore, “Disciplining. Academic Theology and Practical Knowledge”. In *Christian Practical Wisdom. What it is. Why it Matters*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co. 2016, pp. 175-231; Evelien van Duffelen, *A Twist to Apologetics. An explorative and systematic study on ‘embodied knowing’ as a complementary approach to apologetics in a secular society*. Kampen: Theologische Universiteit Kampen | Utrecht, 2022.

⁷ Volgens Moynagh sluit inzicht geven in de betekenis van participatie aan bij de hedendaagse ervaringscultuur (“today’s experiential culture”. Hij voegt daaraan toe: “It also fits contemporary pragmatism - people want to know if truth claims work”. Zie Moynagh, 2017, p. 399.

- c. het concept Modalities of Belonging van Joantine Berghuijs (2017), waarmee zij inzicht geeft in manieren waarop personen zich verbonden kunnen weten met bepaalde geloofsovertuigingen of (religieuze) betekenis ervaren;

Zie bijlage 2 voor aanvullende achtergrondinformatie over de modellen a t/m c.

Voor het ontwikkelen van de onderzoeksmethodiek zijn we gestart met de dimensies van Maslow volgens de niet-hiërarchische invulling (zie hierboven). Vervolgens hebben we alle thema's die volgen uit de modellen van Huber, Leget, Berghuijs, evenals de thema's uit de door ons geformuleerde begripsafbakening van heil/heilzaam en zingeving, in een werkdocument in kolommen naast elkaar gezet. Overeenstemmende thema's hebben we zoveel mogelijk geclusterd via een iteratief proces. Zo ontstonden acht primaire categorieën (waarbij de volgorde min of meer willekeurig is):

1. Lichamelijk Functioneren
2. Dagelijks functioneren
3. Veiligheid & Vertrouwen
4. Maatschappelijke Zekerheid
5. Sociaal contact
6. Erkenning & Waardering
7. Ontplooiing & Zingeving
8. Geloof & Spiritualiteit

Ieder van deze acht categorieën bestond aanvankelijk uit tien à vijftien subthema's. Deze hebben we geclusterd en gereduceerd tot zes subthema's per hoofdcategorie, dus in totaal 48 subthema's. De acht primaire categorieën vormen de rode draad in het Betekeniskompas. Voordat we een meer gedetailleerde uitwerking van de methodiek geven (zie hiervoor §2.2.4), volgt nu eerst een paragraaf waarin we inzicht geven in onze theologische afwegingen.

2.2.3 Betekeniskompas: theologische reflecties

In deze paragraaf leggen we uit waarom we *al* deze acht dimensies theologisch van belang achten. Een kritische vraag die de methodiek kan oproepen, is namelijk: is niet de achtste dimensie de 'kern' waar het bij christelijke missie om gaat? Christelijke missie komt voort uit het verlangen van aanhangers van het christelijke geloof om met anderen te delen wat zij geloven én waarom dit voor hen belangrijk is. Je zou dus kunnen zeggen dat christelijke missie volgt uit de 'why' van het christelijke geloof (Sinek, 2020).

Een complexe vraag daarbij is - en blijft - of christelijke missie pas 'geslaagd' is als iemand tot persoonlijk en 'beleden' (uitgesproken, gearticuleerd) geloof in Christus komt. Dit legt een zware en wellicht onrealistische claim op missionaire initiatieven. Bovendien is de vraag in hoeverre dit recht doet aan de soms zeer langdurige ontwikkelingsprocessen die mensen doormaken en het feit dat mensen vaak meedoen met "increasing degrees of believing" (Moynagh, 2017, pp. 396-397). Hoewel volgens Stefan Paas het vertellen over de betekenis van Jezus het ultieme hart en doel van christelijke missie is (Paas, 2015, p. 33), is dit niet noodzakelijk het bepalende startpunt.⁸ Paas verwijst naar de missioloog David Bosch, volgens wie de missionaire taak "even samenhangend, breed en diep [is] als de nood en moeilijkheden van het menselijke leven" (Paas, 2015, p. 32). Paas

⁸ Paas verwijst daarbij het onderscheid tussen *ultimacy* en *priority*, ontleend aan C.J.H. Wright, *The Mission of God* (2006).

sluit hierbij aan, al benadrukt hij dat niet zozeer de menselijk noden, maar Jezus' leven, sterven en opstanding "de normatieve lens op Gods bedoeling met zijn wereld" zijn (Paas, 2015, pp. 32-33).

Een nadere uitwerking van deze thematiek vergt aanvullende studie. We volstaan hier met het verwijzen naar de inzichten van vier theologen (met respectievelijk een Anglicaanse, gereformeerde evangelische en katholieke achtergrond) die aansluiten bij de visie waaruit het 'Betekeniskompas' is ontwikkeld:

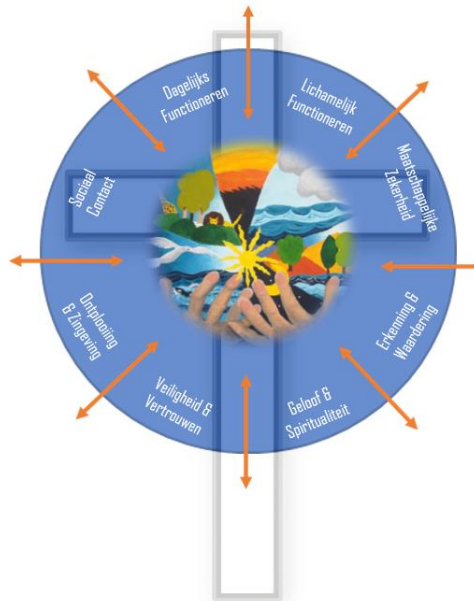
1. De oudtestamenticus Christopher Wright beargumenteert op basis van zijn missionair-hermeneutische benadering van de Bijbel dat in christelijke missie niet onze 'superioriteit' het uitgangspunt is⁹, maar onze liefde en compassie voor niet-gelovigen, met oog voor alle sociale, economische, politieke, spirituele en persoonlijke consequenties die hun levenskeuzes met zich meebrengen (Wright, 2006, pp. 179, 287). Bijbelse missie gaat ten diepste over kennis van God. Het kennen van God impliceert echter ook kennis over wat het is om voluit en volledig mens te zijn.¹⁰ Wright roept daarom op tot holistische, integrale missie: "a different way of thinking about mission would be to imagine a whole circle of all the needs and opportunities that God calls (or sends) us to address in the world" (Wright, 2006, p. 317).
2. De systematisch theologen Van den Brink & Van der Kooi wijzen er in hun *Christelijke Dogmatiek* op dat - wanneer we leven 'in Christus' - we ook mogen delen in de levenschenkende relatie met God waaruit Jezus zelf leefde tijdens zijn leven op aarde. Die relatie leidde tot een "onverwachte en overvloedige humaniteit en een sfeer die mensen tevoorschijn doet komen en tot bloei brengt" (Van den Brink & Van der Kooi, 2012, pp. 305, 430-431).¹¹ De auteurs pleiten er voor meer oog te hebben voor antropologische, psychologische en sociale aspecten van christelijke praktijken en voor een breder palet aan 'betekenisvolle handelingen' in geloofsgemeenschappen als middelen om mensen in gelovig opzicht te vormen (Van den Brink en Van der Kooi, 544). Daarnaast benadrukken zij dat *wat* kerk is, slechts geleerd kan worden "in voortdurende oriëntatie op onze mondiale, multicontextuele werkelijkheid" (Van den Brink & Van der Kooi, 2012, p. 465) en daarom niet alleen te vinden is in het domein van kerk en liturgie, maar ook in het leven van alledag (Van den Brink & Van der Kooi, 2012, pp. 180-181).
3. Praktisch theoloog Ruth Perrin deed onderzoek naar redenen waarom *millennials* belijdende gelovigen ('active affirmers') werden. In deze groep werd als belangrijkste factor voor hun geloofsontwikkeling benoemd dat er ruimte is voor vragen uit de concrete levenssituatie en de dagelijkse impact van het geloof (Perrin, 2020, pp. 235-245). Ook andere praktisch theologen laten zien dat er toenemende aandacht is voor de formatieve functie van christelijke praktijken, die in de vroege christelijke kerk veel meer een vanzelfsprekende rol vervulden (Webber, 2004, p. 67); (Taylor, 2019).
4. De katholieke theoloog Stephen Bevans beschrijft twee posities die vaak tegenover elkaar worden gesteld in het denken over zending: *creation-centered* (de schepping en menselijke werkelijkheid als plaats waar God zichzelf bekend maakt) en *redemption-centered* (de mens heeft radicale of totale verlossing nodig) (Bevans, 2002, p. 22). In dit onderzoek hebben wij onszelf de vraag gesteld of het mogelijk is beide benaderingen dichterbij elkaar te brengen en recht te doen aan de ultieme betekenis van Christus leven, sterven en opstanding én de doorwerking daarvan in de schepping en heel het dagelijkse, menselijke leven.

⁹ "Our primary aim is not to 'win', but to serve" (Wright, 2006, 179).

¹⁰ "Life itself, in all its fullness and eternity, lies in knowing and loving God" (Wright, 2006, pp. 128).

¹¹ Cf. Wright, pp. 365-367.

We hebben bovenstaande inzichten in een model weergegeven (figuur 2.1). In het model staan zowel het symbool van het kruis als de door God gedragen schepping centraal. In de cirkel daar omheen hebben we de acht primaire categorieën uit het Betekeniskompas geplaatst (zie §2.2.2). De dubbele pijlen laten zien dat mensen via ieder aspect van de menselijke behoefte met het christelijke geloof in *aanraking* kunnen komen, maar ook dat we via al deze aspecten kunnen *getuigen* van de uitwerking van hun geloof. Het model beoogt vooral een reflectieproces op gang te brengen en niet een ‘sluitend systeem’ te presenteren. We voeren graag het voortgaande missionaire gesprek over deze thematiek en aanvullende inzichten verwelkomen we dan ook van harte.

Figuur 2.1 – Visualisering theologische afwegingen bij het Betekeniskompas

Samengevat: onderzoek met het Betekeniskompas is gericht op het luisteren naar *real life* betekenissen van het meedoen in geloofsgemeenschappen en de impact of relevantie daarvan voor dagelijkse praktijken, processen of levenshoudingen van de deelnemers. Deze betekenissen willen we doorvertellen in de hoop dat anderen – zoals pioniers, gevestigde kerken, spiritueel zoekenden en niet-christenen - zich hierdoor laten inspireren. Dit is een wezenlijk ander startpunt dan lang kenmerkend is geweest voor traditionele zendingsbenaderingen, waarbij vanuit de christelijke traditie een betekenis als het ware werd opgelegd. Hoewel de vraag blijft of door het inzetten van deze holistische benadering de meerwaarde van het christelijke geloof duidelijker te articuleren is, kan het doorgeven van betekenisvolle verhalen wellicht blokkades weghalen en nieuwe ruimte creëren voor dialoog en getuigenis.

2.2.4 Betekeniskompas: opbouw en werkwijze

Vanuit de acht hoofdcategorieën (zie §2.2.2) hebben we een gelaagde onderzoeksmethodiek opgebouwd, die bestaat uit 1) een voorbereidingsfase en 2) het onderzoek onder de deelnemers in vier stappen. Voorafgaand aan het onderzoek is de methodiek onder drie proefpersonen getest en op basis van uitwisseling van deze leerervaringen verder verfijnd.

De voorbereidingsfase bestaat uit een zogenaamd ‘intentiegesprek’ met de initiatiefnemer(s) van de desbetreffende pioniersplek (zie bijlage 1.1, spoor 1: Initiatiefnemers). Na dit gesprek volgt het onderzoek onder de deelnemers, waarbij de volgende vier stappen worden doorlopen:

- **Stap 1 – Semigestructureerd interview**

Zie het instructiedocument voor de opbouw van dit interview (bijlage 1.1, spoor 2: Deelnemers). In dit eerste deel ligt de focus op het verkennen wat deelnemers spontaan zelf vertellen over hun deelname aan de geloofsgemeenschap.

- **Stap 2 –Associatieve verkenning en beeldkaarten**

In deze stap vragen we deelnemers wat de geloofsgemeenschap voor hen betekent. Aansluitend vragen we hen of zij dit in beelden kunnen beschrijven. We hebben daarvoor gekozen, omdat beelden op directe en wellicht ook aansluitend bij gevoels- of ervaringslagen, zicht kunnen geven op de betekenis van de plek. Bovendien is onze doelgroep naar verwachting vrij divers en zullen niet alle respondenten ‘taalkundig’ even sterk ontwikkeld zijn. Als een respondent het lastig vindt zelf een beeld te geven, hebben we beeldkaarten beschikbaar ter ondersteuning (bijlage 2).

- **Stap 3 – Kaarten Betekeniskompas | 8 hoofdcategorieën**

Bij dit onderdeel laten we de acht kaarten zien (met daarop het kernbegrip, een korte uitleg en een afbeelding, zie bijlage 1.3) en vragen we respondenten om een spontane eerste verdeling te maken tussen wel of niet betekenisvol. Vervolgens vragen we naar voorbeelden. We sluiten af met de vraag een top-3 te maken van de meest betekenisvolle kaarten.

- **Stap 4 – Vragenlijst Betekeniskompas | 48 subcategorieën**

In dit onderzoek werken we met gegevens die niet eenvoudig te kwantificeren zijn. Om de ‘mate van betekenis’ van deelname aan de pioniersplek te kunnen meten en inzicht te krijgen in welke toegevoegde betekenis de geloofsgemeenschap heeft, hebben we gekozen voor verwerking van deze 48 thema’s in een gerubriceerde vragenlijst¹² met een Likertschaal (zie bijlage 1.4). In deze vragenlijst kunnen respondenten de volgende betekeniswaardes aangegeven:

Ja, in sterke mate	Ja, in beperkte mate	Nee, maakt geen verschil	Nee, juist niet	Ik weet het niet
☐	☐	☐	☐	☐

Tabel 2.3 – Betekeniswaardes vragenlijst

In de vragenlijst hebben we gekozen voor zes korte stellingen per rubriek en voor een formulering die een positieve verandering inzichtelijk maakt ten opzichte van de situatie *voordat* iemand betrokken was bij de onderzochte geloofsgemeenschap (bijvoorbeeld in de rubriek Veiligheid &

¹² Met ‘gerubriceerd’ bedoelen we dat de vragenlijst is ingedeeld op basis van acht rubrieken, aansluitend bij de acht primaire categorieën.

Vertrouwen, vraag 2: “Ik heb nu meer vertrouwen in contacten met anderen”. Door aan iedere betekeniswaarde een getalsmatige waardering te geven, is het mogelijk in de evaluatieve fase kwantitatief inzicht te geven in de opbrengsten van het onderzoek via grafische weergave.

2.2.5 Betekeniskompas: betrouwbaarheid en validiteit

De onderzoeksmethodiek van het Betekeniskompas heeft een gelaagde structuur. Het accent ligt op *kwalitatief* onderzoek: onderzoek ‘in het veld’ dat gericht is op het achterhalen van betekenis die onderzochte personen zelf aan situaties geven (Verhoeven, 2014, p. 32). Via een eenduidige, herhaalbare en controleerbare methode wordt data verzameld en geanalyseerd om tot verifieerbare wetenschappelijke theorievorming te komen. In het Betekeniskompas is sprake van triangulatie: het kwalitatieve onderzoek is gecombineerd met een vorm van *kwantitatief* onderzoek: het inzetten van een vragenlijst als aanvullende en gestructureerde dataverzamelmethode. De vragenlijst is toegevoegd om niet alleen informatie over betekenis op het spoor te komen, maar ook zicht te krijgen op de ‘mate van betekenis’ door te vragen in hoeverre het participeren in een nieuwe geloofsgemeenschap heeft geleid tot een concrete verandering ten opzichte van een eerdere situatie. Door het werken met kwantitatieve gegevens kan deze betekenis grafisch inzichtelijk gemaakt worden, waardoor onderlinge vergelijking mogelijk wordt. Ook kan gekeken worden of de resultaten uit het kwalitatieve onderzoek consistent zijn met de informatie die in het kwantitatieve onderzoek is verzameld. Hoewel er wetenschappelijk gezien onvoldoende sprake is van statistische betrouwbaarheid, bevestigen onze kwantitatieve uitkomsten de inzichten uit de interviews. Dit laat zien dat de stellingen in de vragenlijst goede meetpunten vormen voor de beleving van de respondenten van de diverse aspecten uit het betekeniskompas. De generaliseerbaarheid van de resultaten naar het bredere missionaire werkveld hebben we geprobeerd te borgen door de plekken zo te selecteren dat deze de bestaande diversiteit weerspiegelen (zie §2.2).

2.2 Selectie en typering nieuwe geloofsgemeenschappen

Bij de selectie van onderzoekplekken is gestreefd naar een afspiegeling van bestaande pioniersinitiatieven en nieuwe geloofsgemeenschappen in Nederland. Daarbij is in de eerste plaats gezocht naar variatie op twee fundamentele kenmerken van kerk-zijn: heilsopvatting (religieuze typering) en gemeenschapsvorming. Vervolgens is gekozen voor geografische en kerkelijke spreiding. Op basis van deze kenmerken is de volgende selectiematrix gemaakt:

HEILSOPVATTING → GEMEENSCHAPSVORMING ↓	Exclusief heil: Eén weg, heil alleen door geloof in Jezus Christus, oproepen tot persoonlijk geloof en navolging	Inclusief heil: Universeel heil dankzij Jezus Christus, vragen om zoekend met Hem op weg te gaan	Immanent heil: Heil als immanente bevrijding, Jezus als inspirator, accent op humaniteit hier en nu
Hoog - Nadruk op gemeenschapsvorming			
Laag - Nadruk op vrijblijvende deelname			

Tabel 2.4 – Oorspronkelijke selectiematrix geloofsgemeenschappen

De eerste as wordt gevormd door de *heilsopvatting (soteriologie)*, waarbij het draait om de vraag welke plek Jezus Christus inneemt in het denken en handelen binnen de geloofsgemeenschap

(vergelijk het PKN-onderzoek in § 1.5). Stoppels spreekt in dit verband over soteriologische arrangementen¹³. De ene pool is die van de heilsexclusiviteit: zonder geloof in Jezus Christus is er geen toegang tot het (eeuwige) heil. De andere pool is die van de immanentie: Jezus is één van de mogelijke levensbeschouwelijke en/of religieuze wegen naar ware humaniteit. Daartussen is een middenpositie mogelijk, wanneer een plek nadrukkelijk op Jezus gericht is, maar veel ruimte laat voor de eigen zoektocht. Het maken van een keuze voor Christus wordt dan niet benadrukt.

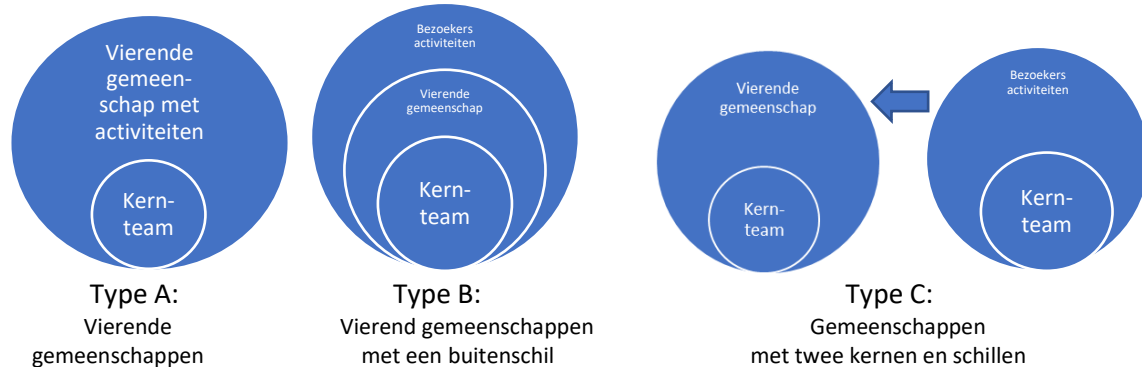
Bij de andere as draait het om *gemeenschapsvorming*: de vraag of de plek wel of geen nadruk legt op hechte en blijvende gemeenschap. Hierbij zijn de polen vrijblijvendheid versus hoge verwachtingen rondom het commitment aan de gemeenschap. Gecombineerd leidt dit tot een keuzematrix met zes velden (drie posities qua heilsopvatting in combinatie met twee visies op commitment). Bij elk van deze velden is gezocht naar één of twee plekken die tenminste twee jaar functioneerden en zich in de pioniers- of consolidatiefase bevonden. Op basis daarvan hebben we de volgende plekken geselecteerd (zie ook tabel 2.6):

1. Oblatengemeenschap Abdij van Egmond (Egmond-Binnen)
2. Hiernaast (Enschede)
3. Klink (Veenendaal)
4. Nijkleaster (Jorwerd)
5. Sjoelplaats (Brunssum)
6. ZuidRijk (Rotterdam)

Met deze geselecteerde plekken is een intentiegesprek gevoerd om te controleren of de positionering in de keuzematrix juist was. Daarbij is gesproken over de religieuze c.q. missionaire intenties bij de start en vormgeving van het pioniersinitiatief. In deze gesprekken kwamen we de hierboven beschreven tussenpositie op het spoor op de as van commitment. Deze combinatie 'vrijheid en commitment' bleek bij nader inzicht typerend voor de meerderheid van de plekken: er functioneert een kernteam van medewerkers met daarom heen twee schillen. De binnenste schil wordt gevormd door de geloofsgemeenschap, de buitenste schil door allerlei laagdrempelige sociale, culturele of levensbeschouwelijke activiteiten. Er zijn dus verschillende graden van betrokkenheid en het aantal deelnemers kan daardoor ook op verschillende manieren worden vastgesteld. Ook mensen uit de buitenste schil tellen nadrukkelijk mee, zowel letterlijk als figuurlijk. Mensen uit het kernteam maken meestal ook deel uit van de geloofsgemeenschap en deelnemers aan de geloofsgemeenschap participeren vrijwel altijd ook in laagdrempelige activiteiten. Het komt echter ook voor dat de geloofsgemeenschap een dragend team heeft en dat er daarnaast een apart team is van medewerkers is voor bijvoorbeeld sociale of creatieve activiteiten. Het antwoord op de vraag in welk opzicht meedoen zin heeft, hangt daarmee ook af van de vraag of mensen alleen meedoen in de buitenste meer vrijblijvende schil of ook in de binnenschil, de vierende gemeenschap. Dit leidt modelmatig tot drie typen gemeenschappen (figuur 2.5). In theorie en in de praktijk is er nog een type dat niet in dit onderzoek is meegenomen: initiatieven vanuit gelovige motivatie die geen religieuze gemeenschapsvorming als doel hebben. Denk bijvoorbeeld aan een inloophuis of voedselbank. Deze worden normaal gesproken niet beschouwd worden als kerkplek maar meer als sociaal initiatief of sociale onderneming. Daarnaast zijn er vrijblijvende religieuze initiatieven, zoals

¹³ Sake Stoppels, 'Jezus is heilzaam, maar hoe?', in: Petra de Jong-Heins e.a. (red.), *Betrokken in Gods missie. Basisboek missiologie*, KokBoekencentrum, 2023, 54-63.

Choral Evensong & Pub in Utrecht¹⁴ of de inspiratiesessies van de City-kerk in Amsterdam¹⁵. Zij verwijzen belangstellenden echter door naar lokale kerken en zijn enigszins vergelijkbaar met type C.

Figuur 2.5 - Drie typen pionierende gemeenschappen

Bij nader inzien bleek dat op de andere as voor dit onderzoek juist een beperking nodig was tot de eerste twee heilsopvattingen, die van exclusiviteit en inclusiviteit. Binnen pionierende initiatieven met missionaire intenties, blijkt Jezus altijd op de een of andere manier een onmisbare rol te spelen. Op basis van de gesprekken is de selectiematrix daarom aangepast en definitief ingevuld (zie tabel 2.6). Wat opvalt in deze tabel is dat er in de praktijk vooral drie typen initiatieven bestaan. Initiatieven met een evangelicale of reformatische achtergrond werken in Nederland sterk vanuit een woord & daad-paradigma, ook wel missionair-diaconaal genoemd. Dit leidt tot een verscheidenheid in activiteiten, waarbij diaconale activiteiten vrijblijvend zijn en bij geloofsactiviteiten toewijding wordt gevraagd. Initiatieven die meer liberaal zijn en veel ruimte geven voor een geestelijke zoektocht, zijn ofwel vrijblijvend (ruimte voor persoonlijk zoeken op momenten dat het aanspreekt of uitkomt) of juist gericht op toewijding aan de gezamenlijke zoektocht binnen een gemeenschap.

HEILSOPVATTING → GEMEENSCHAPSVORMING ↓	Exclusief heil: Eén weg, heil alleen door geloof in Jezus Christus, oproepen tot persoonlijke bekering en navolging	Inclusief heil: Uitnodigen om al zoekend met Jezus Christus op weg te gaan en het goede van het evangelie te ontdekken
Hoog - Nadruk op gemeenschapsvorming		Klink (type A): Post-Evangelicaal Oblatengemeenschap Abdij van Egmond (type B): Rooms-Katholiek
Combi - Vrijheid in activiteiten, commitment bij deelname geloofsgemeenschap	ZuidRijk (type C): Protestantse Kerk/ Geref. Gemeente Sjoelplaats (type B): Baptist Hiernaast (type B): Evangelicaal	
Laag - Nadruk op vrijblijvende deelname		Nijkleaster (type B) Protestantse Kerk

Tabel 2.6 - Positionering en typering geselecteerde geloofsgemeenschappen

¹⁴ Zie: <https://evensongenpub.nl/>

¹⁵ Zie: <https://www.citykerk.amsterdam/>

2.3 Selectie en kenmerken respondenten

Het afspiegelingsprincipe is ook gehanteerd voor de selectie van respondenten. In de al genoemde intentiegesprekken is gevraagd naar de aard van de diversiteit op de betreffende plek. Aan de hand van deze typering hebben de zes contactpersonen elk zes deelnemers uit hun plekken benaderd voor een interview. Daarbij is aan hen gevraagd te zoeken naar respondenten met diverse achtergronden en een evenwichtige verdeling in mannelijke en vrouwelijk respondenten, leeftijden en in diversiteit in betrokkenheid. Vrijwel steeds waren deze de benaderde personen bereid om mee te doen en hun ervaringen te delen.

De tabellen 2.7 en 2.8 geven de man-vrouwverhouding en de leeftijdsspreiding van de respondenten. De verhoudingen geven een indicatie van het bereik van nieuwe geloofsinitiatieven in Nederland. Vrouwen zijn duidelijk oververtegenwoordigd, jongeren ondervertegenwoordigd, een beeld dat bekend is van statistisch onderzoek naar religieuze betrokkenheid van het CBS¹⁶. Nadere berekening wijst uit dat de gemiddelde leeftijd van de mannelijke respondenten op het moment van interviewen 64,3 jaar was en van de vrouwelijke respondenten 52,9 jaar¹⁷. De plekken bereiken vooral mensen tussen de 50-80 jaar (67,6%) met uitzondering van Klink die een jongere doelgroep blijkt aan te spreken. Bij Klink zijn alle respondenten onder de 60 jaar, bij Abdij Egmond en Nijkleaster vrijwel alle respondenten boven de 60.

Man-vrouwverhouding

	Abdij Egmond	Hiernaast ¹⁸	Klink	Nijkleaster	Sjoelplaats	ZuidRijk	Totaal	%
Man	3	0	3	2	2	3	13	35%
Vrouw	3	7	3	4	4	3	24	65%

Tabel 2.7 - Man-vrouwverhouding onder respondenten (n=37)

Leeftijdsspreiding

	Abdij Egmond	Hiernaast	Klink	Nijkleaster	Sjoelplaats	ZuidRijk	Totaal	%
20-29 jaar			1				1	2,95%
30-39 jaar		2	1	1			4	11,8%
40-49 jaar			1		2	2	5	14,7%
50-59 jaar	1	1	3		2	1	8	23,5%
60-69 jaar	2	1		4			7	20,6%
70-79 jaar	3	1		1	1	2	8	23,5%
80-89 jaar						1	1	2,95%
Totaal	6	5	6	6	5	6	34	100%

Tabel 2.8 - Leeftijdsspreiding onder respondenten (n=34)¹⁹

¹⁶ CBS. *Religie in Nederland*, publicatiedatum 18-12-2020 (CBS, 2020).

¹⁷ Er waren vijf vrouwen in de leeftijd 27-37 jaar. De jongste man was 45.

¹⁸ Bij Hiernaast kwamen twee vrouwen uit het Midden-Oosten samen naar het interview, waardoor we bij deze geloofsgemeenschap op 7 in plaats van 6 respondenten uitkwamen.

¹⁹ Drie vrouwen wilden hun leeftijd liever niet noemen, twee van Hiernaast en één van de Sjoelplaats.

Levensbeschouwelijke achtergronden

	#	%
Gereformeerd	3	8,1%
Hervormd	3	8,1%
Evangelisch	1	2,7%
Mix boven bovenstaande ²⁰	6	16,2%
Alleen christelijk onderwijs tijdens kindertijd of via zondagschool ²¹	3	8,1%
Rooms Katholiek ²²	11	29,7%
Mix van christelijk geloof en boeddhisme	2	5,4%
Mix of christelijk geloof en bezoeken aan medium	1	2,7%
Joods	2	5,4%
Alleen levensbeschouwelijk onderwijs op middelbare school	2	5,4%
Geen christelijke achtergrond	2	5,4%
Onbekend	1	2,7%
Totaal	37	100%

Tabel 2.9 – Levensbeschouwelijke achtergronden respondenten (n=37²³)

Geografische spreiding respondenten

Abdij Egmond	Sjoelplaats	Nijkleaster	ZuidRijk	Hiernaast	Klink
Regionaal, met landelijke uitstraling	Lokaal, met regionale uitstraling	Regionaal	Wijkgericht	Wijkgericht	Lokaal

Tabel 2.10 – Geografische spreiding

2.4 Dataverwerking en data-analyse

Dataverwerking en privacy

De interviews vonden plaats in 2020 en 2021. Vanwege Covid19 vond de helft van de interviews (Abdij van Egmond, Nijkleaster en Sjoelplaats) online plaats via Teams of Skype; de andere helft (Hiernaast, Klink en ZuidRijk) vond plaats op locatie. De duur van de interviews was gemiddeld een uur. Voorafgaand aan het interview werd aan de respondenten toestemming gevraagd en het doel van het onderzoek uitgelegd; ook vulden alle deelnemers een consentverklaring in voor het gebruik van hun gegevens in dit onderzoek. Om anonimiteit te waarborgen, hebben we voor de uitwerking van de interviews alle respondenten een pseudoniem gegeven. Alle interviews zijn getranscribeerd en de uitwerking is steeds ter goedkeuring voorgelegd aan de respondenten. Ook van de gesprekken met de initiatiefnemers zijn nauwkeurige verslagen geschreven die eveneens zijn voorgelegd aan en geaccordeerd door de geïnterviewde personen.

²⁰ Some respondents had previously been a member at three or four other denominations.

²¹ Eén respondent ging naar de kerk tot de leeftijd van 10 jaar, één ging soms mee met grootouders.

²² Zes van hen hebben van huis uit een Rooms Katholieke achtergrond, maar gingen al zeer lange tijd niet meer naar diensten.

²³ Combinatie van antwoorden mogelijk, waardoor het aantal antwoorden niet overeen stemt met aantal respondenten. Bij de Sjoelplaats hebben bijvoorbeeld 3 respondenten een katholieke achtergrond vanuit hun jeugd; zij vallen tegelijkertijd onder de rubriek 'religieuze herintreder' omdat zij lange tijd niet kerkelijke betrokken waren of het geloof helemaal hadden losgelaten.

Voor de uitvoering van zowel het kwalitatieve als het kwantitatieve deel van het onderzoek hebben we een instructiedocument geschreven (bijlage 1.1), om eenduidigheid te waarborgen in de methodische werkwijze en het generen van de onderzoeksgegevens.

Dataverwerking en codering

Voor de kwalitatieve analyse van de interviews maakten we gebruik van het programma Dedoose, een dataverwerkingsprogramma voor kwalitatieve en *mixed method* onderzoeksprojecten.²⁴ Alle interviews werden voorzien van een unieke code (bijvoorbeeld Bea-N-5 voor de vijfde respondent bij geloofsgemeenschap Nijkleaster) en vervolgens in dit programma geüpload. In Dedoose is op basis van de onderzoeksmethodiek een coderingssysteem toegepast (zie bijlage 3). Alle interviews zijn gecodeerd door het toekennen van labels aan geselecteerde tekstfragmenten, waarna per label de data in een Word-bestand geëxporteerd kon worden.

Data-analyse

Op basis van de samengestelde Word-documenten per label, zijn alle data per label opnieuw gerubriceerd en geanalyseerd (axiaal coderen) en zijn typerende quotes geselecteerd voor het onderzoeksrapport. Doordat we werken met zowel open interviews en vragenlijsten (zie §2.2.5), is interne controle op en vergelijking van de data mogelijk. Door de interviews te starten met de open vraag naar betekenis is het daarnaast mogelijk te onderzoeken of er extra categorieën naar voren worden gebracht, naast de door ons opgestelde acht categorieën.

Voor de vragenlijsten hebben we gebruikt gemaakt van Likertschalen. Om tot een betrouwbare weergave op van de likertwaardering te komen, zijn alle toegekende waarden omgezet naar frequentietabellen om inzicht te geven in hoe vaak welke waardering door respondenten gekozen is. Op basis van frequentietabellen is het mogelijk percentages te berekenen, zodat totaalscores verhoudingsgewijs weergegeven kunnen worden. In dit rapport werken we daarvoor voornamelijk met radardiagrammen en staafdiagrammen. De genoemde percentages kunnen niet worden geëxtrapoleerd naar bezoekers van pioniersplekken in het algemeen, omdat de geselecteerde respondenten niet representatief zijn voor alle plekken in Nederland. Het onderzoek is in de eerste plaats kwalitatief van aard. Het werken met diagrammen maakt onderlinge vergelijking mogelijk, zowel per geloofsgemeenschap als per betekenis categorie. Voor een volledig overzicht zijn per geloofsgemeenschap de uitkomsten van de vragenlijsten integraal toegevoegd (bijlagen 4.1 t/m 4.6).

²⁴ Voor meer informatie, zie <https://www.dedoose.com/>

3. PROFIELEN VAN DE ONDERZOChte GELOOFSGEMEENSCHAPPEN

In dit hoofdstuk geven we per onderzochte gemeenschap een schets in drie paragrafen: 1) een profielschets inclusief de missionaire intenties van de initiatiefnemer, 2) een schets over de deelnemers en hun beleving en 3) een vergelijking van de intenties van de initiatiefnemer met de beleving van de deelnemers.

De eerste paragraaf per geloofsgemeenschap is steeds gebaseerd op een intentiegesprek dat gevoerd is met één van de leden uit het kernteam. In deze gesprekken hebben we gevraagd naar de ontstaansgeschiedenis, missionaire intenties, levensbeschouwelijke of kerkelijke achtergrond, een typering qua geloofsovertuiging en visie op gemeenschapsvorming, en welke activiteiten worden aangeboden (zie bijlage 1, spoor 1: Initiatiefnemers). Waar nuttig en nodig gebruiken we aanvullende informatie, bijvoorbeeld uit een visiestuk of website.

In de tweede paragraaf zoomen we in op de deelnemers en hun beleving. We verwerken daar de resultaten van een aantal onderdelen uit het Betekeniskompas (zie bijlage 1, spoor 2: Deelnemers), namelijk:

- gegevens over motieven om mee te doen en deelname aan activiteiten (gebaseerd op stap 1 in de methodiek: inleidende vragen);
- een visuele verbeelding van de beleving van de deelnemers (gebaseerd op stap 2 in de methodiek: ‘associatieve verkenning’ en beeldkaarten);
- een top-3 over de betekenis van de plek voor de deelnemers (gebaseerd op stap 3 in de methodiek: betekenskaarten). In deze top-3 maken we steeds gebruik van de volgende afkortingen van de acht categorieën van betekenis:

Lichamelijk Functioneren	LF
Dagelijks Functioneren	DF
Veiligheid & Vertrouwen	VV
Maatschappelijke Zekerheid	MZ
Sociaal contact	SC
Erkenning & Waardering	EW
Ontplooiing & Zingeving	OZ
Geloof & Spiritualiteit	GS

In de derde paragraaf vergelijken we de intenties met de beleving van de deelnemers. Samen vormen deze profielschetsen een boeiend mozaïek van nieuwe geloofsgemeenschappen in ons land. Voor iedere plek is als bijlage een aanvullend overzicht toegevoegd met de scores uit de vragenlijsten (zie bijlagen 4.1 t/m 4.6).

3.1 Hiernaast

3.1.1 Profielschets en missionary intenties

Hiernaast is een initiatief in de wijk Pathmos, een volkswijk van Enschede gebouwd voor de arbeiders van de textielindustrie. Het ontstond in 2011 uit de dromen van een Enschedees echtpaar met een vrijgemaakt-gereformeerd achtergrond. De vrouw ontdekte dat ze goed kon schilderen en zocht hiervoor een atelier. Haar man zei dat het heel mooi zou zijn als ze daar ook Gods liefde zouden kunnen uitdragen. Deze dromen legden ze bij elkaar en deelden ze met vrienden. Op een voor hen wonderlijke wijze kwamen ze uit bij een leegstaand winkelpand dat te huur was, centraal in de wijk. Er werd gestart met activiteiten om de wijk te leren kennen. Ook werd een onderzoek uitgevoerd onder wijkbewoners om te ontdekken wat ze vonden van de kerk en hoe het was om in die wijk te wonen. De vrouw was vaak aanwezig om te schilderen waarbij ze de deur open had en kinderen naar binnen kwamen en mee gingen kleuren. Ook bood ze schilderworkshops aan. Om de financiën te beheren werd de stichting Kunst en Ontmoeting opgericht. De ruimte naast het atelier ('Hiernaast') werd ingericht als ontmoetingsruimte. Waar nodig wordt praktische hulp geboden, maar hier ligt niet de focus.

Het aantal bezoekers is na de startperiode door de jaren heen stabiel gebleven. Er komen vooral veel vrouwen, de helft is 55 jaar of ouder. Het overgrote deel heeft een laag opleidingsniveau, maar er zijn ook hbo-ers die bezoeker en vrijwilliger zijn, bijvoorbeeld in de vrouwengroep. Door dat opleidingsniveau hebben ze een wat andere inbreng. Velen hebben een kerkelijke opvoeding gehad en doen hier al jaren niks mee. Een klein deel weet zich verbonden met een kerk. De religieuze achtergrond is zowel protestants als katholiek. Ook is er iemand die zich agnost noemt. Een aantal mensen komt uit de Syrisch-orthodoxe kerk. Bij hen zijn grote cultuurverschillen merkbaar. Er zijn kinderen die regelmatig enthousiast de kinderkerk bezoeken. Voor enkelen is Hiernaast de vaste plek waarop zij iets doen met hun geloof, van andere mensen is dit minder duidelijk.

Hiernaast heeft zich aangesloten bij het netwerk Urban Expression, dat gericht is op creatieve missie en gemeentestichting in aandachtswijken²⁵. De waarden van Urban Expression zijn geen richtlijn, maar vertellen volgens de huidige missionair werker Wouter Bont wel heel goed hoe het team in het werk staat. Hiernaast handelt volgens hem vanuit evangelische waarden en normen. Zo heeft hij zelf met zijn vrouw de keuze gemaakt om zich te laten dopen en die traditie te volgen in Hiernaast. Af toe wordt er Avondmaal gevierd, maar daar is het team nog zoekend in: waar doe je dat, in een viering of meer op een bijbelstudiemoment? Daarnaast worden vormen gebruikt die in de evangelische wereld minder gebruikelijk zijn, zoals het aansteken van een kaars. Symbolen en rituelen zijn belangrijk, maar wel beperkt.

De missie wordt op de website 'Kunst van ontmoeting' samengevat als "Gaaf dat je er bent!"²⁶. Wouter zegt over het verlangen en de intenties:

"Wij zeggen altijd: we hopen dat we een gemeenschap zijn waar het leven, geloof en creativiteit worden gedeeld. Het is niet alleen de verbinding met God. We hopen dat mensen God leren kennen en dat er een stukje van Gods Koninkrijk gebouwd wordt, dat er een stukje genezing is."

"Ik wil dat Hiernaast een plek is waar mensen mogen ontdekken dat ze waardevol en geliefd zijn, dat ze niet alleen in het leven staan, dat er een God is die ze wil helpen en die van ze houdt, en dat ze op die manier ook een stukje genezing ontvangen, dat ze ontdekken dat ze waardevol zijn."

²⁵ Zie www.urbanexpression.nl. Op het moment van raadpleging van de site (23-12-2021) waren 10 teams aangesloten uit verschillende kerkelijke achtergronden. Ze doen hun pionierswerk vanuit gedeelde waarden.

²⁶ Zie www.kunstvanontmoeting.nl

Op de lijn van christelijk geloof ontdekken en beleven of spirituele en zingevingsvragen verkennen, benadrukt Wouter dat het Hiernaast om het eerste gaat. Tegelijk is er ruimte voor allerlei vragen die mensen bezig houden (score 4-5-6 op een lijn van 1-10). Hij geeft een voorbeeld:

“Vorige keer was er bij de vrouwengroep een gesprek over pendelen en handlezen en zulke dingen en ik ben daar op een open manier met hen over in gesprek geweest. Maar we beginnen de avonden best wel klassiek met een christelijke opening. We zijn heel open voor die andere ervaringen, we zullen het niet zo snel veroordelen, maar we zullen wel altijd richting Jezus en de christelijke traditie wijzen en mensen daar mee heen nemen. Binnen de zondagse viering zitten we wel op 2 of 3 en vertellen we echt een verhaal uit de bijbel en een toepassing daarbij en proberen we daarover in gesprek te gaan.”

Op de lijn van vrijblijvendheid of samen optrekken in gemeenschap plaats Wouter Hiernaast op 8.

“Het gaat wel om meedraaien in de gemeenschap, om betrokkenheid. We stimuleren gaven en talenten en proberen zo betrokkenheid te krijgen, ook betrokkenheid onderling. We hebben geen lidmaatschap, daar vraagt ook niemand naar. En we vragen ook niet of ze geld geven.”

“We vinden het wel belangrijk om iedereen te betrekken, al kan dat soms ook lastig zijn. Zo zijn er ook activiteiten die hun onderdak bij ons hebben gezocht zoals een computerclub en handwerkmiddag. Zij zijn ook echt wel onderdeel geworden van ons.”

Hiernaast past bij type B uit figuur 2.3. De viering vormt het hart van het samen geloven en bevat verkondiging. Daarnaast zijn er activiteiten gericht op dialoog en uitwisseling. Daaromheen zijn er allerlei activiteiten die vooral draaien om ontmoeting en samen leuke en creatieve dingen doen vanuit een gedeelde interesse. De hoop is dat bezoekers de weg vinden van buiten naar binnen.

3.1.2 Deelnemers en hun beleving

Wat zijn motieven om mee te doen?

De respondenten komen in eerste instantie vooral voor de gezelligheid en leuke activiteiten. Ze hebben over het algemeen veel vrije tijd en zoeken naar een zinvolle invulling van hun dagen en sociaal contact in een ontspannen omgeving. In coronatijd was Hiernaast één van de weinige plekken waar ze terecht konden. Irene (H-1) zegt: “Anders was het wel een heel donker jaar geweest. Bijzonder dat er een plek is voor mensen die nu verder niks hebben.” Ook beleven en verdiepen van het geloof is een motief om te doen. Sommigen vinden bij Hiernaast de weg terug naar God.

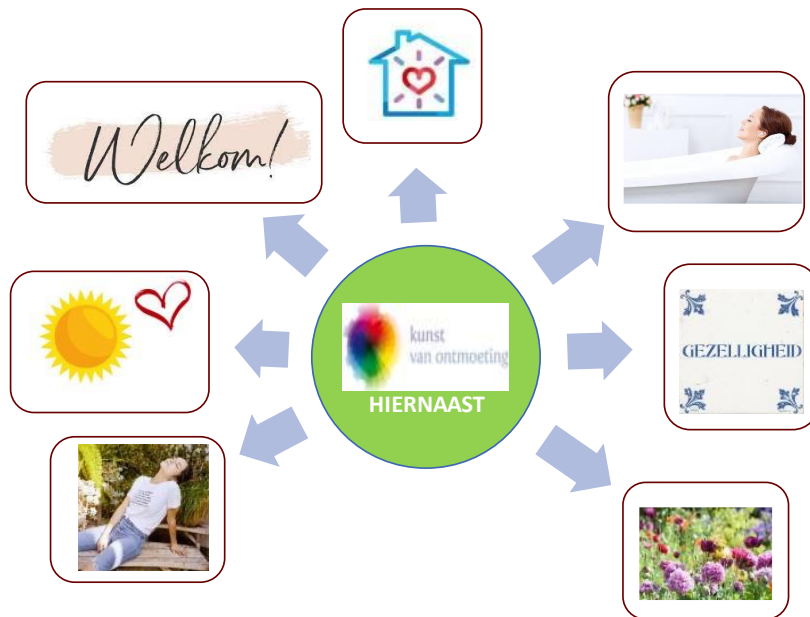
Deelname aan activiteiten

In de ontmoetingsruimte worden doordeweeks activiteiten georganiseerd zoals koffie- en kindermiddagen, een meidenclub, spelletjesmiddag en een vrouwengroep. Ook is er Bijbelstudie voor belangstellenden. Uit al dit werk ontstond al vrij vroeg een kleine geloofsgemeenschap met vieringen op zondag. Bij christelijke feestdagen zijn er laagdrempelige evenementen waaraan tientallen mensen deelnemen.

Hoe beleven de deelnemers de plekken?

Beelden die spontaan genoemd werden waren: een warm bad, een tweede huis, welkom, rust, gezelligheid, een bloementuin en een zon met alle namen eromheen met een hartje erbij.

Heeft meedoen zin?

Figuur 3.1 – Visualisatie beelden van Hiernaast

De beeldkaarten die werden gekozen sluiten hier grotendeels op aan. De gekozen foto's werden geassocieerd met ontmoeting, een hand op de schouder, gezelligheid, rust, samen koffie drinken en samen gezellige of creatieve dingen doen. Daarnaast werden foto's gekozen die meer direct betrekking hebben op samen geloven: het kruis, een brandende kaars, een kerkinterieur en een geopend boek (Bijbel). Enkele citaten illustreren wat bezoekers ontvangen en beleven in Hiernaast. Iris (H-3) zegt over het plaatje met een kop koffie:

"[...] er is nooit iemand die koffie maakt voor mij, als moeder moet je dat altijd zelf doen en voor een ander, zo fijn dat je dat niet altijd zelf hoeft te doen hier."

Fleur (H-6) kiest een afbeelding van een oudere vrouw met speelkaarten in haar hand:

"Wij komen hier ook vanwege de eenzaamheid. We proberen ook de oudere mensen te steunen, een praatje te maken, te wandelen, koffie te drinken. Niet iedere dag komt de thuiszorg, dus we proberen elkaar ook te helpen."

Margriet (H-2) zegt bij de foto van een brandende kaars:

"[...] dan denk ik aan kerstavond, kerstmiddag, dat dat met het geloof te maken heeft. Ik geloof niet, maar voor de gezelligheid. Ik vind het verhaal wel mooi om te horen. De mensen hier geloven, maar ze zeuren er niet over zoals mijn schoonvader. Ik respecteer hen en zij mij."

Ook Marjolein (H-4) heeft associaties bij de kaars:

"Op zondag gaat ie altijd aan. Eén van de kinderen doet dat. Dan wordt ook een verhaal verteld uit de bijbel. Dat vind ik mooi. Laatst over grote vragen: onschuldige kindertjes die dood gaan. Daar zouden we nog verder over praten."

Betekenis top-3

Wat betekent Hiernaast voor de deelnemers? In de vraag naar hun persoonlijke top 3 van aspecten waarvoor deze plek voor hen van betekenis is, zien we een brede spreiding. In de rangorde worden drie 'paren' zichtbaar die samen de betekenis van Hiernaast laten zien. Veiligheid & Vertrouwen en

Sociaal Contact werden het meest gekozen. Op plek 2 staan Geloof & Spiritualiteit en Ontplooiing & Zingeving en op plek 3 Erkenning & Waardering en de invloed op het Dagelijkse Functioneren.²⁷

TOP-3 Hiernaast	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
Plek 1			3		2		1	2
Plek 2		1			2	3		
Plek 3		2	1			1	3	1

Tabel 3.1 – Impact van Hiernaast op aspecten van betekenis volgens respondenten (n=7)

De vragenlijsten die na het interview werden ingevuld (zie bijlage 4.1) laten een iets ander beeld zien. Hier scoort Sociaal Contact het hoogst, op de voet gevolgd door Erkenning & Waardering. Blijkbaar is er een nauw verband tussen het ervaren van Erkenning & Waardering en van Veiligheid & Vertrouwen. Deze beide bieden op hun beurt een veilige bedding om samen bezig te zijn met geloof en zingeving.

3.1.3 Vergelijking intenties en beleving

De reacties van de deelnemers sluiten nauw aan bij de intenties van de initiatiefnemers. De deelnemers ervaren Hiernaast als een plek waar ze elkaar in een veilige sfeer kunnen ontmoeten en waar ze Erkenning & Waardering krijgen voor wie ze zijn. Zo ontdekken ze dat ze waardevol en geliefd zijn en er niet alleen voor staan in het leven. Dit is voor hen een heilzame ervaring. Ze raken betrokken bij de gemeenschap en spreken met veel waardering over deze ontmoetingsplek in de wijk. Hierdoor ontstaat er openheid voor het samen beleven van het geloof en het nadenken over levensvragen, ook voor deelnemers die het christelijke geloof niet zelf praktiseren.

3.2 Klink

3.2.1 Profielschets en missionaire intenties

Klink is een kleine, post-evangelicale gemeenschap in Veenendaal van zo'n 30-40 kinderen en volwassenen, die in 2014 ontstond uit de lokale evangelische baptistengemeente. Een aantal gemeenteleden merkte volgens pionier Nelleke dat ze na enige tijd afhaakten op een vaste formule van kerkzijn en van bezig zijn met kerk en geloof. De nadruk lag voor hen teveel op uiterlijke vormen bij de invulling van diensten. Wat ook meespeelde was de eenzijdigheid rondom de inhoud en het gebrek aan ruimte om daar kritische vragen bij te stellen of er vanaf te mogen wijken. Het proces van weggaan uit de moedergemeente, was een gemeenschappelijk proces, maar ging volgens Nelleke wel met horten en stoten. Er was veel overleg en uitleg voor nodig. De oudstenraad wees het initiatief eerst af, maar gaf later toch steun. Dit voorstel werd overgenomen door een kleine meerderheid van de gemeentevergadering, waarna *Klink* van start kon gaan. Het doel was volgens Nelleke vooral om een plek te zijn:

“waar mensen die gelovig zijn of zoekend zijn of gelovig zoekend zijn [...] dat ten volle uitleven. Dus waaraan ze én met anderen hun geloof kunnen beleven én samen op zoek kunnen zijn, kritisch zijn. Zelfs als ze ver van de kern afstaan, dat ze daar aanwezig kunnen zijn en in die groep kunnen passen en erbij horen. En door zo'n gemeenschap te zijn hopen we dat dat mensen goed doet en dat het

²⁷ De tellingen komen soms hoger uit dan 7 omdat sommige respondenten twee aspecten naast elkaar op dezelfde plek wilden plaatsen.

Heeft meedoen zin?

mensen versterkt, waardoor zij uiteindelijk dan ook weer mens kunnen zijn in hun omgeving en hopelijk hun licht kunnen laten stralen als mens waarvan het christenzijn een onderdeel is.”

De meerderheid van de bezoekers komt uit deze gemeente, anderen vanuit een evangeliegemeente, de PKN en de NGK. Daarnaast zijn er mensen die enige tijd kerkelijk dakloos zijn geweest en bij Klink weer aansluiting vinden bij een geloofsgemeenschap. De naam Klink kan verschillende dingen betekenen, zoals een fris geluid, het klinken van glazen bij een toast en een deurenklink, die een deur opent naar een zinvol leven. De bezoekers noemen zichzelf ‘klinkers’, samen vormen ze een weg²⁸.

Nelleke verwoordt de intenties achter dit initiatief als volgt:

‘Het doel/verlangen: we willen vooral een plek zijn waar mensen die gelovig zijn of zoekend zijn of gelovig zoekend zijn, waar zij een plek kunnen hebben waar zij dat ten volle uitleven. Dus waaraan ze én met anderen hun geloof kunnen beleven én samen op zoek kunnen zijn, kritisch zijn. Zelfs als ze ver van de kern afstaan dat ze daar aanwezig kunnen zijn en in die groep kunnen passen en erbij horen. En door zo’n gemeenschap te zijn hopen we dat mensen dat goed doet en dat het mensen versterkt waardoor zij uiteindelijk dan ook weer mens kunnen zijn in hun omgeving en hopelijk hun licht kunnen laten stralen als mens waarvan het christenzijn een onderdeel is. Zo wil Klink van betekenis zijn ook voor de bezoekers.’

Op een lijn van 1-10 van geloof ontdekken naar zingevingsvragen plaats Nelleke Klink in het midden, omdat Klink bewust voor beide ruimte wil geven. Op de lijn van 1-10 van vrijblijvendheid naar commitment ergens bij 7-8 omdat Klink duidelijk gericht is op participatie en gemeenschapsvorming. Tegelijk wil Klink ruimte bieden aan zoekers en is deze participatie altijd geheel vrijwillig.

3.2.2 Deelnemers en hun beleving

Wat zijn motieven om mee te doen?

De bezoekers van Klink hebben heel uiteenlopende motieven. Een rode draad is dat ze het niet of niet meer kunnen vinden in bestaande kerken, of deze nu hervormd of gereformeerd zijn, baptist of evangelisch. Ze ervaren daar te weinig ruimte voor hun zoektocht in het geloof, voor hun identiteit (LHBT) of voor kleinschaligheid, interactie en hechte gemeenschap. Herman (K-1) vertelt dat hij is afgeknapt op de Bijbeluitleg (waarheidsclaims) in de plaatselijke baptistengemeente, het ‘moeilijk doen over allerlei thema’s’ en roddelcircuits in de gemeente. Hij wilde geloof en kerk echter niet loslaten. Samen met zijn vrouw bezocht hij eerst Mozaiek0318, waarna hij via zijn vrouw bij Klink uitkwam. Corrie (K-2) bezocht een jaartje de NGK in Veenendaal, maar haar man kon geen lid worden als biseksueel en nam daardoor afstand van de kerk. Zelf besloot ze vervolgens met haar kinderen naar Klink te gaan. Ook bij Johan (K-5), opgegroeid in de gereformeerde bondssfeer, speelde seksuele identiteit een belangrijke rol. Als homoseksueel en overtuigd gelovige kwam hij eerst bij ‘Wijdekerk’ terecht, een interkerkelijke organisatie die zich inzet voor acceptatie binnen de kerk van lhbt-mensen. De oprichtster verwees hem naar Klink als ‘lhbt-vriendelijke kerk’. Johan vindt de eenvoud van het kerkzijn erg mooi:

‘Het is een kleinere gemeente, mensen maken makkelijk een praatje met elkaar, staan dicht bij elkaar, doen dingen voor elkaar.’ ‘Ik ervaar een stuk rust en [waardeer] de stilte en de overdenkingen [...] en de ruimte voor ieder om iets bij te dragen, niemand staat op een voetstuk.’

Ook Wim (K-6) waardeert de ruimte, maar om een andere reden:

²⁸ Website: www.klinkveenendaal.nl. ‘Het woord ‘klink’ kan van alles betekenen, en dat is ook wat wij willen. Denk aan het klinken van een fris geluid of een positieve toon of het heffen en klinken van de glazen bij een heildronk. Of denk aan klinkers als de stenen op een begaanbare weg of een deurenklink als handvat in de deur naar een zinvol leven. Klinkers en medeklinkers staan ook voor de vaste bezoekers en de gasten, die samen de gemeenschap vormen.’ (Schepen D. v., 2021, pp. 20-21).

Heeft meedoen zin?

‘Je zit er niet vast aan. Ik wil met het geloof bezig zijn, en dan is Klink een stimulans. En daarover in gesprek zijn, in vrijheid, er is veel vrijzinnigheid (mogelijk), geen taboe. Je kunt je eigen weg gaan. Ik ben in sommige opzichten wel een twijfelaar geworden en daar is ook ruimte voor.’

Dat laatste geldt ook voor Edith (K-3). Ze liep vast in haar beeld van God. Dat rijmde niet met de werkelijkheid die ze ervoer. Van huis uit hervormd, kwam ze eerst terecht bij de baptistengemeente. Toen Klink startte leek het haar goed om te proberen. Het sprak haar aan: een kleine gemeenschap die graag wilde experimenteren. Ze merkt dat het binnen Klink niet heel spannend wordt gevonden dat haar bezoek van de samenkomsten heen en weer kan gaan. Voor haar is deel uitmaken van Klink onderdeel zijn van een groot verhaal, door de tijd heen, van een hele lange traditie.

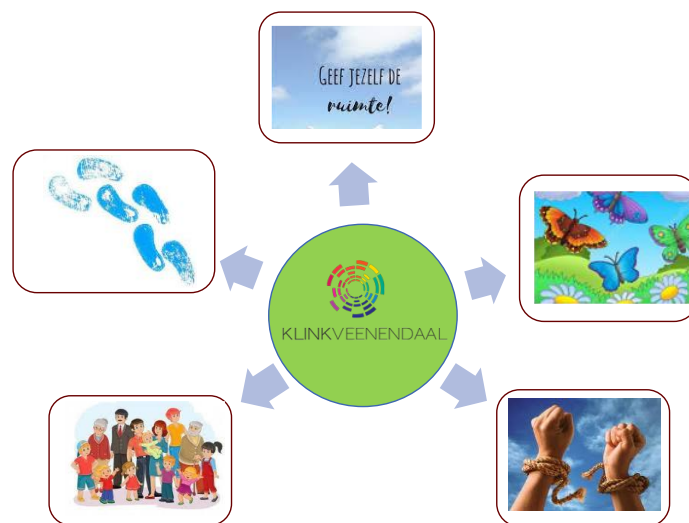
Deelname aan activiteiten

Klink heeft er voor gekozen om een ‘lichte’ gemeente te zijn zonder activiteiten doordeweeks. De gemeente ontmoet elkaar op zondag om inspiratie op te doen voor het leven doordeweeks, midden in de wereld. Wel zijn er gedurende de week persoonlijke relaties en wordt er praktisch naar elkaar omgezien. De zondagse samenkomsten verschillen wekelijks van karakter volgens een zeswekelijkse thematische cyclus en worden samen vorm en inhoud gegeven. Daarbij is ruimte voor verschillende vormen van spiritualiteit, zoals denken, dienen, expressie, gebed, natuur, stilte, zingen en zintuigen (Schepen D. v., 2021, p. 24). De geïnterviewden geven aan deze samenkomsten regelmatig tot wekelijks te bezoeken. De diensten vragen om actieve participatie van alle bezoekers, maar altijd op basis van vrijwilligheid. De een schenkt koffie, de ander doet kinderwerk, niet iedereen helpt om de samenkomsten inhoudelijk in te vullen. Johan (K-5) leverde onlangs hieraan zijn eerste bijdrage:

Afgelopen zondag vroegen ze of ik een deel van de dienst wilde leiden, over de werken van barmhartigheid. Ik heb iets verteld over hoe het op mijn werk gaat de laatste tijd, dat ik Christus uitdraag in mijn werk, en wat er in die woongroep gebeurt. En daaraan de vraag gekoppeld: in hoeverre ben je bereid ook offers te maken, en te lijden zoals Jezus deed. Hoever wil jij gaan voor je naaste, als iemand het slecht heeft? In hoeverre ben je bereid iemand echt te helpen, financieel, hoever ga je daarin? Ook voor mezelf: wat doe ik doordeweeks wat mij kan bestempelen als christen?

Hoe beleven de deelnemers de plekken

In de spontane beelden werd vooral het familiegevoel benadrukt, het samen onderweg zijn en de vrijheid en ruimte om te twijfelen en vragen te stellen.

Figuur 3.2 – Visualisatie beelden van Klink

Betekenis top-3

De combinatie van Sociaal Contact en Veiligheid & Vertrouwen blijkt net als bij Hiernaast samen te gaan met zowel Ontplooiing & Zingeving als Geloof & Spiritualiteit. Enkele respondenten benadrukken dat voor hen de ruimte om bezig te zijn met zingeving, belangrijker is dan het voeden van hun geloof. Geloof wordt (ook) persoonlijk gevoed en of beleefd op andere plekken.

TOP-3 Klink	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
Plek 1			1		1	1	1	1
Plek 2			2				2	
Plek 3					2		1	1

Tabel 3.2 – Impact van Hiernaast op aspecten van betekenis volgens respondenten (n=6²⁹)

In de vragenlijst met stellingen springt sociaal contact er nog sterker uit (zie bijlage 4.2), op enige afstand gevolgd door Erkenning & Waardering en Veiligheid & Vertrouwen.

3.2.3 Vergelijking intenties en beleving

De antwoorden van de bezoekers bevestigen in sterke mate de intenties zoals eerder door Nelleke verwoord. Klink is een plek zijn voor mensen die gelovig zijn en voor zoekers. Ze kunnen binnen Klink samen met anderen hun geloof kunnen beleven én samen op zoek zijn en kritische vragen stellen, zelf als ze ver van de kern van het christelijke geloof afstaan.

3.3 Nijkleaster

3.3.1 Profielschets en missionaire intenties

Nijkleaster is in 2009 als stichting opgericht en is sinds 2012 actief. Saskia Leene, dominee, kleaster-pastor en bestuurslid, vertelt dat Nijkleaster is ontstaan vanuit de lokale kerk van Jorwert, die op een gemiddelde zondag nog maar zo’n 15 bezoekers telt. Op de website typeert Nijkleaster zich als een “open geloofsgemeenschap op het Friese platteland”. De kerk van Jorwert en het klooster Westerhûs dat iets buiten Jorwert ligt, vormen samen de uitvalsbasis om “een plek te creëren waar mensen zich individueel en/of in groepsverband in alle rust kunnen terugtrekken, om op adem te komen en om zich te bezinnen” (Kloostergemeente Nijkleaster-Westerwert, 2023). Tegelijkertijd wil Nijkleaster een plaats zijn waar mensen elkaar ontmoeten en waar liturgie en gesprek, stilte en wandeling, plezier en recreatie samengaan.

Nijkleaster heeft een vaste activiteit op de woensdagochtend: een viering en kuier (wandeling). De viering duurt een half uur en wordt afgesloten met koffiedrinken en een moment van kennismaken. Daarna volgt een gezamenlijke wandeling met aansluitend een lunch in de kerk. Mensen krijgen een concrete vraag mee voor tijdens de wandeling, met de uitnodiging om in tweetallen in gesprek te gaan. Tijdens de koffie en de lunch is er ruimte voor een gesprek met een van de vrijwilligers. Saskia vertelt: “[w]e vinden het belangrijk dat iedereen gehoord wordt (...) De hele bedding die we bieden: gastvrijheid, hoe je het gebed formuleert, de schriftlezing – in alles proberen we die verbinding te maken”. Vaak is er een redelijk vaste groep, maar er komen bijna altijd ook nieuwe mensen. De groepsgrootte varieert van circa 10-30 personen, al zijn er soms ook wel zestig bezoekers. Het hangt vaak ook wel van het weer af hoeveel mensen er komen. Soms

²⁹ Twee respondenten gaven geen rangorde aan. Eén respondent zette twee aspecten samen op plek 1.

komen mensen alleen naar de viering. Ook 's avonds worden activiteiten georganiseerd, zoals een korte viering of meditatiebijeenkomst, en er zijn regelmatig themadagen en bezinningsdagen. Af en toe komen havo- en vwo-examenklassen voor een programma met stilte en bezinning.³⁰

De meeste bezoekers komen uit Friesland, maar vaak ook uit andere provincies. Omdat Nijkleaster landelijke bekendheid heeft komen regelmatig bezoekers langs die in hun eigen kerk iets willen opzetten en ideeën komen opdoen. Het merendeel van de bezoekers bestaat uit vrouwen 'in de tweede helft van hun leven'. Jongeren en mannen zijn ondervertegenwoordigd. Veel bezoekers zijn ook in een kerkelijke gemeente actief. Daarnaast komen er mensen die zijn afgeknapt op de kerk en kerkelijke structuren. Weer een andere groep bestaat uit mensen die in een moeilijke periode van hun leven zijn en een 'haven' nodig hebben. Sommigen staan wat 'aan de rand van de maatschappij' en vinden het moeilijk in de maatschappij te functioneren. Saskia vertelt:

Als we aan mensen vragen wat hen hier brengt, noemen ze bijna altijd de stilte, het tot rust willen komen, je even terug kunnen trekken uit de drukte. Als je tot die stilte komt, gebeurt er heel veel met mensen, op hun eigen innerlijke weg. Stilte en tot rust kunnen komen, is een noodzakelijke eerste stap om toe te komen aan spiritualiteit en het bezig zijn met geloof.

De binding met Friesland is een belangrijk kenmerk van Nijkleaster:

We zijn ons bewust dat ieder mens een eigen context en eigen wortels heeft en dat dit meeklinkt in je geloof. Als je kijkt naar de geschiedenis van Friesland, dan was het lange tijd zo dat je in het dorp Fries sprak, maar in de kerk was het Nederlands de voertaal. Als het om het geloof ging, moest het dus anders dan in je gewone, dagelijkse leven. In onze cultuur werd en wordt vaak vanuit het 'hoofd' geleefd. Wij vinden de verbondenheid met je eigen omgeving en met de mensen met wie we leven, belangrijk en willen dat laten doorklinken in hoe we werken. Duurzaamheid is voor ons ook belangrijk; het besef dat we allemaal onderdeel zijn van de aarde. Maar dat omvat dus ook de context waarin je leeft – het landschap, de sociale context.

Bij Nijkleaster komen mensen met zeer diverse levensbeschouwelijke achtergronden. Sommigen beschouwen zichzelf als christen, anderen beschrijven zichzelf als spiritueel, zijn zoekend, of hebben affiniteit met oosterse meditatie technieken. Saskia vertelt dat ze regelmatig van bezoekers hoort dat het lijkt of de 'traditionele indelingen' in een pioniersplek niet meer kloppen. Als het gaat om religieuze betekenis, is 'laagdrempeligheid' kenmerkend voor Nijkleaster:

We proberen heel laagdrempelig te zijn in gesprekken over geloven of spiritualiteit. We houden daarom eigenlijk nooit een preek (...) [I]n de bijeenkomsten die Nijkleaster organiseert kiezen we voor eenvoudige bijbelteksten of gedichten. Daar stellen we vragen over (...) We willen mensen uitdagen om een verbinding te leggen tussen de tekst en waar ze in hun eigen leven mee bezig zijn. Het is een weg die mensen zelf afleggen. Wij bieden ruimte en stilte en nodigen mensen uit hun eigen leven in het licht van de boodschap uit zo'n tekst of gedicht te zetten (...) We verlangen ernaar dat mensen vrijmoedigheid ontwikkelen en stap voor stap mogen leren om met geloof/spiritualiteit bezig te zijn. We hopen het op die manier heel praktisch handen en voeten te geven.

Deze laagdrempeligheid betekent dat de keuze tussen 'het christelijk geloof ontdekken en samen beleven' of 'op open wijze religieuze/spirituele/zingevingsvragen verkennen' door Saskia als een 'oneigenlijke tegenstelling' wordt ervaren:

³⁰ De boerderij Westerhûs is gerestaureerd en aangevuld met drie nieuwe appartementen voor vaste bewoning en negen nieuwe kamers voor gasten. Sinds mei 2023 is het mogelijk om te overnachten in het Klooster Westerhûs voor een retraite van een weekend, week of midweek.

Wij hebben heel nadrukkelijk onze wortels in de christelijke traditie en in die geloofstraditie, maar we willen tegelijkertijd open en gastvrij zijn. Dat betekent dat we als we aan tafel een gesprek hebben, het voor ons niet uitmaakt of je jezelf christen zou noemen of niet. We zijn ervan overtuigd dat de christelijke traditie zoveel wijsheid en rijkdom heeft, dat we op deze manier kunnen werken. De vraag veronderstelt dat je minder geworteld zou zijn in de christelijke traditie als je open en spiritueel bent (...) God gaat een weg met ieder mens, ik denk dat juist in de diepte en op de bodem van ons bestaan mensen elkaar kunnen ontmoeten en begrijpen, in welke spirituele of religieuze traditie ze ook staan. (...) Ik denk dat Christus een beeld is van het soort mens dat je mag zijn, van hoe je mens mag zijn, tot wie je mag uitgroeien als mens. Hij is een uitnodiging aan ons allemaal om ten diepste mens te mogen worden. Die uitnodiging is er voor iedereen. Of je dan ook in de christelijke dogmatiek moet geloven, vind ik een heel andere vraag. Het gaat er om kind van God te zijn. Die weg te ontdekken, dat is waar het in de christelijke traditie uiteindelijk om gaat.

De typering tussen ‘samen optrekken in een gemeenschap’ of ‘vrijblijvende betrokkenheid’ laat volgens Saskia ook een paradox zien, omdat Nijkleaster een ‘open gemeenschap’ is. Er is een vaste groep betrokkenen: vrienden, medewerkers, donateurs. Het streven is dat er een leefgemeenschap gestart zal worden die een vaste kern zal vormen.³¹ Voor de bezoekers staat echter centraal dat je gewoon mag meedoen. “We hopen wel op commitment, maar stellen dat niet als voorwaarde (...) We willen altijd werk blijven maken van gastvrijheid. Dat betekent (...) ook je werkelijk open te stellen voor de ander, niet een houding van ‘zo zijn onze manieren’”. Nijkleaster werkt dus anders dan een traditionele kerk: “[d]aar ben je lid van of niet; je staat dus binnen of buiten. Bij Nijkleaster is dat niet zo opgebouwd. Je mag gewoon meedoen”. De mate van commitment kan afhankelijk zijn van de fase waarin je leven zich afspeelt.

3.3.2 Deelnemers en hun beleving

Wat zijn motieven om mee te doen?

Vijf van de zes respondenten vertellen over hun kerkelijke achtergrond. Twee van hen raakten na ingrijpende life-events opnieuw - of op een andere manier - geïnteresseerd in Geloof & Spiritualiteit. Voor één van hen was dat nadat zij jarenlang niet meer met het geloof bezig was geweest, voor de andere na een periode van diepe geloofstwijfel. Twee andere respondenten raakten betrokken bij Nijkleaster omdat zij altijd al geïnteresseerd waren in kerk en nieuwe vormen van kerkzijn. Eén respondent ontwikkelde in de loop van haar leven een steeds bredere spirituele interesse. Voor de zesde respondent was vooral haar liefde voor taal en muziek een reden om aansluiting te zoeken.

Vaak speelt een combinatie van motieven een rol. Voor één persoon ontstond door pensionering ruimte om bij een nieuw lokaal initiatief aan te sluiten, een ander ging na een verhuizing naar Friesland op zoek naar een plek waar zij de Friese taal – die zij van huis uit sprak – opnieuw zou kunnen spreken en beleven: “mijn eigen taal is zo heel dichtbij” (Fenna-N-4). Eén van de respondenten houdt veel van wandelen, buiten in de natuur zijn en yoga en ging op zoek naar een plek waar zij ‘verbondenheid en spiritualiteit’ zou kunnen vinden (N-2-Lydia).

Bea groeide op in een gereformeerd gezin. “[S]oms moesten we zelfs wel twee keer [naar de kerk]. Daarna verslapte het allemaal wel wat” (N-5). Ze heeft zich aangesloten bij Nijkleaster omdat ze daar de ruimte ervaart om, zoals ze het zelf formuleert, met ‘het spirituele stuk’ bezig te zijn:

Toen ik (...) studeerde, heb ik me bij wat alternatieve kerken fijn gevoeld (...) Daar voelde ik me wél bij, bij dominees die niet meer helemaal de bijbel zo letterlijk namen zoals het vroeger was (...) Ik heb ook tijden niks met het geloof gedaan, in de zin van me bij een groep aansluiten. Het was op-en-af, om het maar zo te zeggen (...) Ik ben niet meer gelovig zoals ik vroeger was in mijn jeugdjaren, maar ik ben –

³¹ Het Klooster Westerhûs in 2023 in gebruik genomen.

Heeft meedoen zin?

wat zal ik zeggen - wat losser, niet meer zo vast aan bijvoorbeeld alleen maar de bijbel, maar ik kan net zo goed in boeddhistische geschriften of andere religieuze geschriften mijn heil vinden. Het is voor mij wat breder geworden.

Froukje (N-6) is geboren in Friesland en ging van jongs af aan naar de kerk, werd als baby gedoopt in de hervormde kerk en deed daar ook belijdenis van haar geloof. Op middelbare leeftijd ging zij door een periode waarin ze 'enorm zoekend' was. Ze vertelt:

Ik dacht: "Waar is God nu? Ik zit in de put, maar hij doet niks voor me. Zelfs mijn geloof ben ik kwijt (...)
Op een dag in februari ben ik [een] pelgrimspad gaan lopen (...) [in] een gebied met veel zwarte klei.
Toen ik daar liep, in de kou, brak opeens het licht door en werd ik helemaal in het licht gezet. Het raakt me nog enorm. Ik had altijd het gevoel gehad dat ik er niet mocht zijn. Ik heb die dag mijn voetstappen in die zwarte klei gezet en mijn sporen achtergelaten. Als ik op het strand was, liep ik vroeger altijd in de stappen van een ander. Op dat moment voelde ik: 'Je mag er zijn, ik mag mijn voetstappen hier zetten'.
Dat moment was echt een heel grote geschenk (...) Dat wens je iedereen toe, zo'n godservaring. Het heeft me ontzettend gesteund (...) Daarom dacht ik: 'Misschien kan ik bij Nijkleaster ook iets betekenen voor een ander'.

Deelname aan activiteiten

Alle respondenten wonen het woensdagochtendprogramma bij (viering, wandeling, maaltijd). Twee respondenten zijn daarnaast ook 'kleasterkracht'; dit betekent dat zij als vrijwilliger bij Nijkleaster betrokken zijn, bijvoorbeeld als gastvrouw, gespreksleider en/of het organiseren van evenementen. Eén respondent overweegt in de leefgemeenschap te gaan wonen dat vanaf 2023 van start zal gaan, één draait mee in de kloosterraad en één bezoekt ook regelmatig bijeenkomsten op de vrijdagavond.

Hoe beleven de deelnemers de plekken

Onderstaande visualisatie laat zien welke beelden de respondenten verbinden aan Nijkleaster.

Figuur 3.3 – Visualisatie beelden van Nijkleaster

Aanvullende werden de volgende thema's en associaties genoemd: rust, tijdloosheid, heelheid; verbondenheid, saamhorigheid, wederzijdsheid; acceptatie, waardering; welkom; openheid, gemeenschapshuis waar iedereen mag wonen; pelgrims.

Betekenis top-3

In de top-3 staat Geloof & Spiritualiteit duidelijk bovenaan, gevolgd door Ontplooiing & Zingeving. Op de tweede plek scoort Veiligheid & Vertrouwen het hoogst.

TOP-3 Nijkleaster	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
Plek 1							2	5
Plek 2			3				2	1
Plek 3			1		2	1	1	

Tabel 3.3 – Impact van Nijkleaster op aspecten van betekenis volgens respondenten (n=6³²)

Op basis van de scores in de vragenlijst (zie bijlage 4.3) staat Ontplooiing & Zingeving bovenaan, direct gevolgd door Geloof & Spiritualiteit en Sociaal Contact. Op de derde plaats volgt - op enige afstand - Erkenning & Waardering; deze laatste categorie werd in de top-3 echter maar 1x gekozen op de derde plaats. Dit is dus een opvallend verschil.

3.3.3 Vergelijking intenties en beleving

Ook bij Nijkleaster sluiten de intenties die Saskia heeft verwoord sterk aan bij de beleving van de deelnemers, zowel in hun verhalen als in de beelden die zij delen. De respondenten voelen zich welkom en gezien, ervaren ruimte en openheid: soms letterlijk, door het Friese landschap, soms figuurlijk, doordat zij tot rust komen en andere vormen van geloofsbeleving ontdekken en ervaren. Ook vertellen de deelnemers dat zij andersdenkende ontmoeten en/of andersdenkend mogen zijn.

3.4 Sjoelplaats

3.4.1 Profielschets en missionaire intenties

De Sjoelplaats is opgericht in 2014 door Jacqueline Huth. Nadat ze een tijd als fysiotherapeut werkzaam was, volgde ze de studie Godsdienst-Pastoraal Werk aan de Christelijke Hogeschool Ede en theologie aan de Vrije Universiteit van Amsterdam.

De naam 'sjoelplaats' is het Limburgse woord voor schuilplaats. In de Jiddische taal staat het woord 'sjoel' voor de ontmoetingsplaats met God. Jacqueline begon met het organiseren van één paasviering. Ze vertelt: "Ik wilde graag met gemeentestichting aan de slag in de Limburgse context, maar wist niet precies hoe. Hoe kan ik mensen in het katholieke zuiden bereiken met het evangelie? Ik kon een voormalig rooms-katholiek kerkje huren en ben daar vieringen gaan organiseren. Langzamerhand is daar een vaste groep omheen ontstaan". Inmiddels is er een kerngroep van ongeveer 20 personen. Daarnaast zijn er zo'n 15 mensen die min of meer regelmatig komen en 15 die heel af en toe komen. De gemiddelde leeftijd van de bezoekers is 50+. De meeste bezoekers komen uit Brunssum en de directe omgeving en hebben een rooms-katholieke achtergrond. Er komen meer vrouwen dan mannen en geen gezinnen met kinderen. De mensen die komen hebben

³² Eén persoon plaatste twee aspecten op plek 1, één aspect op plek 2 en geen aspect op plek 3. Hierdoor komt het totaal voor plek 1 op zeven reacties en het totaal voor plek 3 op vijf reacties.

vooral behoefte aan rust en bezinning en verlangen ernaar 'religieus bezig te zijn'. Hun leven is wat gesetsteld, maar een heel aantal heeft de vraag: 'Is dit het nu?'

Jacqueline is na die eerste paasviering het aanbod geleidelijk gaan uitbreiden, onder andere met het aanbieden van Alpha-cursussen. Als fysiotherapeut vind zij het lichamelijke aspect – het *ervaren* – belangrijk. Ze organiseert daarom ook stiltewandelingen. "Mensen in de stilte laten nadenken, dat doet iets. Natuurlijk gaat het ook om gezelligheid, hartelijkheid, samen zijn. Er komen [bij de Sjoelplaats] ook mensen die aan de rand van de samenleving staan. Ik zie dat ook zij helemaal opgenomen worden in de groep. Er is aandacht voor ze. Dat is genezend, het is heel mooi als dat ontstaat. Dat doe je samen (...) Er komen inmiddels ook vaker mensen die door andere bezoekers worden meegenomen." Tijdens de coronapandemie stuurde Jacqueline iedere dag een overdenking. Jacqueline vertelt dat ze een duidelijk 'evangelisatorisch motief' heeft:

Ik verlang ernaar dat dit een plek mag zijn waar mensen echt bij Jezus Christus mogen schuilen en Hem leren kennen als Redder en Verlosser (...) Ik wil graag het evangelie vertellen. Dat zit niet in mooie trucjes, in de mooie preek of de mooie woorden. De kracht ligt in Jezus Christus zelf. Als mensen Hem leren kennen, zie je levens veranderen, dan gaan ze ook anders naar eigen leven kijken, ze leren zichzelf zien als zondaar, ze leren vergeving te ontvangen. Ik denk dat daar de kracht in zit. Dat is eeuwenoud, maar geldt vandaag de dag nog steeds. Ik verlang dat ze bij Jezus gaan schuilen.

Haar hart gaat uit naar de rooms-katholiek die losgeraakt is van de kerk en toch religieus op zoek is:

Ze zoeken het vaak in van alles, ook in het hindoeïsme of boeddhisme. Voor veel mensen was het christelijke geloof geen optie meer, ze gingen niet meer naar de kerk om religieuze antwoorden te vinden. De relevantie van de kerk is weg, maar sommigen zijn ook teleurgesteld geraakt in de kerk. Sommige hebben de rooms-katholieke kerk nog wel hoog, anderen zijn afgeknapt op de kerk met alle wetten en regeltjes en het moeten doen wat de pastoor zegt en denkt. Ze houden ook van pracht en praal en van gevoel, hechten daar vaak meer waarde aan dan dat een preek centraal staat. Ze moeten er iets aan hebben om te komen, de kerk biedt dat voor hen vaak niet meer. Sommigen vertelden: 'We hebben wel mee gebeden, de woorden gezegd, maar wisten niet wat het betekende'.

In de afgelopen jaren zijn honderden mensen naar de Sjoelplaats gekomen. Sommige mensen liepen weg, andere gingen geestelijk groeien. Jacqueline vertelt dat ze heeft moeten leren om het Evangelie concreet en helder door te geven:

Dat staat natuurlijk ook in de bijbel, als het zout z'n smaak verliest dan gebeurt er niks. In het begin was ik daar voorzichtiger in, maar in de loop der jaren heb ik geleerd dit heel duidelijk dit verwoorden. Ik heb daarin moeten groeien – en nog steeds. Ik praat ook liever over Gods liefde en wat God voor je kan doen. Maar tegelijkertijd is het ook belangrijk te beseffen waar het kwaad vandaan komt (...) [I]k wil echt pastoraal bezig zijn en zorg bieden, maar de duivel zit ook achter het kwaad en ik wil dat eerlijk benoemen. Je komt niet verder door mensen alleen over de bol te aaien; God is ook rechtvaardig en heilig. Dat vraagt moed. Ik heb gezien dat je daardoor mensen verliest, maar ook dat je ze daardoor dichterbij God brengt. Als ik daar aan denk, dat als je voor iemand bidt en iemand echt z'n hart aan Christus geeft ... voor mij is dat veel waardevoller dan tien die komen en gaan zitten, en toch hun eigen weg gaan.

Als het gaat om het belang van geloof ontdekken of een accent op zingevingsvragen, is het verlangen van Jacqueline dat mensen Jezus leren kennen en zijn herstel en genezing op lichamelijk, geestelijk,

psychisch en sociaal vlak. In sommige cursussen staat het Evangelie duidelijk centraal. Tegelijk zit een deel verkenning van geloofsvragen er ook in: “[t]ijdens een stiltewandeling wil ik mensen vooral laten ‘proeven’ en hoop ik dat zij gaan denken: ‘God is toch niet zo gek, ik wil er wel meer over weten’. Ik hoop dat ze dan een beetje positiever over God gaan denken”.

Met betrekking tot het samen optrekken in een gemeenschap of het bieden van vrijblijvende betrokkenheid, geeft Jacqueline aan dat zij haar initiatief niet als ‘kerk’ presenteert en niets verplicht stelt. De bezoekers mogen vrijblijvend proeven, luisteren. Hoewel dit volgens Jacqueline een belangrijke factor waardoor mensen durven te komen, ontstaat daar ook een spanningsveld:

Voor mij is het de vraag wanneer het eventueel nodig zou zijn om daar structuur in aan te brengen. Dat weet ik nu nog niet precies (...) Juist omdat die [structuren] er nu officieel niet zijn, omdat ik geen kerk ben, is het veel laagdrempeliger. Mensen hoeven zich niet direct aan te sluiten, je kunt geen lid worden, niemand kan lid worden. Dat is dus ook waarom het niet afschrikt, mensen zijn vrij om te komen en om weg te blijven. Soms komen ze een jaar, en dan opeens een hele tijd niet. Dat kan dus ook. Als ze zelf verlangen naar Jezus, zullen ze komen en zullen ze gaan meewerken. Dat gebeurt nu ook spontaan al (...) Mensen gaan met elkaar meeleven, zijn op elkaar betrokken, willen graag samen komen. Je ziet dat als het ware van onderaf ontstaan.

3.4.2 Deelnemers en hun beleving

Wat zijn motieven om mee te doen?

De respondenten zijn allemaal meer dan drie jaar betrokken bij de Sjoelplaats. Eén van hen raakte betrokken doordat zij door een vriendin werd uitgenodigd voor een bijeenkomst. Eén persoon was na een verhuizing op zoek naar een groep mensen om mee in contact te komen en vond informatie in een consumentenwijzer. Drie personen kwamen omdat ze het kerkje (de Clemenskerk) waar de activiteiten in het begin plaatsvonden erg mooi vonden. Twee anderen kwamen in aanraking met de Sjoelplaats via de stiltewandelingen die Jacqueline regelmatig organiseert. De respondenten verwoordden spontaan de volgende aspecten die voor hen betekenisvol zijn bij de Sjoelplaats:

- gezamenlijke verantwoordelijkheid: iedereen mag meedoen en een bijdrage leveren;
- ruimte voor verbinding van thema's met dagelijkse realiteit;
- het belang van (meedoen in) nieuwe rituelen;
- uitwisseling van ervaringen, onderlinge ontmoeting, acceptatie, persoonlijke sfeer;
- niet de oude verhalen, niet de oude structuren, niet het moeten, niet de verplichting.

Wout (S-2) reflecteert als volgt op het initiatief van Jacqueline:

In de katholieke kerk is er een bepaald gevoel dat heerst, een soort boosheid in de maatschappij. Er zijn dingen gebeurd die niet hadden mogen gebeuren. Daardoor staat de kerk in een slecht daglicht, en dan vind ik het wel mooi dat er dit soort alternatieven zijn, dat mensen denken: ‘Het is geen katholieke kerk, maar we zijn wel met God bezig’. Dat ze dat verschil merken. Dat ze wel met God bezig zijn, maar niet met de katholieke kerk.

Iris (S-4) vertelt over haar eerste ervaringen met de Sjoelplaats:

De manier waarop Jacqueline dingen uitdiepte vond ik heel mooi, hoe dingen in liederen of teksten staan en hoe de relatie met God ingevuld kan worden. Dát heb ik vroeger nooit zo gezien, dat je een relatie kunt invullen en dat je die zelf kunt onderhouden (...) Ik snap nu dat het héél erg bijzonder is

Heeft meedoen zin?

geweest wat Jezus heeft gedaan. Normaal was het maar een verhaal, maar nu (...) sta ik dichterbij Hem en zal ik minder zwalkend mijn weg vervolgen.

Ook Bart (S-5) vertelt dat hij door de Sjoelplaats een hele 'andere wereld' ontdekte:

Tuis hadden wij de bijbel, daar werd maar zelden in gekeken. Ik zie hem nog liggen, met een groene koft in de eerste la in de kamer. Af en toe pakte je hem een keer je er in en dan las je een paar verzen, maar het deed me toen niks. En nou, ja, je staat nou in een hele andere wereld. Sinds ik met Jacqueline contact heb en met die groep, en ook met die bijeenkomsten, bij haar thuis (...) dat doet ons zo goed - in een gezellige sfeer, een huiselijke sfeer en dan vertelt Jacqueline ons alles over onze lieve Heer.

Deelname aan activiteiten

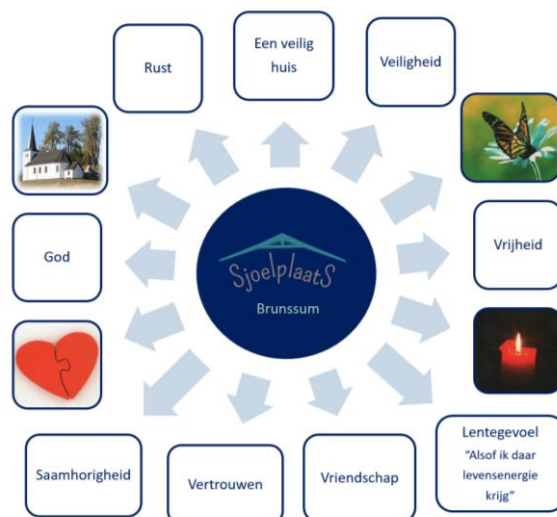
De respondenten nemen deel aan de volgende activiteiten: vieringen, cursussen met bijbeluitleg, stiltewandelingen met aansluitend gezamenlijk koffie drinken, ontmoetingen rond een thema in een huiselijke omgeving, Alpha-cursus, gebedscursus, groeps-apps over een specifiek thema (een initiatief dat ontstond in coronatijd), zoals 'samen de feestdagen door', '10 dagen gebed', 'de Heilige Geest'. Naast deelname aan deze activiteiten, wordt door vrijwel alle respondenten benoemd dat zij veel waarde hechten aan het persoonlijke en vaak ook individuele contact met Jacqueline. Een paar voorbeelden:

"... [e]n dan zei ik altijd [tegen haar]: 'Wat jij voor ons hebt gedaan, dat kan ik niet meer terugbetalen' (Bart, S-5).

"Jacqueline als persoon is erg prettig en aangenaam. Ze heeft kennis van zaken. Het is heel belangrijk wie zo'n groep leidt" (Esther, S-3).

Bij Jacqueline "krijgt iedereen krijgt ruimte (...). Iedereen mag er zijn" (Iris, S-4).

Hoe beleven de deelnemers de plekken?

Figuur 3.4 – Visualisatie beelden van de Sjoelplaats

Betekenis top-3

In de top-3 die respondenten tijdens het interview maken, scoren de aspecten Geloof & Spiritualiteit en Sociaal Contact het hoogst bij de Sjoelplaats en daarna Veiligheid & Vertrouwen. Respondenten geven aan dat zij veel geloofskennis ontvangen van de initiatiefnemer. Zowel het onderlinge sociale contact, als het contact met en de directe persoonlijke betrokkenheid van de initiatiefnemer worden daarnaast als belangrijk genoemd.

TOP-3 Sjoelplaats	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
Plek 1					3			4
Plek 2		2	2		1			1
Plek 3			2		1	1	1	1

Tabel 3.4 – Impact van de Sjoelplaats op aspecten van betekenis volgens respondenten (n=6³³)

Uit de vragenlijst volgt een vergelijkbaar patroon: Geloof & Spiritualiteit staat duidelijk bovenaan, gevolgd door Sociaal Contact. In de vragenlijst scoort de categorie Erkenning & Waardering iets hoger dan Veiligheid & Vertrouwen.

3.4.3 Vergelijking intenties en beleving

Initiatiefnemer Jacqueline wil een schuilplaats bieden, maar verlangt boven alles dat mensen leren schuilen bij Jezus. Haar intenties om het evangelie helder te durven vertellen, staat bij haar op de eerste plaats en dit komt ook duidelijk terug in de waardering en beleving van de deelnemers. Haar verlangen is daarnaast dat mensen in allerlei facetten van hun leven heling mogen ervaren; uit de ervaringen van de respondenten blijkt dat zij veel investeert in sociaal contact en het creëren van een vertrouwde, veilige en huiselijke sfeer waarin mensen zich gezien en erkend weten.

3.5 ZuidRijk

3.5.1 Profielschets en missionaire intenties

Inloophuis ZuidRijk bestaat sinds 2018. De plek is gevestigd in een buurtcentrum in Zuidwijk, een buurt van Rotterdam-Zuid, en onderdeel van de protestantse pioniersplek Seinpost Slinge. Tijdens het onderzoek was ZuidRijk bezig om een zelfstandige pioniersplek binnen de PKN te worden³⁴. ZuidRijk verschilt van Seinpost Slinge omdat de Protestantse Maranathakerk hier samenwerkt met de Bethelkerk, de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam. In deze gemeente ontstond het verlangen om meer voor de wijk te betekenen. Deze initiatiefgroep kwam in contact met missionair werker Dick van den Boogaard van Seinpost Slinge en zo ontstond ZuidRijk. Kernteamlid Arien van 't Hof verwoordt de intenties van ZuidRijk als in de wijk aanwezig willen zijn en Gods liefde in woord en daad laten zien. In een context waar de nodige eenzaamheid heerst wil ZuidRijk voor mensen een thuis zijn. Maar het gaat volgens Arien om de combinatie van woord en daad:

‘In woord ook, omdat we ervan overtuigd zijn dat het leven met God iets moois is en dat dat mensen iets te bieden heeft. Het verlangen om samen met de mensen God te ontdekken, dat ze God mogen vinden. Dat zijn een paar elementen. Dat missionaire verlangen: mensen bekend maken met het evangelie en het

³³ Eén van de respondenten noemde twee categorieën op plek 1, waardoor het totaal hier op zeven reacties komt.

³⁴ Medio 2023 was ZuidRijk een zelfstandige pioniersplek die op zoek was naar een betaalde missionaire pionier.

Heeft meedoen zin?

mooie daarvan, er voor mensen zijn, mensen een plek geven waar ze zich thuis kunnen voelen. En ook mensen helpen en naast ze staan.'

In lijn met dit verlangen bestaat het werk uit twee takken die organisatorisch van elkaar gescheiden zijn, maar wel onder één paraplu vallen: een maatschappelijke tak (diaconaal werk) en een missionaire tak, gericht op evangelisatie en gemeenschapsvorming. Op deze manier zijn de activiteiten helder van elkaar gescheiden en kan de diaconale arm subsidies ontvangen van de overheid en diaconale fondsen. Aan de maatschappelijke tak is een professionele maatschappelijk werker verbonden, naast enkele tientallen vrijwilligers. Zij organiseren uiteenlopende activiteiten als inloopmaaltijden, kinderactiviteiten, huiswerkbegeleiding en taalles.

De missionaire tak wordt geleid door een team van acht vrijwilligers, die vooral afkomstig zijn uit de Bethelkerk. De helft komt uit Zuidwijk, de anderen wonen verder weg omdat de betrokken kerken een regiofunctie hebben. Vanaf het begin zijn er tweewekelijkse vieringen op zondag. Ook zijn er grotere vieringen rond de christelijke feestdagen. ZuidRijk bereikt vooral mensen van oudere leeftijd (60+), omdat deze de buurt bevolken rondom de locatie en omdat deze groep afkomt op activiteiten als maaltijden en inloophmomenten. Er wordt nagedacht over activiteiten om het bereik te verbreden. De zondagse bijeenkomsten worden soms ook bezocht door bewoners van een aangrenzend pand waar gevangenen re-integreren en door een aantal mensen die wat jonger zijn (40-50). Tijdens de grotere vieringen komen er soms ook mensen met een moslimachtergrond. De man-vrouw verhouding is ongeveer 50-50, waarbij mannen licht in de meerderheid zijn.

Een deel van de mensen is actief christelijk en afkomstig uit kerken uit de omgeving. Velen hebben vroeger een christelijke achtergrond gehad, vaak protestants, in enkele gevallen katholiek. Soms is het volgens Arien lastig in te schatten welke rol dat nu nog speelt in hun leven. Een ander deel is duidelijk niet met geloof bezig, maar komt voor het sociale karakter. Eén persoon is christen geworden en heeft zich laten dopen. In het begin was een groter deel van de bezoekers niet nadrukkelijk bezig met het geloof. In de loop van de tijd zijn er mensen bijgekomen van een andere kerk of met een christelijke achtergrond. Het is nu 50-50, waaronder mensen 'die worstelen met hun seculierheid'.

Op een lijn van 1-10 van geloof ontdekken naar zingevingsvragen verkennen plaats Arien ZuidRijk op 3. Op de lijn van 1-10 van vrijblijvendheid naar commitment op 6: 'Onze wens is wel dat er gemeenschap ontstaat en daar zijn we op gericht'. In de praktijk kan de mate van betrokkenheid bij de nieuw te vormen gemeenschap volgens hem worden gekenschetst met behulp van concentrische cirkels, van buiten naar binnen: 1. buitenkerkelijk met wie de gemeenschap contact onderhoudt, 2. regelmatig terugkerende gasten, 3. gastleden, 4. belijdende leden en 5. verantwoordelijke leden.

De uitdaging voor ZuidRijk is voorkomen dat de missionaire en de maatschappelijke tak uit elkaar groeien. Vanuit de Bethelkerk, waar het grootste deel van de vrijwilligers vandaan komt, is de missionaire insteek een grote drijfveer. Bij de maatschappelijk tak staat het 'ervoor de mensen zijn' centraal en is de missionaire minder expliciet aanwezig. Het gedeelde verlangen is volgens Van 't Hof wel dat mensen God leren kennen. Er wordt ook bij sociale activiteiten ruimte gegeven voor gebed en 'er zullen allicht gesprekken zijn, maar het is niet een expliciet christelijke activiteit.' De missionaire tak gaat om het delen van het evangelie 'met de wens dat er een gemeenschap ontstaat rondom Christus, rondom God, rondom het evangelie, een gemeenschap waarin mensen elkaar kunnen ondersteunen en ook God dienen.'

3.5.2 Deelnemers en hun beleving

Wat zijn motieven om mee te doen?

De diversiteit aan achtergronden wordt weerspiegeld in de motieven om mee te doen in ZuidRijk. Een deel komt als vrijwilliger om er te zijn voor anderen in de wijk, een deel als bezoeker op zoek naar sociaal contact. Maria (Z-1) ziet zichzelf als ‘gezelschapsmens’ die aandacht wil geven aan mensen ‘in een probleemwijk’ en voorkomen dat zij vereenzamen. ZuidRijk biedt daarvoor de mogelijkheid. Ook Kees (Z-5) komt vooral met het oog op vrijwilligerswerk. Na een tijdje ontdekte hij dat er ook een kerk was en deze verschilde van een eerdere kerk waar hij zich als singel niet thuis voelde.

“Een eerdere kerk waar ik kwam was vooral ‘familiekerk’. “Ik ben alleengaand (...) [het is] alsof je niet helemaal geaccepteerd wordt als je alleen door het leven gaat. Best wel verdrietig, je denkt: ligt het dan aan mij (...) dan vraag je je af: is dit echt kerk? Ik ben me altijd een vreemde blijven voelen, zelfs na tien jaar.”

Gerda (Z-4) heeft een mix aan motieven. Het geeft haar afleiding, want “het is vaak druk in mijn hoofd” en helpt haar om te relativiseren. Ook krijgt ze altijd een koekje bij de koffie en is er een weggeefkast: “ik heb daar hele leuke dingen weggehaald.” En: “Het christelijke is ook wel belangrijk (...) Ik vind de diensten heel erg mooi.” Ze is er trots op dat ze daar een steentje aan bij kan dragen. Theo (Z-6) benadrukt dat hij “gekomen omdat het [hier] gepresenteerd werd als een inloophuis. Ik zit helemaal alleen thuis.” Hij bezoekt ook de diensten op zondag maar heeft daar gemengde gevoelens bij: “Ik ben het met veel dingen niet eens (...). Er wordt hier teveel aangedrongen op: ‘Dit is de waarheid en het leven’. Maar dat vraag ik me af, of dat zo is.” Toch blijft Theo komen vanwege de gezelligheid en het sociale contact.

Deelname aan activiteiten

ZuidRijk maakt zoals gezegd onderscheid tussen maatschappelijke en missionaire activiteiten. Het maatschappelijke aanbod trekt de meeste deelnemers. Bij de kinderactiviteiten komen meestal zo’n 10-15 kinderen. De inloopmaaltijden worden door enkele tientallen, vooral oudere mensen bezocht. Daarnaast is er zoals gezegd huiswerkbegeleiding en taalles. Het totale bereik ligt volgens teamlid Arien tussen de 50 en de 100 personen, afkomstig uit Zuidwijk en soms uit aangrenzende wijken. De missionaire samenkomsten op zon werden eerst bezocht door enkelingen, maar tellen nu zo’n vijftien regelmatige bezoekers³⁵. Daarnaast vinden er drie keer in het jaar grotere vieringen plaats rond de feestdagen Kerst, Pasen en Pinksteren, waarmee 50-70 mensen bereikt worden.

Hoe beleven de deelnemers de plekken?

De deelnemers beleven ZuidRijk als een veilige en gezellige pleisterplaats, een herberg waarin je elkaar kunt ontmoeten, sociaal contact kunt maken en kunt bijtanken voor het leven van alledag. Hieronder een visualisatie van de beelden die de respondenten noemen.

³⁵ ZuidRijk lijkt hiermee een *worship first*-model te zijn en af te wijken van het *service first*-model dat de Protestantse Kerk stimuleert op basis van de zogenaamde pioniersreis van Michael Moynagh. Omdat er echter zowel een maatschappelijke als een missionaire tak is, gaan in de praktijk beide benaderingen samen op. Zie voor een uitleg hiervan het hoofdstuk over actuele missionaire uitdagingen in het basisboek missiologie ‘Betrokken in Gods missie’ (Jong-Heins, 2023).

Heeft meedoen zin?

Figuur 3.5 – Visualisatie beelden van ZuidRijk

Betekenis top-3

ZuidRijk heeft voor de deelnemers vooral betekenis vanwege de sociale contacten en het samen beleven van het geloof. Dit wordt bevestigd door de scores van de vragenlijst (zie bijlage 4.5). Op 44% van de stellingen van beide aspecten wordt gereageerd met 'ja, in sterkte mate'. Het aspect Erkenning & Waardering is een goede derde met 38%, wat hieronder ook zichtbaar is in de keuze top-3.

TOP-3 ZuidRijk	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
Plek 1					2	1		2
Plek 2		1			2			2
Plek 3			2		1	1		1

Tabel 3.5 – Impact van ZuidRijk op aspecten van betekenis volgens respondenten (n=6³⁶)

3.5.3 Vergelijking intenties en beleving

ZuidRijk heeft een mix van maatschappelijk-diaconale en missionair-verkondigende intenties. De betekenis top-3 laat zien dat deze mix gewaardeerd wordt door de meeste respondenten. Eén van de geïnterviewden heeft echter duidelijk moeite met de expliciete christelijke verkondiging. Zijn deelname aan de maatschappelijke activiteiten staat daardoor onder druk. Hoewel hij een eenling is in het onderzoek, illustreert dit wel de intrinsieke spanning die er kan bestaan tussen sociaal en verkondigend werk, zelfs als dit organisatorisch gescheiden is. In de praktijk beleven deelnemers ZuidRijk toch als één geheel.

³⁶ Eén van de deelnemers – een regelmatige bezoeker - was in het interview in vrijwel elk opzicht negatief over ZuidRijk. Hij kon in zijn persoonlijke worsteling geen aspecten noemen die er voor hem uitsprongen. Toch voelde hij zich blijkbaar veilig genoeg om aan een interview mee te werken en zich persoonlijk uit te spreken.

3.6 Abdij van Egmond

Een steeds grotere groep mensen zoekt verbinding met kloosters. Sommige kloosters bieden mensen buiten het klooster de gelegenheid een formele band aan te gaan met het klooster: de 'oblatuur' (zie §3.1.1 voor verdere uitleg). De personen die 'oblaat' zijn, vormen met elkaar een gemeenschap. Dit betreft geen nieuwe geloofsgemeenschap, maar wel een vorm van betrokkenheid bij een religieuze organisatie die in toenemende mate in de belangstelling staat en daarom interessant is voor dit onderzoek. In de afgelopen jaren is de belangstelling voor kloosters zo sterk toegenomen, dat wie een weekendverblijf wil boeken vaak meer dan een jaar van tevoren een kamer moet reserveren in het gastenhuis.

In 2020 zijn bij de Abdij van Egmond 83 personen betrokken bij de oblatengemeenschap. Tussen 2012 en 2020 zijn 33 nieuwe personen oblaat geworden; daarmee verdubbelde de gemeenschap bijna ten opzichte van de periode daarvoor.³⁷ Qua leeftijdsopbouw betreft het vooral personen van 50 jaar of ouder. Een groot aantal oblatten komt uit de regio, maar ook personen uit het hele land verbinden zich aan de abdij of blijven verbonden na een verhuizing. Tot nu toe zijn geen personen oblaat geworden zonder enige kerkelijke achtergrond. Wel zijn mensen mee gaan doen die nog niet zo lang geleden tot geloof zijn gekomen, of heel lang 'niets met geloven hadden' en zichzelf niet gelovig noemden. Zowel katholieken als protestanten verbinden zich, evenals personen die het christendom combineren met het Boeddhisme.

3.6.1 Profielschets en missionaire intenties

Tineke van Kampen is secretaris van de oblattenraad van de Abdij van Egmond. Zij vertelt dat de huidige abdij in 1935 is gebouwd. De monniken zijn in dat jaar vanuit de St.-Paulusabdij van Oosterhout naar Egmond gekomen. De St.-Paulusabdij was al bekend met de 'oblatuur': een traditie die mensen uit de maatschappij gelegenheid geeft een bijzondere band met het klooster en het benedictijnse leven aan te gaan en vanuit deze spiritualiteit te leven. In Egmond heeft men deze traditie overgenomen. In 1937 werd de eerste oblaat ingeschreven. In de beginperiode werden personen uitgenodigd om oblaat te worden op basis van hun relatie met het klooster of met de monniken. Aanvankelijk beleefden de oblatten hun verbintenis dan ook vooral als een persoonlijke relatie tussen hen en de abdij, met het religieuze doel 'zich aan de Heer toe te wijden'.

Vanuit de middeleeuwen was een 'oblaat' een kind dat door de ouders aan het klooster werd opgedragen, om daar monnik te worden. Nu worden mensen oblaat die zich vanuit hun leven in de 'gewone' maatschappij leven willen verbinden met het klooster, onder andere door gebed en een levensritme in navolging van de routines in het klooster. De oblatuur heeft daarmee vooral een spiritueel doel. De laatste jaren groeit de oblatuur toe naar een vereniging met een eigen bestuur en vormingsprogramma. Twee keer per jaar komen de oblatten op een zondag naar de abdij voor een ontmoetingsdag. Daarnaast worden vormingsweekenden en retraites georganiseerd.

Tineke vertelt: "[w]e zijn momenteel meer dan in het verleden bezig met de vraag hoe we van betekenis willen en kunnen zijn voor de oblatten". Er is een oblattenraad die zich vooral bezig houdt met praktische taken: het organiseren van twee oblattenzondagen en een oblattenweekend per jaar. Daarnaast is onder broeder Adri³⁸ een nieuwe ontwikkeling op gang gekomen en worden nu ook inhoudelijke cursussen aangeboden voor belangstellenden en kandidaten. Sinds 2018 is de oblattenraad aan het nadenken over de vraag: 'Wat willen we zijn voor elkaar en met elkaar?' Eén van

³⁷ In 2020 zijn van de 83 betrokkenen: 69 personen officieel oblaat, 8 personen kandidaat-oblaat en 6 personen belangstellend voor de oblatuur.

³⁸ Broeder Adri was tot 2020 gastenbroeder en oblattenvader bij de Abdij van Egmond.

de aandachtspunten is om de cohesie in de oblatengroep te verbeteren en te werken aan doorgaande educatie.

“De oblaken zijn Godzoekers, net als de monniken. Het is dus niet een vorm van spiritualiteit in het luchtledige, wat je in de maatschappij veel ziet”, legt Tineke uit. Voor de oblatengemeenschap staat het religieuze aspect voorop, maar daar horen zingevingsvragen wel bij. Het is geen ‘ongerichte spiritualiteit’. Het meedoen in de oblatengemeenschap gaat ten diepste om het zoeken van wegen naar God. Als een typering gegeven zou worden waarbij de vraag is of het meer gaat om het geloof in Jezus en de bijbel of om religieuze/spirituele verkenning, ligt het accent op Jezus en het woord van de Bijbel. Personen die via meditatie- en contemplatiegroepen oblaat zijn geworden, lijken wat meer richting spirituele verkenning te gaan. Tineke verwoordt de kern als volgt: “[o]ver het algemeen lijkt voor het grootste deel van de oblatengemeenschap het geloof, op welke manier dan ook beleefd en beleden, belangrijker te zijn dan de zoektocht naar het spirituele, hoewel dat altijd een aspect is en blijft”.

Het is niet zo dat mensen mee zijn gaan doen die volstrekt seculier waren en voorheen volledig onbekend waren met kerk en geloof. Wel zijn personen betrokken geraakt die heel kort daarvoor tot geloof zijn gekomen, of die heel erg lang niets aan het geloof gedaan hebben en toch op deze weg werden gezet. Sommigen zijn binnengekomen als protestant, maar hebben later het vormsel ontvangen en zijn katholiek geworden. Als belangrijke voedende bronnen worden genoemd: de bijbel, de Regel van Benedictus, de *lectio divina*³⁹, de psalmen, en het gebed.

De onderlinge betrokkenheid is niet zo groot. Soms ontstaat deze onderling wel op individueel niveau, maar in de groep als geheel is er nog weinig gemeenschapsvorming. Dit is iets waar de oblakenraad volgens Tineke graag aan wil werken. Een aantal oblaken geeft betrokkenheid vorm door bij de Abdij vrijwilligerswerk te doen, een aantal komt standaard op alle kerkelijke feestdagen om de eucharistie bij te wonen. Er is een duidelijk verlangen om meer te groeien in het samen optrekken en het vormen van een hechte gemeenschap. Op een schaal van 1-10, waarbij 10 een hoge mate van gemeenschappelijkheid betreft, gaat het verlangen richting een 7 of 8. “Meer is denk ik een utopie, dat zou te ambitieus zijn. Dat krijgen we niet voor elkaar. We hopen dat de betrokkenheid op elkaar groter zal worden. Ik schat die nu in op ongeveer een 4 of een 5”, aldus Tineke.

3.6.2 Deelnemers en hun beleving

Wat zijn motieven om mee te doen?

De respondenten kwamen op verschillende manier in contact met de abdij. Een aantal raakte betrokken door het meedoen aan cursussen over poëzie, de woestijnvaders, contemplatie of Gregoriaans zingen. Twee respondenten waren al bekend met kloosters of hadden al langere tijd belangstelling voor de kloostertraditie. Eén persoon leerde de Abdij kennen door het geven van retraitebegeleiding, een ander door het meewerken in de kloostertuin in zomerperioden. Daarnaast worden het meedoen aan stiltewandelingen en het bezoeken van de kloostertuin en abdijswinkel als motief voor deelname genoemd, evenals een individueel retraiteverblijf. Anne (E-6) vertelt over haar eerste retraite: “[h]et ging vooral om het ‘er zijn’, alleen op je kamer, in de omgeving te wandelen, de getijden mee te maken, samen in stilte te eten, dat was al genoeg.” Het bezoeken van de diensten is ook een belangrijke motief. Zo vertelt David (E-3): “[e]r gaat ontzettende rust uit van de manier

³⁹ *Lectio Divina* is een spirituele praktijk bij monniken, waarbij Gods Woord langzaam en aandachtig wordt gelezen. Het is een vorm van een gebedspraktijk.

Heeft meedoen zin?

waarop de broeders binnenkomen, in de banken gaan zitten, de routine die zij volgen. Dat doet iets met een mens, dat je beseft dat zij dit dagelijks uit volle overtuiging doen. Dat heeft iets magisch.”

In de kennismaking worden door de respondenten spontaan diverse aspecten ingebracht die zij als betekenisvol ervaren: het meebewegen op het ritme van de diensten ('getijden'), ook als je thuis bent; de aandacht voor bidden, contemplatie en stilte; de vorming en het leren van een bepaald 'levensprogramma' (met een focus op regelmaat); het afleggen van een officiële belofte; de ruimte om je eigen weg te zoeken. Hoe die eigen weg er uit kan zien, vertelt Joyce (E-5):

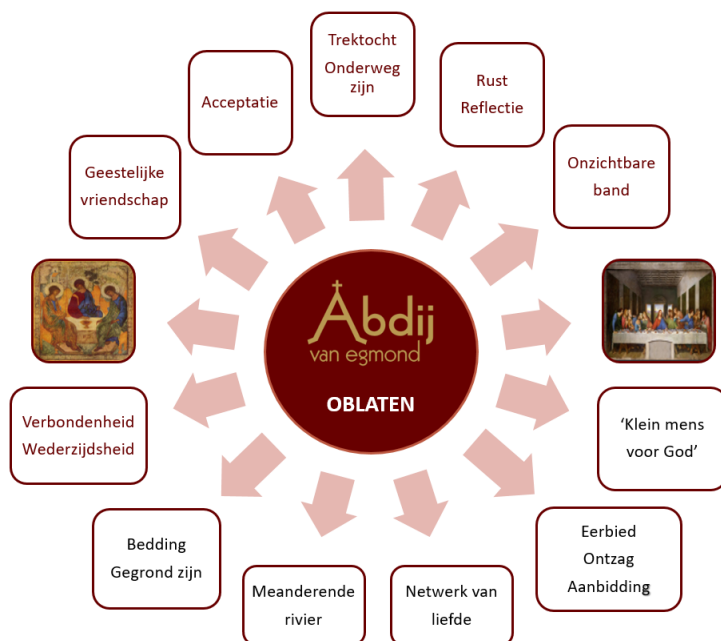
“Na de eerste keer in de abdijkerk zei ik: 'Dit doe ik niet meer'. Nu is naar de vespers gaan voor mij net valium. Ik word daar zó rustig van. Die gezangen, die ken je inmiddels. Als ik daar dan zit, als ik daar ben, dan weet ik: 'Dit zoek ik, hiervoor wil ik er naar toe gaan'. Ik vind het echt zo mooi. Maar om thuis een beetje psalmen te zitten zingen en bidden, dat doe ik niet zo gauw (...) Dat zeg ik ook gewoon tegen de broeders hoor. Ik hou me helemaal niet aan al die dingen, zoals zes keer op een dag psalmen lezen. Ik geef daar mijn eigen invulling aan. Maar ik ben verschrikkelijk graag in de Abdij.”

Deelname aan activiteiten

Het meest frequent wordt genoemd het creëren van vaste gebeds-/stiltetijden in het persoonlijke leven, in navolging van het ritme in de abdij. Daarnaast zijn de oblatten aanwezig op de jaarlijkse oblattenzondag en het oblattenweekend en bezoeken zij regelmatig de vieringen. De oblatten combineren hun betrokkenheid vaak met het doen van vrijwilligerswerk voor de abdij, bijvoorbeeld taken als portier, het onderhouden van pastoraal contact (met name ten tijde van corona), het (incidenteel) helpen bij vieringen, het organiseren van lectio divina, het leveren van een bijdrage aan de nieuwsbrief voor oblatten of participatie in de oblattenraad.

Hoe beleven de deelnemers de plekken?

In onderstaande visualisatie zijn naast beelden, ook omschrijvingen opgenomen. Niet alle beelden die genoemd werden zijn om te zetten in een herkenbare afbeelding. De respondenten van Egmond zijn allemaal hoog opgeleid, dat verklaart mogelijk het abstractieniveau van de beelden en concepten die zij inbrachten.

Figuur 3.6 – Visualisatie beelden van de Abdij van Egmond

Betekenis top-3

Aan de acht respondenten werd gevraagd om een persoonlijke rangorde aan te brengen binnen de acht aspecten van mogelijke betekenis. In Egmond springen Ontplooiing & Zingeving en Geloof & Spiritualiteit er duidelijk uit; de categorieën vallen voor het merendeel van de respondenten samen. In mindere mate werden ook Veiligheid & Vertrouwen gekozen, evenals de invloed van deelname op het dagelijks functioneren. Dit laatste heeft volgens de betrokken respondenten te maken met het thuis vormgeven aan de gebedstijden uit het klooster: dit geeft structuur aan het leven.

TOP-3 Egmond	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
Plek 1							4	4
Plek 2		1	2				2	1
Plek 3	1	2				1		

Tabel 3.6 – Impact van Abdij van Egmond op aspecten van betekenis volgens respondenten (n=6⁴⁰)

In de vragenlijst (zie bijlage 4.6) scoren Ontplooiing & Zingeving en Geloof & Spiritualiteit eveneens het hoogst, waarbij Ontplooiing & Zingeving wat duidelijker de boventoon voert. Op de derde plaats volgt Erkenning & Waardering.

3.6.3 Vergelijking intenties en beleving

De groep oblaten kiest vrij unaniem voor Ontplooiing & Zingeving en Geloof & Spiritualiteit als belangrijkste aspecten van betekenis (zie tabel 3.2). Dit uit zich grotendeels in hoe zij hun dagelijks leven inrichten. Hoewel dit niet zo prominent naar voren komt in de vragenlijst, is dit door de meeste respondenten nadrukkelijk benoemd als van belang voor het dagelijkse functioneren (zie ook paragraaf 4.1.2). Dit sluit aan bij de intenties van de oblatuur om een verbinding te creëren tussen het ritme en de spiritualiteit van het kloosterleven in het gewone, alledaagse leven. Het zoeken naar wegen voor een leven met God verbindt het zoeken naar zingeving met Geloof & Spiritualiteit.

⁴⁰ Voor twee respondenten waren Ontplooiing & Zingeving en Geloof & Spiritualiteit zo nauw verwezen, dat zij deze in combinatie op plek 1 hebben gezet, waardoor het totale aantal op 8 komt. Drie respondenten beperkten zich tot een top-2.

4. IN WELK OPZICHT IS MEEDOEN BETEKENISVOL?

4.1 Uitwerking per aspect

In de paragrafen 4.1.1 tot en met 4.1.8 werken we de acht aspecten uit onze onderzoeksmethodiek uit (zie bijlage 1.1 t/m 1.4). Iedere paragraaf begint met een afbeelding van de betekeniskaart die we voor dit aspect in onze onderzoeksmethodiek hebben ontworpen.

De uitkomsten in deze paragrafen zijn een uitwerking en samenvoeging van de verschillende stappen in onze onderzoeksmethodiek (zie bijlage 1). Na het doorlopen van de eerste twee stappen uit onze methodiek – het open interview (bijlage 1.1, spoor 2: Deelnemers) en de inventarisatie van beelden (spontaan of met behulp van bijlage 1.2) - nodigden we de respondenten uit de acht categorieën uit het Betekeniskompas via de betekeniskaarten (bijlage 1.3) te verdelen in twee groepen: *wel* en *niet* relevant of betekenisvol. Vervolgens werd voor beide keuzes gevraagd een toelichting te geven en voorbeelden te noemen. Aansluitend vroegen we hen een top-3 te maken (zie hoofdstuk 3 voor de top-3 per geloofsgemeenschap).

In de paragrafen die volgen, werken we zowel de spontane opmerkingen over betekenis uit, als de voorbeelden die zij gaven bij het beschrijven van de beelden en het kiezen en toelichten van de betekeniskaarten, evenals aanvullende opmerkingen over betekenis als deze aan het eind van de interviews nog gemaakt werden. Via een tabel geven we vervolgens steeds een beknopte samenvatting van bepalende factoren, uitgesplitst in:

- *kenmerken deelnemers* (linker kolom): dit zegt iets over kenmerken van de geïnterviewden, de persoonlijke situatie zoals deze door henzelf is verwoord
- *factoren in de geloofsgemeenschap* (middelste kolom): een opsomming van de factoren in de gemeenschappen die volgens de respondenten een positieve uitwerking op hen hebben;
- *effecten of deelnemers* (rechter kolom): positieve effecten worden in de rechter kolom samengevat in hun eigen woorden.

Na de kwalitatieve analyse volgt bij ieder aspect een kwantitatief deel (zie hierover ook §2.2.5) met grafische weergaves van de resultaten uit stap 4 (vragenlijst, zie bijlage 4), steeds door middel van drie grafieken:

- een *radargrafiek*, waarmee we een globale, visuele indruk geven van de mate waarin het betreffende aspect per onderzochte geloofsgemeenschap belangrijk is en waardoor een snelle onderlinge vergelijking mogelijk is;
- een *staafdiagram* waarin meer gedetailleerd zichtbaar wordt in hoeverre het betreffende aspect 'in sterke mate' of in 'in beperkte mate' betekenisvol is;
- en een tweede *staafdiagram* met daarin de totaalscore van alle respondenten per voorgelegde stelling behorende bij het betreffende aspect.

In §4.2 volgen onze conclusies met betrekking tot de betekenisaspecten en in §4.3 geven we een totaaloverzicht van de uitkomsten van de vragenlijsten, die vergelijking van de acht categorieën voor de zes geloofsgemeenschappen mogelijk maakt.

4.1.1 Lichamelijk Functioneren

Ongeveer één op de drie respondenten (13 van de 37) maakt een opmerking over de positieve uitwerking van meedoen op de eigen psychische of lichamelijke gezondheid. De betekenis voor het lichamelijke functioneren staat zelden in de top 3, maar wordt wel gezien als een heilzaam neveneffect van meedoen in bepaalde plekken. Met name ZuidRijk in Rotterdam springt eruit met vijf van de zes respondenten die dit benoemen. Het gaat dan vaak om heel basale dingen voor alleenstaande ouderen zoals de deur weer uitgaan (wandelen) en een wekelijkse gezonde maaltijd. Zoals Nelleke (Z-2) het zegt: “Half, half. Ze letten erop en hier eten helpt ook.”

Opvallend is dat op vier van de zes plekken mensen spontaan de positieve invloed noemen van rust, stilte en vertrouwen op God op hun welbevinden. Kees (Z-5) zegt: “Bij opstaan heb ik pijn, ik doe mijn oefeningen, en God zal het op zijn tijd veranderen, dat geeft rust en vertrouwen.” Lydia uit Nijkleaster (N-2) benadrukt vooral de invloed op haar mentale gezondheid:

Het raakt dan vooral aan psychisch functioneren. Om gezond te leven, is het belangrijk dat ik psychisch lekker in mijn vel zit. Dat hoort er dan zeker bij, omdat ik daar rust en stilte ervaar en zeker nu in het moeder-zijn ook terug naar mezelf kan, waardoor ik er altijd weer met energie vandaan kom.

Ook Bea (N-5) getuigt hiervan:

Deze vind ik het minst makkelijk om ‘ja’ te zeggen, maar natuurlijk heeft er wel ook mee te maken. Maar dat kan ik niet zomaar benoemen. (...). Toen ik bij Nijkleaster kwam, functioneerde ik ook lichamelijk niet goed en sliep niet, en huilde alleen maar. Dus dan hoort dit er toch wel weer bij. Nu zit ik goed in mijn vel.

Deze invloed op het lichamelijke functioneren lijkt het grootst te zijn bij de Abdij van Egmond. De oblaten draaien thuis mee in het kloosterritme en dat beïnvloedt hun leven van alledag. Joyce (E-5):

Het geeft structuur in je leven, ook door bepaalde gebeden te hanteren. Het dagelijks ochtendgebed is fijn.

Edwin (E-4) is de enige die Lichamelijk Functioneren ook echt in zijn top-3 opneemt. Hij verbindt het positieve effect aan de Benedictijnse levensstijl:

Het werken aan regelmaat, de rust en de stilte heeft in positieve zin zijn weerslag op mijn dagelijkse en lichamelijke functioneren. De oblatuur en de Abdij dragen daar aan bij, dus dit zijn ook effecten van de benedictijnse levensstijl.

Ook bij Hiernaast zijn deze effecten zichtbaar. Het getuigenis van Irene (H-1) springt er vooral uit. Zij herstelt van psychische klachten en zegt:

Heeft meedoen zin?

Ik ervoer het hier als een tweede huis. Ik heb heel veel met Dianne samen geschilderd, mensen ontmoet. Ik heb wel eens gezegd: als Hiernaast er niet geweest was, dan was ik er ook niet meer geweest. Ik kan me geen andere plek indenken die dat hetzelfde had gedaan. Deze plek betekent heel veel voor mij.

Meedoen in een monastieke gemeenschap en of opgenomen zijn in een veilige pioniersplek kunnen dus wel degelijk invloed hebben op het lichamelijk functioneren, omdat het een positief effect heeft op het psychisch welbevinden. Irene beschrijft dat zelfs als levensreddend.

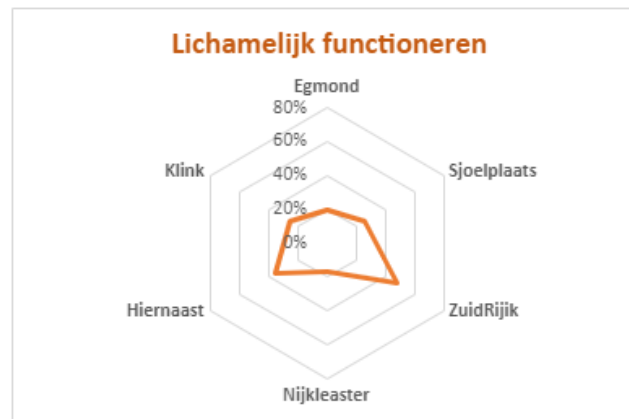
Tenslotte geven we hieronder (tabel 4.1.1) een beknopte samenvatting van factoren in de geloofsgemeenschappen die volgens sommige deelnemers helpen om gezond te leven of beter met hun gezondheid om te gaan.

Kenmerken deelnemers	Factoren in de geloofsgemeenschappen	Effecten op deelnemers
Sociaal isolement, eenzaamheid, thuiszitten	Persoonlijke aandacht geven, en luisterend oor, gezelligheid	Doorbreekt sombere gevoelens, geeft plezier
Slecht voor jezelf zorgen	Gezonde maaltijden aanbieden	Verbeterd gezondheid, ook mentaal
Stress, slecht kunnen slapen,	Regelmatige vieringen of inloopmomenten aanbieden Plaats van rust en stilte creëren	Geeft structuur aan het leven Geeft nieuwe energie
Depressiviteit	Atelier, creatieve verwerking	Lucht op, werkt genezend
Ziekte en pijn	Plaats waar vertrouwen in God gevoed wordt	Geeft rust en vertrouwen

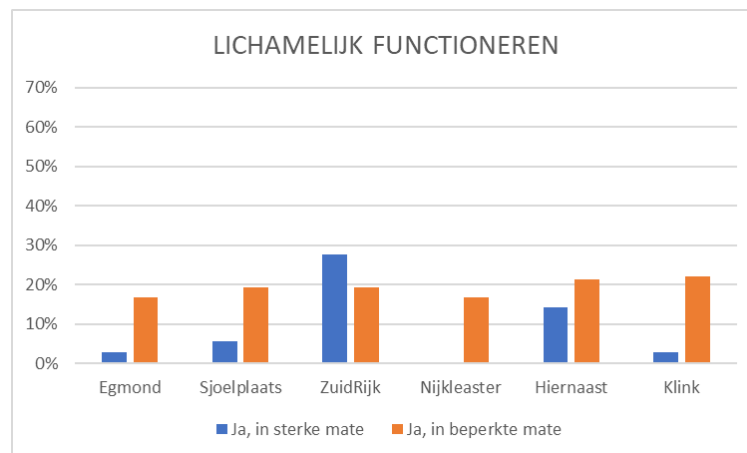
Tabel 4.1.1 - Factoren die deelnemers helpen om gezond te leven

De nu volgende drie figuren geven een kwantitatief beeld van de ervaren betekenis voor het aspect Lichamelijk Functioneren, gebaseerd op de ingevulde vragenlijsten (6 stellingen per aspect). Figuur 4.1.1. geeft een visueel totaaloverzicht, waarbij direct zichtbaar wordt dat ZuidRijk er in positieve zin uitspringt. Figuur 4.1.2. geeft een nader beeld per plek, waarbij het verschil duidelijk wordt tussen 'ja, in sterke mate' en 'ja, in beperkte mate'. Hier wordt ook de relatief wat hogere score van Hiernaast zichtbaar. Figuur 4.1.3 zoomt op de scores van alle respondenten per stelling. Hier blijkt dat voor ruim een derde van de respondenten geldt dat zij zich als gevolg van hun deelname tenminste in beperkte mate beter voelen en meer energie ervaren, ze beter slapen en/of ontspannen en beter zorgen voor zichzelf. De scores 'in sterke mate' zijn voor al deze stellingen relatief laag. Slechts enkele deelnemers ervaren een duidelijke positieve invloed op hun lichamelijke functioneren.

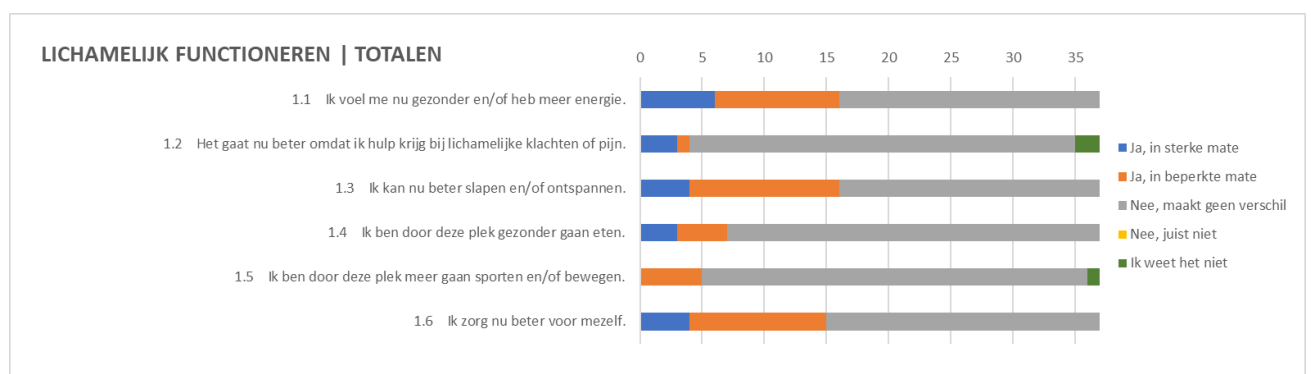
Heeft meedoen zin?

Figuur 4.1.1 A – Globaal beeld van de betekenis van meedoen voor het lichamelijk functioneren (% = optelsom per plek van alle stellingen met score in sterke mate/in beperkte mate)

Figuur 4.1.1 B – Positieve invloed van meedoen voor het lichamelijk functioneren per plek (% = alle bevestigende antwoorden per plek)

Figuur 4.1.1 C – Totaaloverzicht antwoorden per stelling t.a.v. betekenis van meedoen voor Lichamelijk Functioneren (n=37)

4.1.2 Dagelijks Functioneren

Van de 37 respondenten geven er 11 in de interviews aan dat de geloofsgemeenschap betekenis heeft voor hun dagelijks functioneren. Het betreft vier personen uit Egmond, drie uit de Sjoelplaats, drie uit ZuidRijk en één uit Klink. Aanvullend benadrukken twee personen (één uit Nijkleaster en één uit de Sjoelplaats) dat de geloofsgemeenschap bijdraagt aan ‘beter in je vel zitten’, waardoor dus ook je dagelijks functioneren en lichamelijk functioneren beter wordt.

Uit de oblatengemeenschap van Egmond klinkt het sterkst door dat de benedictijnse levensstijl structuur geeft in je leven. Joyce (E-5) vertelt over het belang van het dagelijkse ochtendgebed. Edwin (E-4) verwoordt: “Het werken aan regelmaat, de rust en de stilte heeft in positieve zin zijn weerslag op mijn dagelijkse en lichamelijke functioneren.” Voor David (E-3) is de benedictijnse manier van leven “alles met aandacht doen, één ding tegelijk doen, alles wat je doet even belangrijk vinden. Dat vraagt veel oefenen en op jezelf letten of je doet wat je van plan was. Als het fout gaat, opnieuw beginnen. Ieder mens is zijn hele leven een beginnening. Je zet jezelf niet onder druk om dingen te moeten presteren. Ik kan het iedereen aanraden.” Joyce (E-5) vat het zo samen:

Deze manier van leven, maakt het leven lichter en zorgelozer.

Oblaat zijn en in de Abdij komen staat niet los van andere dingen waarmee je bezig bent, benadrukken de oblaten. Het komt hier samen, vertelt bijvoorbeeld Anne (E-6): “Ik heb werk waarbij ik erg met mijn hoofd bezig ben. Het is belangrijk je ook bewust te zijn van je lichaam en je omgeving (...) Regelmaat is belangrijk, bewust je hoofd uitzetten als je klaar bent met een klus (...) Richting geven is ook een heel belangrijk element. Voor mij is bekeren vaak ook omkeren, dat je steeds opnieuw weer beseft dat je richting God kijkt. Als je dat perspectief verliest, dan zit je al gauw in je eigen gedoetje vast.” Ze concludeert:

Je naar God keren, helpt in je functioneren en houdt mijn leven in perspectief en in balans.

Respondenten van de Sjoelplaats geven aan dat deze gemeenschap hen helpt zich meer te verplaatsen in anderen, wat heel concreet doorwerkt in het dagelijks leven. Iris (S-4) zegt: “Als ik met mezelf in vrede kan leven, dan kan ik dat ook voor anderen makkelijker. Doordat ik zelf meer in balans raak en het niet alleen hoeft te doen, vind ik dat ik in het dagelijks functioneren ook stabiel ben geworden. Ik ben minder afhankelijk van de gekke dingen van het leven, omdat je weet dat je gesteund voelt door God. Dat komt (...) door de relatie met God zelf, want daar kan je altijd op terug vallen. Dat is onafhankelijk van De Sjoelplaats. Zij zijn het middel”. Wout (S-2) benadrukt dat hij stabiel is geworden en heeft geleerd zich meer te verplaatsen in de ander. Hij heeft geleerd dat

Heeft meedoen zin?

niet iedereen slechte bedoelingen heeft: “Je kan anders reageren (...) dat heb ik geleerd, mede door De Sjoelplaats, die bewustwording daarvan”. Wat de Sjoelplaats betekent voor zijn dagelijks leven verwoordt hij als:

Er is niet veel veranderd, behalve dat ik elke dag met God het leven bewandel.

Anita (S-1) is door de Sjoelplaats bewuster bezig met haar lichamelijke gezondheid:

Gezond leven is ook bewust zijn met wat je eet en wat je doet, voor je eigen lichaam. Je lichaam is niet alleen voor jou zelf, je hebt het van God gekregen. Dat heeft mij bewuster gemaakt.

Twee respondenten van ZuidRijk benadrukken dat er wordt omgezien naar anderen, bijvoorbeeld door praktische hulp, samen een kop koffie drinken. Eén keer in de week wordt er gekookt en eten bij mensen thuis gebracht. Dit beaamt Theo (Z-6):

Eens in de week brengen ze een maaltijd bij mij thuis. Dat vind ik prettig. Ik ben ook geen goede kok. Ik kom vooral af en toe voor een bakje koffie, omdat het zo kaal is thuis.

Tot slot benadrukken twee personen (één uit ZuidRijk en één uit Klink) het belang van dagelijks gebed. Johan (K-5) vertelt:

Klink stimuleert me ook in gebed te gaan wanneer er geen dienst is, ook in het dagelijks leven, ik merk gewoon aan mijzelf hoe belangrijk dat is, ook als ik vroeg eruit moet: opstaan met de Heer en het naar bed gaan met de Heer.

En Kees (Z-5), bezoeker van ZuidRijk, vertelt:

Je wordt wel aangespoord dagelijks bijbel te lezen en te bidden – en ik merk echt verschil. Als je dat niet doet loopt je dag anders, dan loop je tegen problemen aan die ik dan later in de week weer op moet lossen. En het gebed is: alles overlaten aan God.

Ter afsluiting analyseren we de factoren waarvan sommige respondenten zeggen dat zij hen helpen om beter te functioneren in het dagelijkse leven.

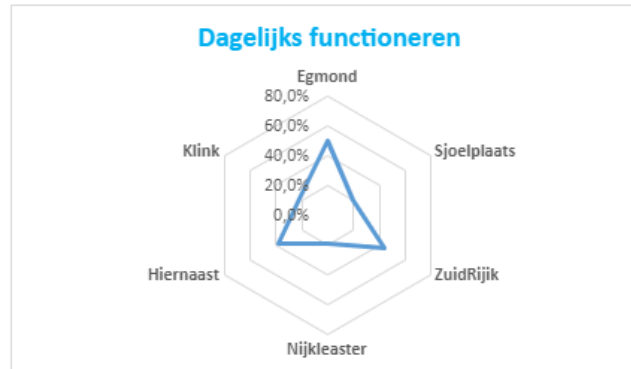
Kenmerken deelnemers	Factoren in de geloofsgemeenschappen	Effecten op deelnemers
Innerlijke onrust, stress	Aanleren Benedictijnse levensstijl: alles met aandacht leren doen	Ontspanning, meer balans, lichter leven
Onregelmatig leven	Maaltijd thuisbezorgd	Structuur, gezondheid
Bezorgdheid	Stimuleert persoonlijk gebed en bijbellezen, vertrouwen in God	Overgave aan God
Oordelen over anderen, spanningen in relaties	Leren jezelf in anderen te verplaatsen	Opener, stabielere, innerlijke vrede

Tabel 4.1.2 - Factoren die deelnemers helpen om beter te functioneren in het dagelijkse leven

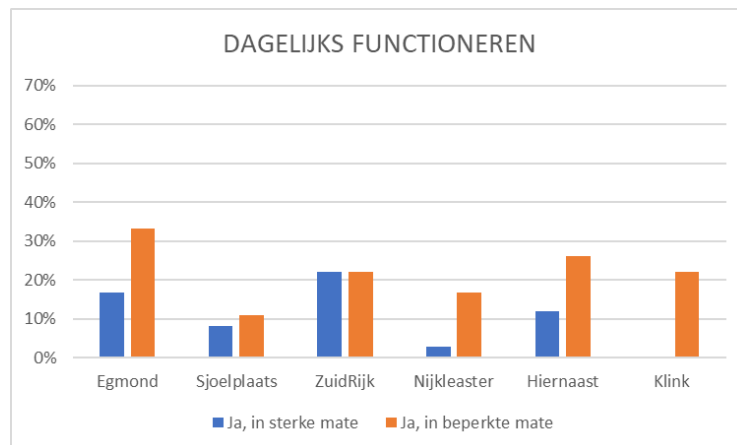
De nu volgende drie figuren geven een kwantitatief beeld van de ervaren betekenis voor het aspect Dagelijks Functioneren, gebaseerd op de ingevulde vragenlijsten (6 stellingen per aspect). Figuur 4.1.2-A geeft een visueel totaaloverzicht, waarbij direct zichtbaar wordt dat Egmond, ZuidRijk en

Heeft meedoen zin?

Hiernaast er in positieve zin uitspringen. Figuur 4.1.2-B. geeft een nader beeld per plek, waarbij het verschil duidelijk wordt tussen 'ja, in sterke mate' en 'ja, in beperkte mate'. De betekenis van ZuidRijk is bijvoorbeeld opvallend groter dan die van Klink. Figuur 4.1.2-C zoomt in op de scores van alle respondenten per stelling waardoor zichtbaar wordt waar de invloed op het dagelijkse functioneren met name mee te maken heeft. Voor ongeveer een derde van de respondenten geldt dat zij meer inzicht hebben in hun gezond of evenwichtig leven, beter kunnen omgaan met persoonlijke grenzen en met hun tijd en met onverwachte situaties of veranderingen in hun leven. Tegelijk betekent dit dat tweederde van de deelnemers niet vindt dat meedoen invloed heeft op hun dagelijkse functioneren. De totale invloed op dit aspect is dus relatief beperkt.

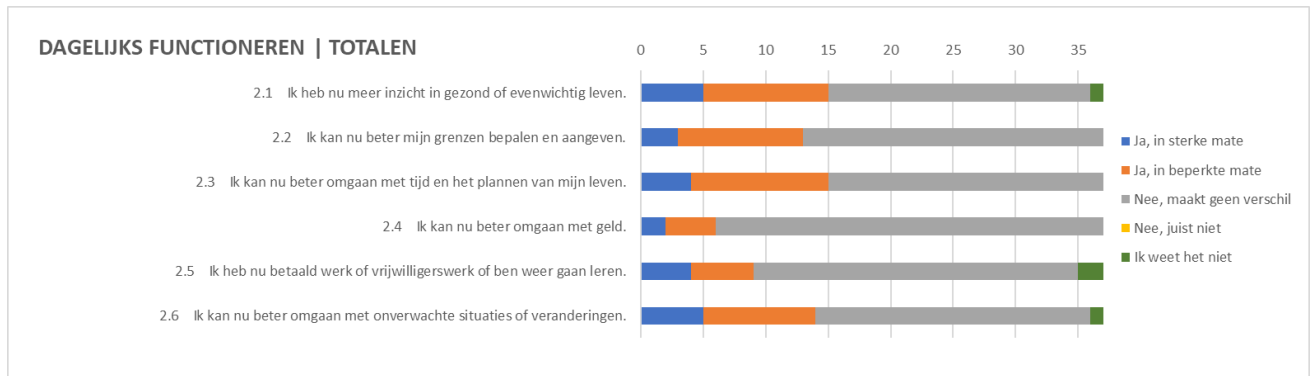

Figuur 4.1.2 A – Globaal beeld van de betekenis van meedoen voor het dagelijks functioneren
(% = optelsom per plek van alle stellingen met score in sterke mate/in beperkte mate)

Figuur 4.1.2 B - Positieve invloed van meedoen voor het dagelijks functioneren per plek
(% = alle bevestigende antwoorden per plek)

Heeft meedoen zin?

Figuur 4.1.2 C – Totaaloverzicht antwoorden per stelling t.a.v. betekenis van meedoen voor dagelijks functioneren (n=37)

4.1.3 Veiligheid & Vertrouwen

Door 21 van de 37 respondenten wordt deze categorie gekozen als betekenisvol, waarbij twee personen aangeven dit vooral als een ‘basisvoorwaarde’ te zien. “Dat heb iedereen nodig”, zegt Bas (Z-3) kort en krachtig. Klink, Hiernaast, Nijkleaster en de Sjoelplaats scoren het hoogst: daar is dit aspect voor vier van zes geïnterviewden nadrukkelijk van belang. Bij ZuidRijk geldt dit voor drie respondenten, bij Egmond voor twee respondenten. Zes respondenten geven aan dat dit aspect voor hen ‘zonder betekenis’ is, drie van hen geven daarbij geen nadere toelichting. Voor de oblaten in Egmond scoorde de categorie ‘Veiligheid & Vertrouwen’ het laagste ten opzichte van de andere plekken; drie van hen kiezen deze categorie als ‘zonder betekenis’.

Met betrekking tot de uitkomsten van Egmond, is opvallend dat twee respondenten die dit aspect markeren als ‘zonder betekenis’, daarbij benoemen dat de veiligheid voor hen vooral een “constatering” is: Jeroen (E-1) benadrukt dat zijn basisgevoel van Veiligheid & Vertrouwen niet specifiek is veranderd of toegenomen door het meedoen in de geloofsgemeenschap; dit wordt op vergelijkbare wijze verwoord door David (E-3). Voor twee anderen is deze basis juist een reden om dit aspect te selecteren als betekenisvol. Joyce (E-5) benadrukt dat de sfeer in de Abdij een gevoel van geborgenheid creëert:

[w]at dit precies is, kan ik bijna niet onder woorden brengen. Als ik door de kloostergang loop, het stukje vanaf de lift van het gastenverblijf, door de glazen draaideur heen en dan in die gang die naar de abdijkerk, dan overvalt me daar vaak het gevoel van: ‘Hier wil ik dus zijn’. Dat kun je niet onder

Heeft meedoen zin?

woorden brengen. Het is de plek waar je wilt zijn, uit de drukte en uit het geroezemoes (...) Het geeft een gevoel van zekerheid, van veiligheid. Absoluut!

Edwin (E-4) benadrukt dat gesprekken met de monniken hem hebben geholpen om

te groeien in vertrouwen, dat het goed is zoals het is en ik er zijn mag zoals ik ben. Dat al die kanten van mezelf er mogen zijn en dat God in al die kanten van mij mag kijken, ook in de uiterste uithoekjes, en dat Hij me dan nog steeds accepteert zoals ik ben. Dat is mooi en heel helend en daar ben ik heel blij om.

In ZuidRijk is dit voor één respondent echter precies andersom. Theo (Z-6) is sterk teleurgesteld als het aankomt op Veiligheid & Vertrouwen en mist 'echt sociaal contact'. Hij vertelt:

Het is voor mij hier geen 'warme jas'. Het is meer een koude fabriekshal. Je krijgt clanvorming omdat sommige mensen al elkaar van vroeger kennen. Dan is het moeilijk om contact te maken. Ik ben teleurgesteld door de clanvorming. Je hoort er niet bij.

Drie andere respondenten van ZuidRijk kiezen dit aspect juist wel als betekenisvol. Zo zegt Gerda (Z-4): "Ik voel me daar veilig en tevreden. De meeste mensen die daar komen zijn wel oké. Ik heb er nog nooit eentje meegemaakt met wie het niet klikte. Soms is er wel eens wat bekvechten, maar dat is niet erg als je het dan ook weer oplost." Kees (Z-5) vertelt dat hij de ruimte ontvangt om zijn verhaal te vertellen.

Bij Klink wordt door drie van de vier respondenten genoemd dat zij zich veilig voelen "vooral bij die worsteling tussen kerk en LHBTI-wereld" (K-2). Hanna (K-4) ervaart Klink als een plek waar ze onvoorwaardelijk welkom is, zoals ze ook bij God onvoorwaardelijk welkom is:

Ik voel me er veilig, je mag zijn wie je bent, in alle diversiteit. Er zijn geen verwachtingen waar je aan moet voldoen, dat is bij andere christelijke kringen wel anders.

Johan (K-5) ervaart dat net zo:

ik mag zijn wie ik ben, er wordt niet op me neergekeken als christen die homoseksueel is. Ik hoef me ook niet anders voor te doen, me te verstoppen of door mannelijk proberen over te komen en zo homoseksualiteit te kunnen camoufleren.

Klink is niet heel 'rechtlijnig', vertelt Edith (K-3), "in die zin dat verwacht wordt dat je hetzelfde denkt ook over geloof. Dat geeft mij een gevoel van ontspanning en veiligheid. Iedereen is zo anders, ik kan gewoon mezelf zijn." In het bijzonder was dit voor zij en haar partner uit elkaar gingen en hij niet langer naar Klink kwam:

Ik heb het [als] heel fijn ervaren hoe er op gereageerd werd en ik kon er goed met een paar mensen over praten en men hield ons allebei in het oog (...) ze hebben regelmatig contact met hem opgenomen en dat vond ik mooi. Ik heb ook veel hulp aangeboden gekregen, ze zijn er in zo'n situatie." Het gaat dan om steun en betrokkenheid – je verhaal kunnen delen – maar ook om praktische hulp.

Marjolijn (H-4) vertelt dat ze de mensen bij Hiernaast ervaart als “vriendelijk, gemeend, eerlijk”. Erica (H-5) had een bepaald meegekregen over mensen uit gereformeerde kerken (“dat ze op zichzelf zijn, achter de ellebogen – geen fijne mensen om mee om te gaan”) maar constateerde: “dat is helemaal niet zo, merk ik hier” en ontdekte dat mensen er voor haar wilden zijn. Margriet (H-2) liep tegen complexe problematiek aan in de zorg voor een kind en vertelt: “dat ga je niet aan de grote klok hangen, maar de mensen wáár je het aan verteld hebt, je gaat ervan uit dat ze dat niet rond gaan bazuinen”. Voor haar is vooral het luisterende oor, weten dat je er niet alleen voor staat en je hulp ontvangt van andere een factor van betekenis geweest. Fleur en Rima (H-6) benadrukken het belang van het vertrouwen op God.

In Nijkleaster ervaren de respondenten veel ruimte om zichzelf te zijn. De een zegt: “Ik heb daar wel eens gehuild” (N-2-Lydia), de ander vertelt: “Als ik bij Nijkleaster ben, ben ik veel opener, durf ik me kwetsbaar op te stellen en ik merk dat vele mensen dat daar kunnen” (N-5-Bea) en Froukje (N-6) zegt: “Ik mag er zijn zoals ik ben (...) zonder de angst afgewezen te worden”. Hoe dit ontstaat? Dat is een vraag die Bea zelf aan de orde stelt in het interview: “Wat gebeurt er toch hier, dat we zo open met elkaar kunnen praten?” Zij merkt op dat ze mensen op deze plek op een andere manier leert kennen. Voor Lydia heeft het te maken met welkom zijn, openheid, de mensen die er komen, het feit dat er altijd wel iemand voor je is, dat ze er altijd “beter vandaan komt”. Voor Fenna (N-4) is van belang dat er een basis van vertrouwen is, ook “in alle ‘gekkigheid’ of weerbarstigheid van het leven”. Froukje (N-6) legt uit dat Nijkleaster niemand afwijst:

iedereen is welkom, van welke snit, geaardheid of geloof dan ook. We hebben ook witches als gast gehad en boeddhistische monniken. Het is wel belangrijk dat je anderen niet shockeert met je overtuigingen. Dus niet: ‘Wat ik vind is waar. We hebben een keer iemand gehad die heel streng in het geloof was en anderen ging vertellen wat wel of niet goed was. Dat is niet de bedoeling.

Bij de Sjoelplaats geeft Annelie (S-6) aan dat haar deelname haar bescherming biedt:

[a]ls er weer iets naars gebeurt in de wereld, dan voel je toch daar meer verbondenheid met boven, en met de mensen die er zijn, de warmte van muziek, het licht dat in dat kerkje binnen kwam.

Ook Bart (S-5) vertelt dat saamhorigheid (samen ‘één’ zijn) in reactie op onzekere tijden voor hem heel belangrijk is:

[d]e mensen praten nu allemaal over het virus, je ziet het op de tv en je hoort het in de media dat er mensen zijn die nonchalant zijn [en de richtlijnen niet opvolgen] (...) [D]at vind ik verkeerd, want we moeten er samen wat voor doen.

Voor Esther (S-3) draagt ook de kleinschaligheid en de huiselijke sfeer (ontmoetingen bij de initiatiefnemer thuis) bij aan het ervaren van veiligheid: “[d]at doet veel meer dan wanneer je in een onpersoonlijke zaaltje bij elkaar komt.” Voor haar ontstond veiligheid ook door de ontmoeting met andere ‘biddende moeders’:

[h]et is zo mooi om verhalen van andere mensen te horen, op de app te lezen hoe ze uit liefde leven, hoe ze zelf ervaren dat ze door hun geloof beter in het leven staan. Omdat van anderen te zien geeft vertrouwen voor wat er mogelijk is voor mensen.

Heeft meedoen zin?

Anita (S-1) heeft op deze plek vooral geleerd om “zonder angsten door het leven te gaan. Als ik niet bij De Sjoelplaats terecht was gekomen, was mijn zekerheid gedaald.” Ook benadrukt zij de belangrijke rol van de initiatiefnemer: “[z]e blijft dat voeden, het veiligheidsgevoel”. Ook gaf deze plek haar houvast na verhuizingen “Als ik [hier] niet zou zijn, zou het voor mij hier in Brunssum moeilijker zijn geweest om me veilig te voelen.”

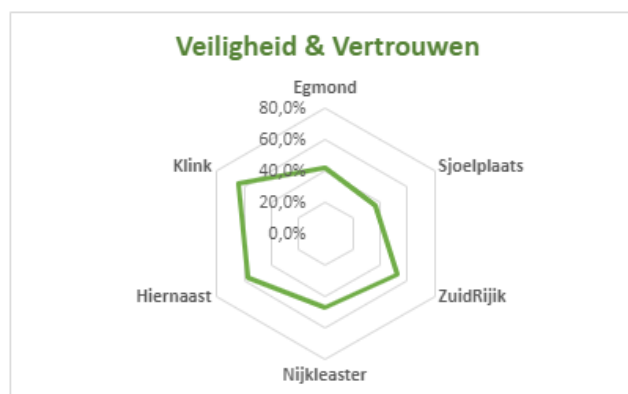
We sluiten de kwalitatieve analyse af met een overzicht van de factoren die volgens de respondenten bevorderen dat ze zich veilig voelen en meer vertrouwen in mensen hebben gekregen.

Kenmerken deelnemers	Factoren in de geloofsgemeenschappen	Effecten op deelnemers
Druk leven	Rust [monastieke plekken]	Ervaring van geborgenheid
Innerlijke onvrede of angst voor afwijzing	Acceptatie, ruimte om jezelf te zijn	Heling, vertrouwen in zichzelf
Conflicten	Ruimte voor je verhaal, conflicten worden opgelost	Veilig en tevreden
Worsteling met homoseksualiteit	Onvoorwaardelijk welkom	Gevoel van veiligheid
Vooroordelen over kerkmensen	Mensen zijn vriendelijk, gemeend en eerlijk	Herstel vertrouwen in kerkmensen
Geloofstwijfels	Niet rechtlijnig in geloofsopvattingen	Gevoel van ontspanning en veiligheid
Persoonlijke problemen	Luisterend oor, steun, praktische hulp, vertrouwen op God	Verlichting van problemen
Narigheid in de wereld, coronacrisis, onzekere tijd	Warmte van muziek, licht dat ontstoken wordt, samen één zijn in geloof	Gevoel van verbondenheid met God en mensen
Onzekere en onveilige gevoelens	Kleinschaligheid en huiselijke sfeer, verhalen met elkaar delen, persoonlijkheid van de pionier	Gevoel van veiligheid, zonder angsten door het leven gaan

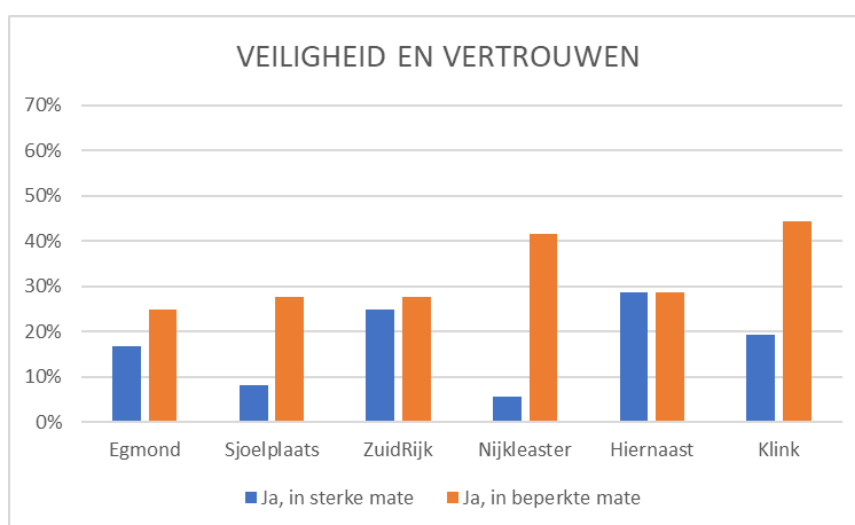
Tabel 4.1.3 - Factoren die de beleving van Veiligheid & Vertrouwen bevorderen volgens de deelnemers

De nu volgende drie figuren geven een kwantitatief beeld van de ervaren betekenis voor het aspect veiligheid & vertrouwen, gebaseerd op de ingevulde vragenlijsten (6 stellingen per aspect). De totaalscores voor veiligheid & vertrouwen zijn duidelijk hoger dan bij de eerdere aspecten Lichamelijk en Dagelijks Functioneren. Figuur 4.1.3-A. geeft hiervan een visueel overzicht, waarbij direct zichtbaar wordt dat Klink en Hiernaast er in positieve zin uitspringen. Figuur 4.1.3-B. geeft een nader beeld per plek, waarbij het verschil duidelijk wordt tussen ‘ja, in sterke mate’ en ‘ja, in beperkte mate’. Ook ZuidRijk laat relatief hoge scores zien. Figuur 4.1.3-C zoomt in op de scores van alle respondenten per stelling waardoor zichtbaar wordt waar de ervaren Veiligheid & Vertrouwen met name mee te maken heeft. Voor minstens de helft van alle respondenten geldt in beperkte of zelfs sterke mate dat zij de plek ervaren als een ‘thuis’ waar zij steun van anderen ervaren. Ook hebben zij meer vertrouwen in anderen, kunnen zij beter omgaan met slechte gewoonten en ervaren zij meer houvast bij allerlei levensvragen. Meedoen heeft echter nauwelijks effect op de ervaren veiligheid in de eigen woon- en leefomgeving.

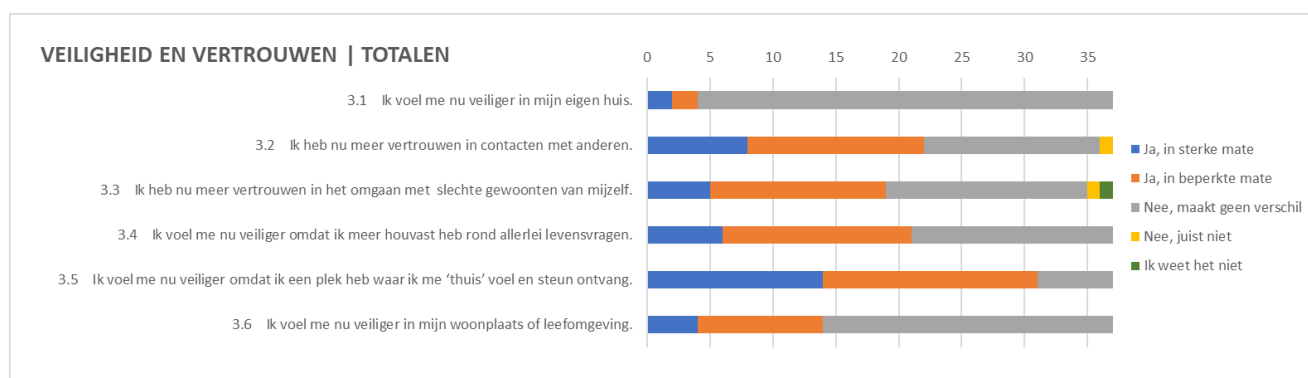
Heeft meedoen zin?

Figuur 4.1.3 A – Globaal beeld van de betekenis van meedoen voor Veiligheid & Vertrouwen
(% = optelsom per plek van alle stellingen met score in sterke mate/in beperkte mate)

Figuur 4.1.3 B - Positieve invloed van meedoen voor Veiligheid & Vertrouwen per plek
(% = alle bevestigende antwoorden per plek)

Figuur 4.1.3 C – Totaaloverzicht antwoorden per stelling t.a.v. betekenis van meedoen voor Veiligheid & Vertrouwen (n=37)

4.1.4 Maatschappelijke Zekerheid

De betekenis voor de maatschappelijke zekerheid van deelnemers, is over het algemeen beperkt. Een deel kan zich maatschappelijk goed redden. Theo (Z-6) uit Rotterdam-Zuid zegt:

Maatschappelijke Zekerheid: daar heeft deze plek voor mij niets mee te maken. Ik heb AOW en ik heb het financieel niet slecht. Mijn vrouw heeft veel geld voor me nagelaten.

Susan (E-2) die de Abdij van Egmond bezoekt neemt zelfs bewust afstand van dit aspect:

Maatschappelijke Zekerheid: dat heeft bij mij niets met oblatuur of geloof te maken, omdat ik daar niet naar streef. We zijn erg van soberheid en bewust leven, we vergaren weinig materiële spullen.

Anne (E-6) echter verbindt haar deelname aan de Abdij aan haar toekomstige uitvaartdienst:

Maatschappelijke Zekerheid - Niet direct relevant in relatie tot de oblatuur, maar ik denk wel eens: 'Stel dat je niet naar een kerk gaat, wie is er dan voor je als je komt te overlijden?' Dat komt zomaar bij me op als ik naar deze categorie kijk. Als je zou overlijden, kan je dan nog een kerkdienst laten organiseren? Als je oblaat bent, wordt ook de mis gelezen als je overleden bent, je wordt herdacht.

Anderen die wel te maken hebben met bijvoorbeeld een uitkering of financiële problemen vallen hierbij terug op de overheid en instanties die hen hierin ondersteunen. Er zijn slechts zes respondenten verspreid over vier plekken die dit aspect kiezen als betekenisvol. Fenna (N-4) is naast Anne de enige die er een opmerking over maakt. Zij hoopt te gaan wonen in het nog te bouwen klooster in Nijkleaster. De diaconale ondersteuning in de onderzochte plekken richt zich dus vooral op sociale en psychische ondersteuning en niet zozeer op de meer 'harde' kant van diaconaat, zoals het zoeken van huisvesting of helpen bij schulden. Een enkeling ontvangt hulp bij financiële zaken. De vragenlijst nuanceert dit beeld uit de interviews enigszins. De bevestigende scores zijn hier vooral zichtbaar bij de plekken in sociaaleconomisch 'zwakkere' contexten: Hiernaast, Sjoelplaats en ZuidRijk. Twee stellingen springen er uit: deelnemers hebben een groep mensen die indien nodig naar hen omziet en praktische hulp biedt. Ook helpen ze anderen en voelen zich daardoor meer onderdeel van de maatschappij. Maatschappelijke zekerheid heeft ook te maken met de zekerheid van het hebben van een sociaal vangnet en met de mogelijkheid om een actieve bijdrage te kunnen leveren aan het welzijn van anderen, om zelf betekenisvol te kunnen zijn.

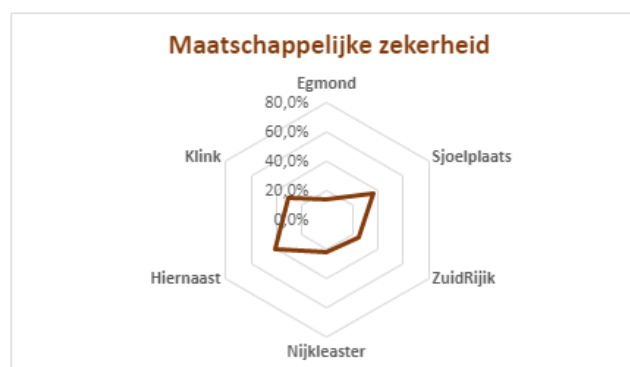
Ter afronding van het kwalitatieve deel analyseren we de factoren die bevorderen dat sommige deelnemers meer maatschappelijke zekerheid ervaren dankzij hun deelname. Zoals eerder gezegd: de betekenis van meedoen in de onderzochte plekken is voor het ervaren van maatschappelijke zekerheid over het algemeen beperkt.

Heeft meedoen zin?

Kenmerken deelnemers	Factoren in de geloofsgemeenschappen	Effecten op deelnemers
Gedachten over sterven	Herdenken gestorven oblaten in een mis	Innerlijke rust
Praktische problemen	Sociaal vangnet	Verzekerd van hulp
Sociaal geïsoleerd	Actief bij kunnen dragen aan het welzijn van anderen	Gevoel meer onderdeel te zijn van de maatschappij

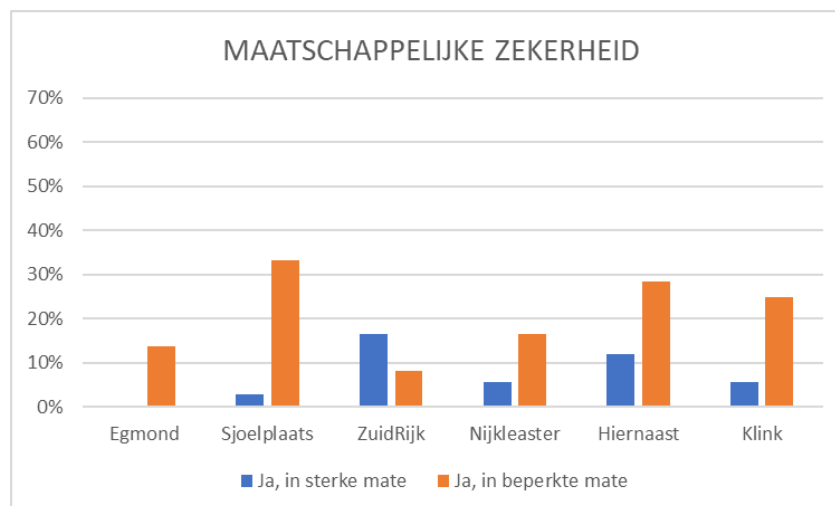
Tabel 4.1.4 - Factoren die bevorderen dat deelnemers meer maatschappelijke zekerheid ervaren

De nu volgende drie figuren geven een kwantitatief beeld van de ervaren betekenis voor het aspect Maatschappelijke Zekerheid, gebaseerd op de ingevulde vragenlijsten (6 stellingen per aspect). Figuur 4.1.4-A geeft een visueel totaaloverzicht, waarbij in eerste instantie zichtbaar wordt dat Hiernaast en Sjoelplaats eruit springen. Figuur 4.1.4-B geeft een beeld per plek, waarbij het verschil duidelijk wordt tussen 'ja, in sterke mate' en 'ja, in beperkte mate'. Nu valt de relatief hogere score op van ZuidRijk bij het antwoord 'ja, in sterke mate'. Figuur 4.1.4-C zoomt op de scores van alle respondenten per stelling waardoor zichtbaar waar de invloed op maatschappelijke zekerheid met name mee te maken heeft. Dit komt volgens bijna tweederde van de respondenten vooral door twee dingen: zij hebben nu een groep mensen die indien nodig naar hen omziet en hen praktische hulp biedt, en zij helpen nu anderen waardoor zij zich meer onderdeel van de maatschappij voelen. De respondenten onderstrepen hiermee het belang van onderlinge ondersteuning en de wederkerigheid en betekenis die zij daarin ervaren. Tegelijk valt op dat de zes plekken nauwelijks betekenis hebben voor aspecten als financiën, werk, huisvesting of het ontvangen van professionele hulp of zorg. De diaconale betekenis wordt vooral ervaren in het deel uitmaken van een sociaal vangnet.

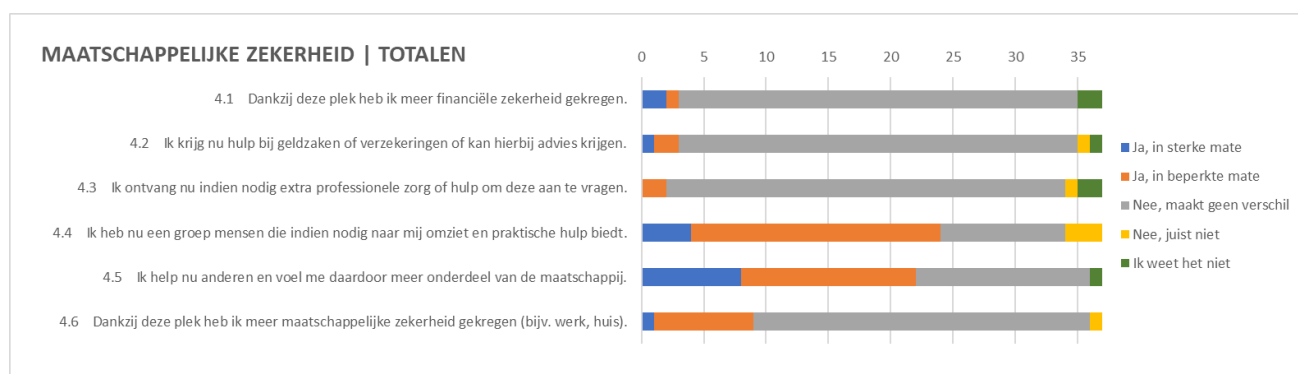

Figuur 4.1.4 A – Globaal beeld van de betekenis van meedoen voor maatschappelijke zekerheid
(% = optelsom per plek van alle stellingen met score in sterke mate/in beperkte mate)

Heeft meedoen zin?

Figuur 4.1.4 B - Positieve invloed van meedoen voor maatschappelijke zekerheid per plek
(% = alle bevestigende antwoorden per plek)

Figuur 4.1.4 C – Totaaloverzicht antwoorden per stelling t.a.v. betekenis van meedoen voor maatschappelijke zekerheid (n=37)

4.1.5 Sociaal Contact

Sociale contacten zijn een belangrijk *motief* om mee te doen aan de onderzochte plekken en meedoen wordt in vrijwel alle gevallen beloond. Het zijn vooral de deelnemers van Hiernaast, Sjoelplaats en ZuidRijk die dit benadrukken. Anita (S-1) bouwt zelfs een nieuw sociaal leven op bij Sjoelplaats:

Heeft meedoen zin?

Ja, voor mij ook absoluut belangrijk. Alles wat ik in [in mijn vorige woonplaats] had opgebouwd, moest ik achterlaten na bijna veertien jaar. Ik ben heel blij dat ik door het geloof, door De Sjoelplaats, hier een sociaal leven kan opbouwen. We komen op bezoek bij elkaar, we vieren verjaardagen met elkaar.

Ook bezoekers van Klink en Nijkleaster zijn positief over dit aspect, maar bij hen zijn nieuwe sociale contacten vooral een *gevolg* van het meedoen. In Nijkleaster leiden verdiepende gesprekken tot verbinding en nieuwe vriendschappen, bijvoorbeeld voor Bea (N-5):

Sociaal Contact: zeker, ik heb daar echt heel veel nieuwe vrienden leren kennen, echt hele belangrijke contacten voor me.

Bij de Abdij van Egmond wordt dit minder benadrukt. Mensen komen hier in eerste instantie niet zozeer voor sociale contacten, maar voor rust en persoonlijke verdieping. Gesprekken vinden vooral plaats met de hiervoor beschikbare broeders. Toch ontstaan ook hier nieuwe, betekenisvolle relaties. Jeroen (E-1) zegt daarover:

De kaart over sociale contacten heb ik niet gekozen, vooral omdat daar een kopje koffie bij staat afgebeeld en dat is het niet zozeer. Verbinding is het wel, dat noemde ik bij de beelden. Ik zou niet willen zeggen dat ik een band heb met de abt maar door te praten met elkaar heb je wel verbinding. Ik wil niet zo ver gaan dat ik hem een *soulmate* zou willen noemen, maar *soulmates* heb ik wel een paar in de zin van vrienden, of mensen in de buurt, die ook onderweg zijn, op die trektocht. Elkaar ontmoeten, dat vind ik heel waardevol. (...) De gesprekken zoals met vader abt en medebroeders heb ik ook wel met medeoblanten. Dat is meer zoeken, dat gaat over je vandaan komt en waar je nu staat in het leven. Met een paar, ruim een handvol, die ik wat beter heb leren kennen tijdens mijn introductie, daar zijn er een paar bij met wie ik tijdens die scholingsweg over hele wezenlijke vragen heb gesproken.

Nieuwe mensen leren kennen kan jezelf ook verrijken, benadrukt Iris (H-3) van Hiernaast:

Sociaal contact - voor mij sowieso heel belangrijk. Het heeft mijn blik verruimd: soms zie je mensen op straat en denk je zo je eigen dingen: niet iemand waar ik mee zou praten. Maar hier kom je die mensen tegen en die zijn ook geïnteresseerd in jou en dan leer je zo iemand op een andere manier zien: iedereen is mens. Ik heb geleerd meer open te staan voor heel andere mensen.

Sociaal contact ontstaan op allerlei manieren, variërend met de activiteiten die worden aangeboden. Per plek springen bepaalde factoren er wel uit, zoals huiselijkheid en gezelligheid (Sjoelplaats, Hiernaast), het ontstaan van hechte vriendschappen (Klink, Nijkleaster) en persoonlijke aandacht en onderlinge hulp (ZuidRijk). Nelleke (Z-2):

Corona zorgde ervoor dat alles dicht ging. Maar iedereen kreeg twee mensen toegewezen, die jou belden om te vragen hoe het ging en om te helpen, en ook om koffie te drinken. En vanuit Seinpost wordt er gekookt op donderdag en dat wordt thuisgebracht.

In het enkele geval dat sociaal contact niet bevredigend verloopt, benadrukt juist het gebrek hieraan de behoefte en het belang (Theo, Z-6):

Sociaal Contact: Ja, dat moet er komen, maar dat is er niet. Ik zou een fijne leestafel willen en fijne gesprekken en goede muziek en eens iemand willen uitnodigen om te komen praten over een interessant thema.

Samenvattend: nieuwe en betere sociale contacten spelen een grote rol op alle plekken, soms als motief om mee te doen, maar vrijwel altijd (ook) als gevolg hiervan. De uitslagen van de vragenlijst bevestigen dit beeld. Deelnemers van Egmond scoren gemiddeld genomen wat lager, maar wel hoog

Heeft meedoen zin?

op de stelling dat zij nieuwe sociale contacten hebben opgedaan die echt iets voor hen betekenen. De hoogste scores bij deze stelling zijn van Klink, Hiernaast en Sjoelplaats. De deelnemers van Klink en ZuidRijk durven zichzelf ook meer te uiten dan voorheen, terwijl de respondenten van Klink aangeven meer begrip en steun te ontvangen.

We ronden ook nu de kwalitatieve analyse af met een – dit keer - beknopt overzicht van de factoren die ervoor zorgen dat respondenten nieuwe of betere sociale contacten krijgen door mee te doen. De omvang van het overzicht is omgekeerd evenredig aan het belang voor de respondenten.

Kenmerken deelnemers	Factoren in de geloofsgemeenschappen	Effecten op deelnemers
Gebrek aan sociale contacten, op zoek naar contacten	Activiteiten, huiselijkheid, gezelligheid, omzien naar elkaar, vriendschappen	Betekenis, begrip, steun, ruimere blik in het leven

Tabel 4.1.5 - Factoren die sociaal contact bevorderen volgens de deelnemers

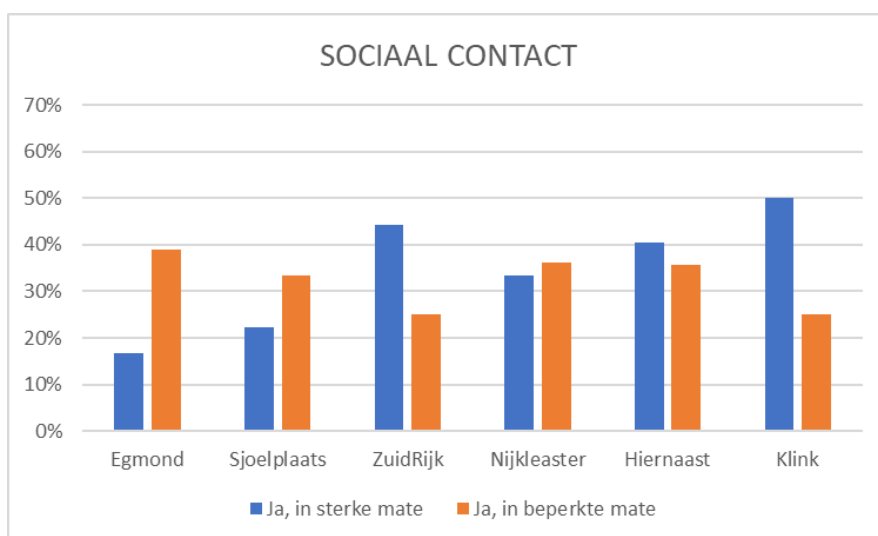
De nu volgende drie figuren geven een kwantitatief beeld van de ervaren betekenis voor het aspect Sociaal Contact, gebaseerd op de ingevulde vragenlijsten (6 stellingen per aspect). Figuur 4.1.5-A geeft een visueel totaaloverzicht, waarbij zichtbaar wordt dat dit bij alle plekken hoog tot zeer hoog scoort. Figuur 4.1.5-B geeft een beeld per plek. Wat opvalt is dat Egmond en Sjoelplaats relatief wat lager scoren. Voor Egmond is dat enigszins begrijpelijk omdat deelnemers daar meer dan elders voor hun persoonlijke ontwikkeling komen. Voor Sjoelplaats, een initiatief dat ook echt bedoeld is als sociale ontmoetingsplek, is dit minder duidelijk. Kan het bijvoorbeeld zijn dat bezoekers elkaar al kenden vanuit andere sociale verbanden?

Figuur 4.1.5-C zoomt op de scores van alle respondenten per stelling waardoor zichtbaar wordt waarmee de invloed op sociaal contact vooral te maken heeft. De contacten worden door een overgrote meerderheid ervaren als betekenisvol, waarbij ongeveer de helft aangeeft in sterke mate begrip en ondersteuning te ervaren van anderen en een derde zich duidelijk meer dan voorheen persoonlijk kan uiten. Daarnaast en daarbij speelt ook het samen doen van leuke en zinvolle dingen voor veel deelnemers een belangrijke rol. Eenzaamheid is door sociologe Anja Machielse gedefinieerd als het gebrek aan sociale verbondenheid en betekenisvolle relaties (Machielse, 27 september 2018, p. 5) Erbij. Dit onderzoek laat zien dat meedoen in de onderzochte plekken voorziet in dit soort relaties en dat deze betekenis met name ervaren wordt in het ontvangen van begrip en ondersteuning. Het zijn plekken waar persoonlijke aandacht ervaren wordt en ruimte om je te uiten in een veilige omgeving.

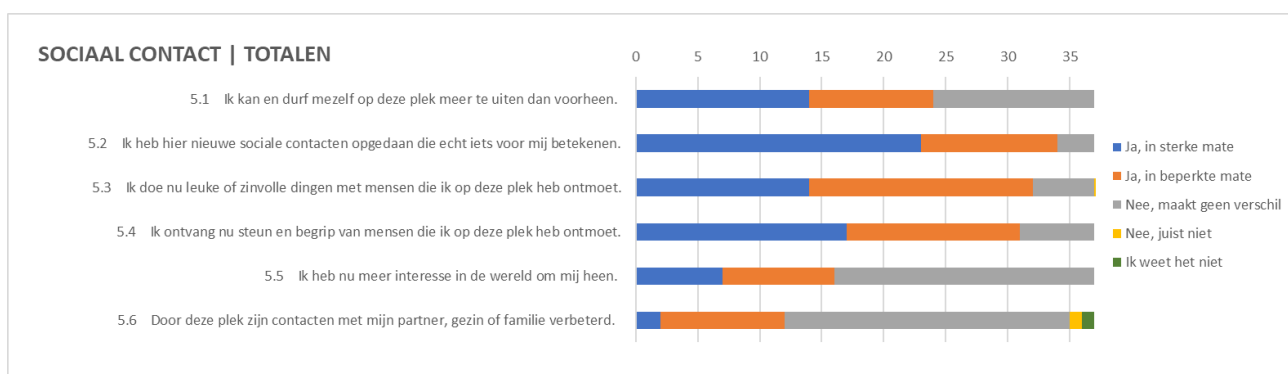

Figuur 4.1.5 A – Globaal beeld betekenis van meedoen voor sociaal contact
(% = optelsom per plek van alle stellingen met score in sterke mate/in beperkte mate)

Heeft meedoen zin?

Figuur 4.1.5 B - Positieve invloed van meedoen voor sociaal contact per plek
(% = alle bevestigende antwoorden per plek)

Figuur 4.1.5 C – Totaaloverzicht antwoorden per stelling t.a.v. betekenis van meedoen voor sociaal contact (n=37)

4.1.6 Erkenning & Waardering

In gesprek met de 37 respondenten, wordt door 23 van hen benoemd dat zij zich door het meedoen in de geloofsgemeenschap meer erkend en gewaardeerd voelen. Bovenaan staan daarbij ZuidRijk en Hiernaast, waar dit aspect voor vijf van de zes geïnterviewde respondenten betekenisvol is. Bij Nijkleaster en Klink geldt dit voor vier van de zes respondenten; bij de Sjoelplaats voor drie van de

zeven personen die we spraken. Hoewel ook twee van de oblaten uit Egmond dit aspect als betekenisvol benoemen, ligt hier voor hen niet het zwaartepunt. De helft van de oblaten geeft aan dat dit aspect 'secundair' is, een 'zijpad'. Zo benadrukt Edwin (E-4): "Dit is niet wat ik in de eerste plaats bij de Abdij kom halen."

Opvallend is dat bij de Sjoelplaats de Erkenning & Waardering sterk gekoppeld is aan de rol van de initiatiefnemer. Esther (S-3) vertelt:

Jacqueline ziet de mensen echt, ze geeft waardering. Jacqueline heeft een keer gevraagd of ik iets voor zou willen lezen, of als je geraakt bent door een mooie tekst, om dat dan met anderen te delen. Ze nodigt je uit om bij te dragen.

In de interviews met alle deelnemers komt naar voren dat zij het sterk waarderen dat zij op allerlei manieren zelf mogen bijdragen: iets mogen zeggen, delen of laten zien in een gesprekskring, met elkaar meedoen aan een actie voor een goed doel (S-6), of door een actieve bijdragen aan de diensten te mogen leveren. Wout (S-2) had vroeger last van plankenkoorts, maar vertelt nu regelmatig iets bij De Sjoelplaats. "Er is altijd ook wel gezonde spanning hoor, maar hoe vaker je het doet hoe makkelijker het gaat", zegt hij. Dat komt ook "[d]oor de manier waarop mensen reageren, feedback geven en zeggen: 'Dat heb je mooi gedaan'" (S-2).

Bij ZuidRijk vertelt Nelleke (Z-2):

Elk mens vindt het fijn om gewaardeerd te worden, ik ook. Zeker ook als je alleen bent. En uit het arbeidsproces geraakt, dan kom je in een gat terecht. Je wordt boos en onzeker. Mensen kijken hier iets verder dan de buitenkant.

Maria (Z-1) sluit daarbij aan als zij vertelt dat het niet altijd zomaar lukt om echte contacten te krijgen. "Hier is dat toch wat anders."

Bas (Z-3) ervaart ook dat de mensen die hij bij ZuidRijk ontmoet anders zijn: "[Z]e zijn aardig weet je wel ... en als je binnenkomt: hé ... Je hoort erbij weet je wel. Dat vind ik belangrijk". Gerda (Z-4) en Kees (Z-5) benadrukken dat je op deze plek mag zijn zoals je bent. "Ik voel me erkend en gewaardeerd, in wie ik ben, en in wat ik doe", zegt Kees. Hij vindt het belangrijk om te benoemen dat hij mee mag meedoen, mag bijdragen. "En ze houden je in de gaten: als je ziek bent vragen ze meteen of ze kunnen helpen." Toch klinkt er ook een kritisch geluid. Theo (Z-6) zegt:

In mijn situatie zou je waardering moet veranderen in verwondering. Ik denk dat ze zich hier verwonderen over mij (...) Ik ben niet negatief, maar zeker ook niet positief. Het moet nog een 'warme jas' worden, een begrip worden in de stad. Het is er nog niet, het is nog niet 'af'. Ik kan me niet voorstellen dat ik geliefd ben hier. De mensen die hier komen, kennen elkaar allemaal al.

Bij Hiernaast vertellen drie respondenten dat zij zich gewaardeerd voelen door wat zij aan het buurthuis kunnen bijdragen. "Alleen al dat je bedankt wordt als je iemand koffie geeft" (H-1) of "dat de groep wil doorgaan als ik zeg: 'Zullen we niet stoppen?'" (H-5). Marjolein (H-4) ervaart die waardering ook sterk als zij meehelpt: "[A]ls ik het ontbijtje doe, boodschappen, als ik help met de tafel dekken, afruimen." Mensen herkennen je als je hier komt. "[I]k voel me welkom, er is geen oordeel, je mag zijn wie je bent", vertelt Iris (H-3). Hóe belangrijk dit is, blijkt uit de woorden van Irene (H-1):

"[I]n grotere zin: het wordt gewaardeerd dat ik er ben, dat ik een functie heb in dit leven."

Het onvoorwaardelijk geaccepteerd worden, niet met scheve ogen aangekeken worden (K-5), dat klinkt eveneens bij Klink. "Vooral bij die worsteling tussen kerk en lhbt-wereld", vertelt Corrie (K-2).

Heeft meedoen zin?

De omvang van de groep speelt daarbij een belangrijke rol. “Het begint met herkennen, en erkennen en dan ook waarderen van wie jij bent en wat jij kunt. Het unieke heeft wel te maken met de schaal”, aldus Hanna (K-4). Zij vraagt zich daarbij af hoe dit zal gaan als meer mensen zich zullen aansluiten.

In het Friese Nijkleaster is gastvrijheid één van de kernwaarden. “Wat ik in Nijkleaster heel mooi vind, is dat de gastvrijheid als vanzelfsprekendheid is. Het is een geïntegreerde waarde, waar iedereen aan bijdraagt”, vertelt Fenna (N-4), die daarbij aanvult: “[D]at hoop ik anderen te geven, maar is ook wat ik ontvang.” Lydia (N-2), Bea (N-5) en Froukje (N-6) verwoorden dit ook in tijdens de interviews. Bij Nijkleaster ontstaat die ruimte vaak ook in 1-op-1 contacten tijdens de wandelingen, legt Bea (N-5) uit. Daarnaast is ook openheid en verdraagzaamheid voor andersdenkenden in Nijkleaster van belang. Froukje (N-6) vertelt:

Een boeddhistische monnik is nu ook bij ons gedoopt, maar daarnaast is zij ook nog wel boeddhist. Die openheid vind ik heel prettig. Wij zeggen niet hoe het moet. In veel kerken wordt dat wél gedaan. Ik denk dat daar zoveel mensen op stuk gegaan zijn. Wij doen het andersom: ‘Wat doet het geloof met jou?’ Dat is het verschil. Het maakt niet uit hoe jij gelooft, het gaat er om verdraagzaam te zijn. Ik heb de oecumene altijd belangrijk gevonden, maar hier is die denk ik nóg breder. In de Hervormde kerk waarin ik opgroeide was ook veel ruimte. Hier is dat ook. Ik zoek gewoon mijn eigen weg en dat mag hier ook.

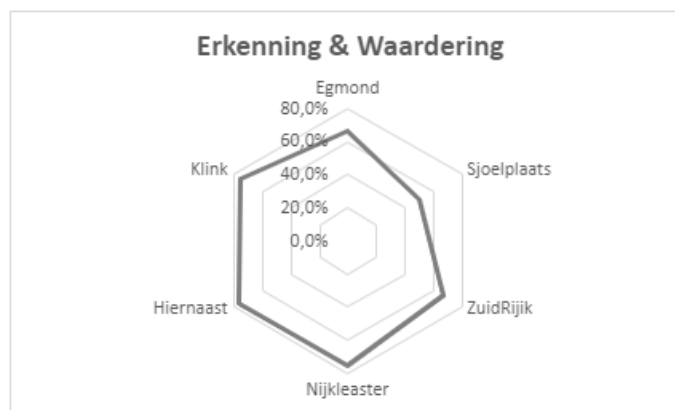
Ter afronding van de kwalitatieve analyse geven we een overzicht van de factoren waardoor respondenten zich meer erkend en gewaardeerd voelen volgens eigen zeggen.

Kenmerken deelnemers	Factoren in de geloofsgemeenschappen	Effecten op deelnemers
Gebrek aan Erkenning & Waardering in dagelijks leven	Deelnemers worden gezien, waardering wordt uitgesproken	Gevoel van waardering
Uit het arbeidsproces geraakt, boos en teleurgesteld	Uitgenodigd worden om bij te dragen in diensten, iets te delen, te zeggen, te laten zien	Gevoel erkend te worden en van betekenis te zijn
Niet maatschappelijk betrokken zijn	Praktisch kunnen bijdragen, samen in actie voor een goed doel	Gevoel van betekenis te zijn voor anderen, zinbeleving
Worsteling kerk-homoseksualiteit	Onvoorwaardelijke acceptatie	Gevoel van Erkenning & Waardering om wie je bent
Niet echt welkom zijn omdat je afwijkt of anders denkt	Vanzelfsprekende gastvrijheid Openheid en verdraagzaamheid voor andersdenkenden	Je welkom voelen

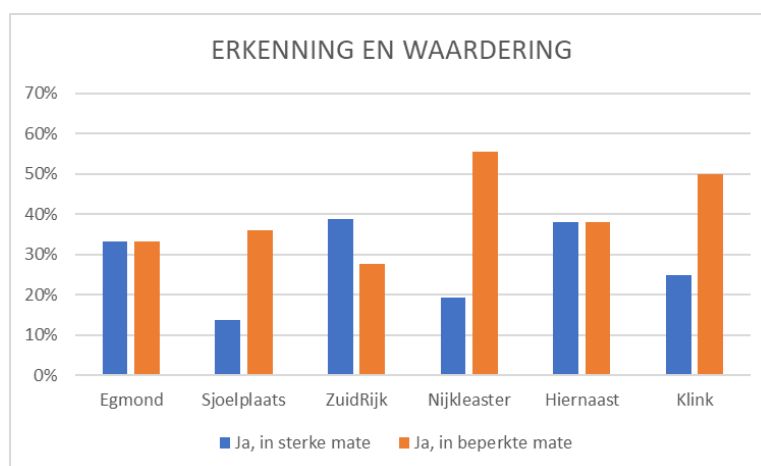
Tabel 4.1.6 - Factoren waardoor deelnemers zich meer erkend en gewaardeerd voelen

De nu volgende drie figuren geven een kwantitatief beeld van de ervaren betekenis voor het aspect erkenning & waardering. Figuur A maakt direct zichtbaar dat dit bij alle plekken een belangrijke factor is in de beleving van deelnemers. Figuur B laat zien dat vooral ZuidRijk en Hiernaast eruit springen. De stelling van C laten zien dat deelnemers meer innerlijke rust en vrede ervaren waardoor zij hun levensweg beter kunnen aanvaarden en dat zij ruimte ervaren om er voor een ander te zijn en ook zelf iets bij te dragen.

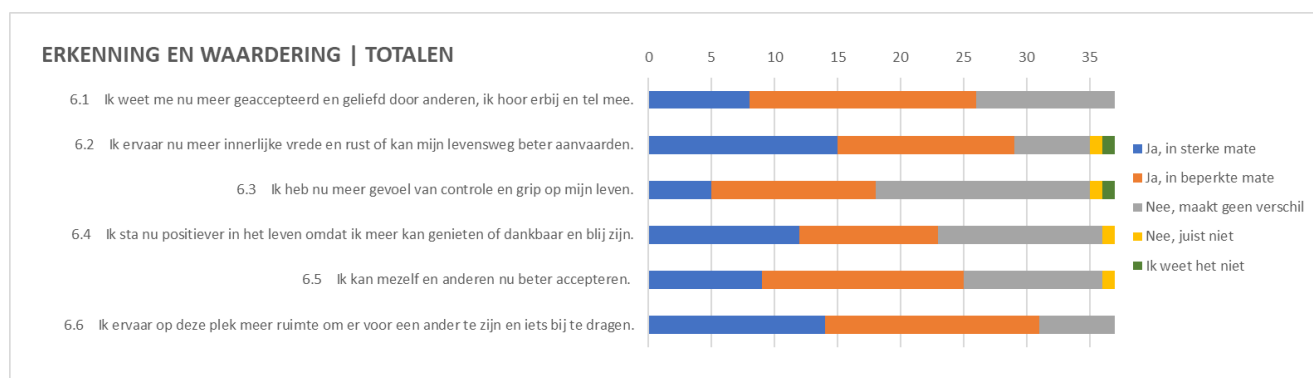
Heeft meedoen zin?

Figuur 4.1.6 A – Globaal beeld betekenis van meedoen voor Erkenning & Waardering (% = optelsom per plek van alle stellingen met score in sterke mate/in beperkte mate)

Figuur 4.1.6 B - Positieve invloed van meedoen voor Erkenning & Waardering per plek (% = alle bevestigende antwoorden per plek)

Figuur 4.1.6 C – Totaaloverzicht antwoorden per stelling t.a.v. betekenis van meedoen voor Erkenning & Waardering (n=37)

4.1.7 Ontplooing & Zingeving

Vijf respondenten kiezen deze categorie bewust als 'zonder betekenis'. Ze geven daarbij vooral aan dat ze zelf op andere manier mee bezig zijn met hun persoonlijke ontplooiing. Kort samengevat: "Ontplooing, dat heb ik zelf" (Bas, Z-3). Voor 25 respondenten van de 37 respondenten is deze categorie wel betekenisvol. Alle respondenten van Egmond geven aan dat hun betrokkenheid bij de Abdij bijdraagt aan zingeving. De abdij scoort op dit aspect het hoogst van alle plekken. Als belangrijk voor zingeving noemen de respondenten: cursussen over religieuze poëzie, cursussen over kerkvaders, meedoen aan *lectio divina* ("een vorm van verdieping die heel uniek is en betekenisvol voor het geestelijk leven", Susan-E-2), geestelijke gesprekken met de abt of de broeders van de abdij, ruimte maken voor de stilte en spiritualiteit, het meedoen aan de liturgie en de getijdengebeden en het lezen van spirituele literatuur. Bij de laatste twee aspecten weegt het besef mee dat de monniken dat zelf ook dag-in, dag-uit doen: "[d]at ik weet dat anderen in de abdij ook steeds met die geestelijke dingen in de weer zijn (...) vind ik heel belangrijk" (David, E-3).

Anne (E-6) vertelt: voor mij is het vooral "het geprikkeld worden, uitgedaagd worden om steeds opnieuw na te denken over de basis van mijn geloof en om je te blijven ontwikkelen, inspiratie te vinden". Susan (E-2) wordt "op allerlei sporen gezet om nieuwe wegen te vinden in zingeving, om nieuwe gesprekken aan te gaan, cursussen te volgen." Tegelijk is het volgens Jeroen (E-1) niet altijd zo makkelijk concrete voorbeelden te geven. "[H]et is niet altijd zo letterlijk te duiden als '... en toen zag ik ineens dát...of toen ben ik op eens dit gaan doen'". Hij legt uit dat het te maken heeft met het krijgen van een inkijkje in een andere levensvisie en levenshouding of toegang tot andere bronnen. Dat "beïnvloedt mijn levensweg" (E-1) doordat je een andere manier van kijken ontvangt. Voor Joyce (E-5) valt door het meedoen in de Abdij alles op z'n plek.

Voor twee respondenten (Edwin, E-4 en Joyce, E-5) vallen de categorieën Ontplooing & Zingeving en Geloof & Spiritualiteit samen. David (E-3) benadrukt:

[s]inds ik met deze spiritualiteit bezig ben, heb ik besluiten genomen, die ogenschijnlijk uit het niets kwamen, maar waarvan ik zeker wist: 'Het is heel goed dat ik dit ga doen'. Dat bedenkt je zelf niet, dat wordt je aangereikt vanuit de Geest. Niet vanuit de menselijke geest, het gaat voorbij het menselijke denken. Daar ligt een heel groot braak terrein waarvan heel veel mensen geen weet hebben, maar daar gebeuren wel hele belangrijke dingen.

Voor Edwin (E-4) is ruimte maken voor de stilte, ook ruimte maken voor wat er diep in jezelf leeft. "Ruimte maken voor God en ruimte maken voor Christus hoort voor mij ook bij het ontplooien van mijzelf, die twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden." De 'spiritualiteit van de monnik' probeert hij te verankeren in zijn dagelijks leven:

Bij het centrum terugkomen, bij je kern komen, bij Christus terugkomen, dat is de iedere keer weer de bron. De monastieke spiritualiteit is daar voor mij een heel belangrijk symbool of element van. De eerste tijd dat ik in het klooster kwam, had ik het gevoel dat ik daar heel erg tot rust en tot stilte kwam, maar als ik dan weer naar huis ging, dan viel ik 'bam' weer in de realiteit en was het effect van het klooster weg. In de loop der jaren heb ik meer geleerd om die kloosterstilte te bewaren, om het mee te nemen, als een blijvend iets in mezelf te hebben, waar ik ook kan terugkomen als ik niet in de Abdij ben. Dat helpt me in mijn dagelijks werk, want alleen zo kan ik van meerwaarde zijn.

Deze verankering wordt vervolgens ook zichtbaar voor anderen: "Ik ben niet bepaald een flegmatieke persoon, maar ik hoor soms toch: 'Er gaat zoveel rust – zoveel stilte - van u uit'. Dat komt doordat ik die rust en stilte in heb laten dalen (...) en dat straalt dan uit op [andere] mensen" (E-4).

Ook Nijkleaster scoort hoog als het gaat om zingeving. Vijf van de zes respondenten noemen dit aspect als belangrijk. Froukje (N-5) zegt kort en krachtig: "Je groeit hier". Enerzijds volgt zingeving uit het meedoen aan activiteiten, anderzijds – bijvoorbeeld voor Douwe (N-1) - uit het betrokken zijn in de organisatie als "onderdeel van datgene wat je doet voor jezelf en voor je omgeving". Doordat in zijn leven nieuwe ruimte ontstond raakte hij betrokken bij Nijkleaster, een initiatief dat aansluit bij interesses die door zijn drukke werk lange tijd op de achtergrond bleven maar nu tot ontwikkeling kunnen komen. Ook Bea (N-5) is betrokken bij het organiseren van activiteiten. Ze vertelt dat in de voorbereiding, het samen zoeken naar wat je met bepaalde thema's of kerkelijke feesten kan in deze tijd, vaak bijzondere gesprekken ontstaan:

Dan gebeuren er zulke mooie dingen en praten we over dingen die belangrijk zijn voor je leven, om zin te geven. Ik kan vaak niet zoveel met de oude verhalen of de bijbelverhalen, ik moet het vaak vertalen naar nu, en dan kan ik het wel vertalen naar mijn dagelijks leven, mijn spiritualiteit, mijn zingeving.

Dat dit resoneert in de ervaring van de deelnemers, blijkt uit de verhalen van Lydia (N-2) en Jilles (N-3). Voor Lydia ontstaat zingeving doordat zij via de activiteiten aan het denken wordt gezet, "soms al door een vraag tijdens de koffie of het kennismakingsrondje. Dat levert soms al hele mooie dingen op waardoor ik denk: 'Hoe zit dat eigenlijk bij mij?'". Ze wordt ook regelmatig geraakt door iets in de viering, bijvoorbeeld een tekst die voorgedragen wordt, of door een bezinningsvraag die meegeven wordt tijdens de wandeling. Zo'n vraag gaat vaak wat dieper over de bijbeltekst die gelezen is tijdens de viering. Jilles vertelt:

Ik ben van nature geneigd om ergens Geloof & Spiritualiteit op te doen. Bij wijze van spreken heb ik dat van huis uit meegekregen, maar nu doe je dat niet meer doet omdat je ouders dat deden, maar omdat je dat zelf belangrijk vindt. Bij Nijkleaster voel ik me het meeste thuis, ik houd niet van een kerk of een gemeenschap waar het 'eng' is, waar je perse op een bepaalde manier moet geloven of leven of anders hoor je er niet bij. Er moet ruimte zijn.

De ruimte die de Sjoelplaats biedt om te praten, draagt voor Bart (S-5) bij aan persoonlijke ontplooiing, waardoor zingeving 'vanzelf' ontstaat. Voor hem is meedoen bij de Sjoelplaats "een zinvol gebeuren". Voor Anita (S-1) en Wout (S-2) staat centraal dat ze voortdurend nieuwe dingen blijven ontdekken, in de bijbel, maar ook over anderen mensen – wat hen bezig houdt en hoe ze daarmee omgaan: "elk mens [wordt aangesproken] op z'n eigen niveau, dat is het mooie van hoe Jacqueline het doet" (S-2). Iris (S-4) ontdekte gaandeweg dat ze zelf wil meehelpen en bijdragen aan

het doel van De Sjoelplaats. Het contact met de mensen, van betekenis zijn voor een ander, een luisterend oor bieden, draagt voor haar bij aan ervaringen van zingeving. “Dat heb ik in mijn werk ook, maar hier is het anders omdat je hier anderen ook inspireert door teksten of leuke kaartjes bij een thema, die ik ook weer mee naar huis neem. Zo zien ook andere mensen die in mijn huis komen er iets van. En ze worden daar soms nieuwsgierig van”.

Kenmerkend voor Klink is de ruimte die gecreëerd wordt voor een gezamenlijk zoekproces en de aandacht voor een grote diversiteit in maatschappelijke en culturele thema's. Vanuit de basis van haar geloof, staat voor Corrie (K-2) het gezien en bevraagd worden door anderen centraal. “Andere kerken leggen een pad voor je uit in hoe je je week invult. Bij Klink word je erop uitgestuurd om het in je dagelijks leven vorm te geven. Het is heerlijk dat er geen druk op ligt”. Voor Edith (K-3) is het vooral de diversiteit aan thema's die haar aanspreekt: “Iedereen heeft wel zijn eigen thema, waar ze heel erg voor staan, die ze ook regelmatig inbrengen (duurzaamheid, vluchtelingenhelp, veel sociaal maatschappelijk) en dat vind ik heel inspirerend en uitdagend”. Zingeving zit daarnaast ook “in een stukje betekenisgeving van het leven zelf, hoe je dingen doet. Hoe gaan we met de aarde om? Hoe zijn we bezig met rechtvaardigheid in de wereld?” (K-3). Voor Hanna (K-4) draagt het nadenken over hoe je in het leven staat bij aan zingeving, evenals de contacten, de samenkomsten en het ontvangen van feedback van anderen. Door die feedback werd Johan (K-5) bijvoorbeeld uitgedaagd om – zoals hij zelf zegt – ‘uit zijn schulp te komen’. Hij werd op een zondag gevraagd een bijdrage te leveren en vertelt: “Ik had zoiets van nou, eerst even niet, dat komt misschien wel een keer. Ik ben een beetje overgehaald om het toch maar te doen. En ook daarmee zet je voor jezelf toch weer een stap verder. Zo wordt je minder bang om mijn inbreng te geven”.

Voor Irene (H-1) geeft het meedoen bij Hiernaast haar een doel. “[I]n het begin was het echt een doel om hier naar toe te gaan, dat gaf zin aan mijn leven en droeg bij aan mijn dagelijks functioneren (...) ik heb hier heel veel geleerd, me heel erg creatief ontwikkeld, creatief oplossingen bedenken daardoor ook. Op gegeven moment (...) sloeg het om: ik kan nu ook iets terugdoen voor de mensen die hier komen, ik kan ook zelf koffie schenken, creatieve middagen organiseren. En daardoor kreeg het nog meer zin.” Voor Iris (H-3) valt Ontplooing & Zingeving samen met Geloof & Spiritualiteit, juist doordat er veel anders- of niet-gelovigen meedoen. “[D]aar kun je toch ook van leren, buiten je [eigen] kaders, over zingeving, over je manier van zijn. Mensen komen van heel verschillende achtergronden” (H-3). Voor Erica (H-5) is ook het ontmoeten van nieuwe mensen belangrijk: “ik probeer altijd wat leuks te vinden voor de groep en dat doe ik al heel erg lang (...) ik hoop dus ook dat ik een ander enthousiast kan maken. Ook met computers en telefoons”.

Gerda (Z-4) vertelt dat ze door haar betrokkenheid bij ZuidRijk vrolijker uit haar bed komt. “Het geeft (...) goede dagbesteding, omdat je er altijd mag binnenkomen”. Ook is ze door ZuidRijk begonnen met iedere dag uit de bijbel te lezen voordat ze opstaat. Voor Kees (Z-5) is belangrijk dat hij zelf een bijdrage mag leveren.

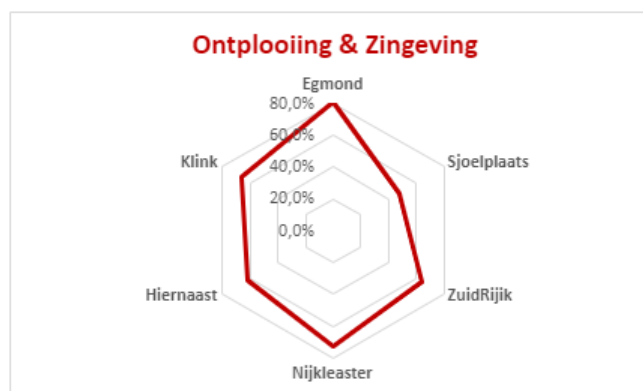
We ronden deze kwalitatieve analyse af met een overzicht van de factoren die er volgens de respondenten voor zorgen dat bij hen persoonlijke Ontplooing & Zingeving gestimuleerd worden.

Heeft meedoen zin?

Kenmerken deelnemers	Factoren in de geloofsgemeenschappen	Effecten op deelnemers
Op zoek naar persoonlijke en geestelijke verdieping, naar nieuwe wegen voor geloof en zingeving	Cursussen, <i>lectio divina</i> , geestelijke gesprekken, ruimte voor stilte en spiritualiteit, meedoen aan liturgie en getijdengebeden, lezen van spirituele literatuur, wandelingen [monastieke plekken]	Persoonlijke Ontplooiing & Zingeving, ervaring van geraakt zijn, meer helderheid in beslissingen
Op zoek naar zin en betekenis	Betrokken zijn in de organisatie van diensten en activiteiten	Gevoel zinvol en van betekenis te zijn in het leven
Op jezelf teruggeworpen zijn	Ruimte voor gesprek	Ontstaan van 'spontane zingeving'
Geloof persoonlijk beleven	Bijbelteksten of leuke kaartjes meekrijgen [Sjoelplaats]	Anderen er thuis nieuwsgierig mee maken
Bezig zijn met geloofsvragen en verhouding geloof-cultuur	Gezamenlijk zoekproces, gezien en bevraagd worden, aandacht voor maatschappelijke thema's [Klink]	Geloof leren vormgeven in alledaagse leven
Moeite om de dagen zinvol te vullen	Gastvrijheid, altijd welkom zijn [ZuidRijk]	Vrolijker uit bed komen
Depressiviteit, thuiszitten	Creatieve werkplaats [Hiernaast]	Zinvol leven, dagelijks functioneren, iets terugdoen voor anderen

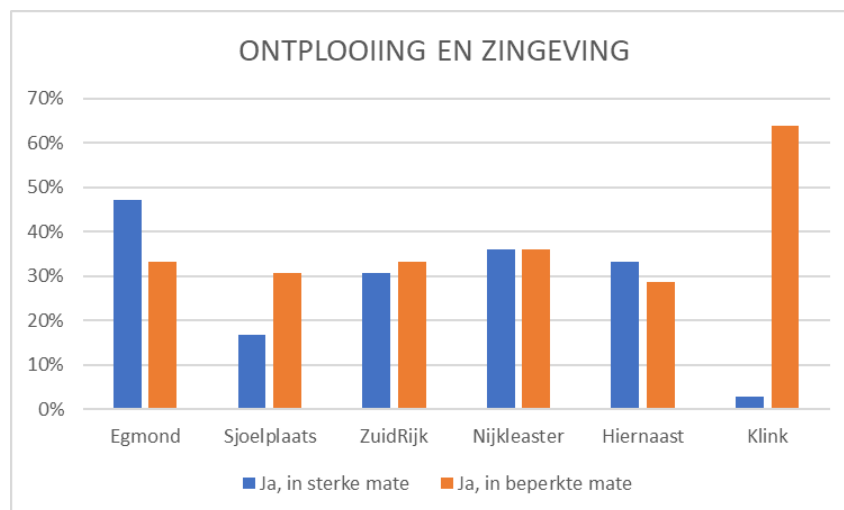
Tabel 4.1.7 - Factoren die persoonlijke Ontplooiing & Zingeving stimuleren volgens de deelnemers

Ook nu weer geven grafieken een kwantitatieve indicatie van de ervaren betekenis voor het aspect. In figuur A wordt zichtbaar dat dit aspect bij alle plekken van belang is. Alleen bij Sjoelplaats is de score wat lager, waarschijnlijk omdat hier de focus vooral ligt op het aspect geloof & spiritualiteit. Figuur B laat zien dat met name de Abdij Egmond op dit aspect een hoge score 'in sterke mate' heeft, terwijl het bij Klink opvallend vaak gaat om 'in beperkte mate'. De beleving van deelnemers loopt bij de plekken dus sterk uiteen. Bij de stellingen in figuur C benadrukken de deelnemers vooral dat zij zich nu meer bewust zijn waar ze voor leven en wat belangrijk voor hen is. Ze leven met meer aandacht voor dingen die er echt toe doen.

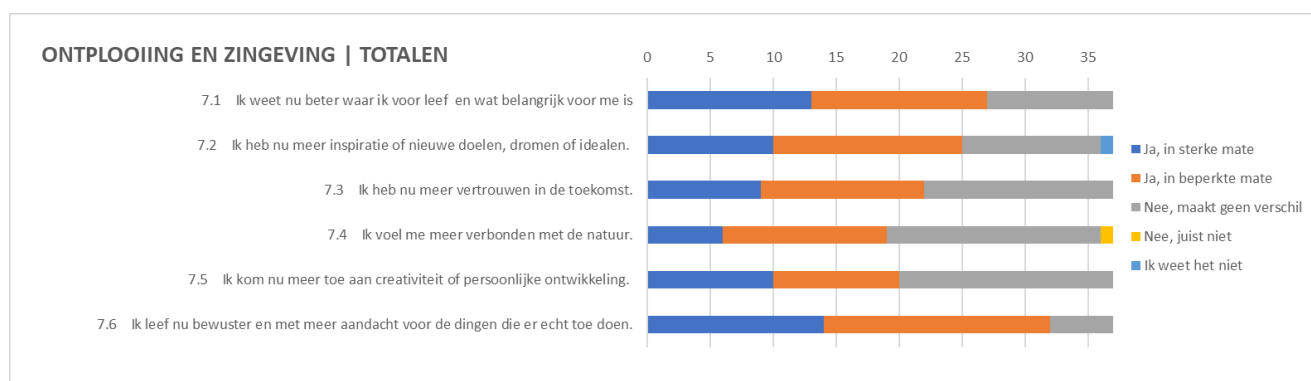

Figuur 4.1.7 A – Globaal beeld betekenis van meedoen voor Ontplooiing & Zingeving
(% = optelsom per plek van alle stellingen met score in sterke mate/in beperkte mate)

Heeft meedoen zin?

Figuur 4.1.7 B - Positieve invloed van meedoen voor Ontplooiing & Zingeving per plek (% = alle bevestigende antwoorden per plek)

Figuur 4.1.7 C – Totaaloverzicht antwoorden per stelling t.a.v. betekenis van meedoen voor Ontplooiing & Zingeving (n=37)

4.1.8 Geloof & Spiritualiteit

Het aspect Geloof & Spiritualiteit is in dit onderzoek breed geformuleerd, omdat de plekken bewust op deze breedte zijn geselecteerd (zie §2.3). Het is dan ook vanzelfsprekend dat deze diversiteit terugkeert in de antwoorden van de respondenten. Daarbij is het goed om te beseffen dat plekken die de persoonlijke zoektocht naar geloof, spiritualiteit en zingeving willen mogelijk maken, hier ook expliciet op gericht zijn (Egmond, Nijkleaster, Klink), terwijl de andere drie plekken (Hiernaast,

Sjoelplaats en ZuidRijk), kiezen voor een combinatie van maatschappelijke en missionaire activiteiten. Dit kan er toe leiden dat zij juist op het gebied van geloof minder betekenis hebben, hoewel hun intenties sterker missionair-verkondigend zijn. Hun deelnemers nemen in eerste instantie vooral deel aan maatschappelijke activiteiten waarin geloof en zingeving meestal niet expliciet aan de orde komen. Vervolgens worden zij uitgenodigd voor bijeenkomsten waar dit wel gebeurt. Zij kiezen voor een 'service first-model' in plaats van een 'worship first-model'⁴¹. Ook de lokale kerkelijke en maatschappelijke context speelt bij dit aspect een grote rol. In het staafdiagram hieronder is bijvoorbeeld te zien dat Klink laag scoort op de groei in Geloof & Spiritualiteit. De reden is dat Klink vooral een veilige community wil zijn voor gelovige zoekers en zoekende gelovigen in een Biblebelt-context met veel orthodox-protestantse kerken. Sommige deelnemers halen hun geestelijke voedsel daarom ook ergens vandaan, zoals Herman (K-1)

Geloof & Spiritualiteit - dat haal ik niet zo bij Klink. Klink helpt me vooral om deel uit te maken van een gemeenschap van mensen die ook gelovig zijn, het is niet de plek voor het charismatische aspect, geloof ervaren.

Meedoen heeft niet echt zin als je op zoek bent naar een stevige preek of juist een meer charismatische geloofsbeleving. Wel is er bij Klink veel ruimte om je vragen te stellen en samen te zoeken naar nieuwe antwoorden. Daarbij is er geen norm waar je aan moet voldoen. Juist in het samen mogen zoeken ligt voor Edith (K-3) de betekenis van Klink:

Deelnemen aan een kleine kerk betekent dat Geloof & Spiritualiteit veel meer op de agenda blijft van mij. En ik zie hoe verschillend mensen dat beleven en dat vind ik inspirerend. Soms ben ik afgehaakt op een bepaald stukje van geloof en dan zie ik dat iemand van de gemeente dat op zo'n andere manier invult waar ik nog helemaal niet aan heb gedacht. Dat geeft perspectief en een nieuwe manier van ermee omgaan.

Hiernaast scoort relatief laag op dit aspect vanwege haar inloopkarakter. Deze plek heeft voor haar bezoekers andere functies, zoals sociaal contact in de buurt en het ontvangen van Erkenning & Waardering. Juist daarin ligt de kracht van Hiernaast. Over Geloof & Spiritualiteit worden ook weinig opmerkingen gemaakt in de interviews, terwijl dit in specifieke samenkomsten wel degelijk aandacht krijgt. Deze worden echter door een relatief kleine groep belangstellenden bezocht. Op dit aspect maakt Hiernaast dus niet het belangrijkste verschil bij haar bezoekers, terwijl de plek voor respondenten wel van grote betekenis is. Geloof beleven speelt meer in Rotterdam bij ZuidRijk en in Brunssum bij Sjoelplaats. ZuidRijk heeft zelfs de hoogste score op dit aspect. Ook daar kleurt de maatschappelijke context echter de beleving. In Rotterdam-Zuid wonen mensen met zeer diverse achtergronden, maar als ze al met de kerk zijn opgegroeid is dit vaak in de protestantse traditie waar persoonlijk geloof werd benadrukt. Dat verklaart een opmerking als van Gerda (Z-4):

Geloof & Spiritualiteit - Geloof klinkt veel bij mij veel mooier, het woord spiritualiteit klinkt ook alsof het over boeddha of over yoga gaat.

Bij Sjoelplaats (Limburg) hebben relatief veel deelnemers van huis uit een katholieke achtergrond. Sjoelplaats is voor hen een plek om het geloof opnieuw te beleven en waar dit soms voor de eerste keer dichtbij komt en persoonlijk wordt. Bart (S-5) zegt bijvoorbeeld:

⁴¹ Zie voor een uitleg hiervan het hoofdstuk over actuele missionaire uitdagingen in het basisboek missiologie 'Betrokken in Gods missie' (Jong-Heins, 2023).

Heeft meedoen zin?

Geloof, dat had ik al gezegd, dat staat bij mij bovenaan. Spiritualiteit, vroeger in je kinderjaren was het iets dat moest. En dat is dan geen spiritualiteit. Ik moet het uit mijn eigen beweging doen.

Tegelijk staan sommigen ook open voor heel andere spirituele ervaringen, zoals Annelie (S-6):

Ik weet dat er meer is tussen hemel en aarde. Ik heb een hele poos opgetrokken met een vriendin die ik bij Jomanda leerde kennen. Op een gegeven moment waren we bij een themadag over vorige levens. Dat was heel bijzonder, want toen moesten we onze ogen dicht doen en Jomanda zei: 'Het kan zijn dat je een naam hoort, een beeld ziet en een getal ziet'. En toen zei mijn vriendin: 'Heb jij wat gezien?' En ik zei: 'Ja, jou!'. En zij had mij gezien. Het bleek dus dat we elkaar gezien hadden. Toen vroeg ik: 'Heb je dan ook een beeld gezien?'. We hadden allebei een paard gezien in een wei, voor ons gevoel in Engeland. En we hadden allebei een getal gezien, allebei het getal 8. Dus wij kenden elkaar uit acht vorige levens"

Tenslotte de twee monastieke plekken, de Abdij van Egmond en pioniersplek Nijkleaster in Friesland. Waarom heeft meedoen zin voor deelnemers die hier regelmatig terugkeren? De respondenten van de Abdij van Egmond benadrukken allemaal dat de abdij hierin voor hen van betekenis is. Meedoen helpt hen om geloof en gebed een betekenisvolle plek te geven in het dagelijkse leven. Het lukt hen beter om het geloof daarmee te verweven en geeft hen bijvoorbeeld innerlijke rust. Voor deze veelal hoger opgeleide bezoekers zijn Geloof & Spiritualiteit onlosmakelijk verbonden met persoonlijke Ontplooiing & Zingeving. Meedoen helpt Joyce (E-5) geeft een voorbeeld van hoe dit werkt in haar leven:

Ontplooiing & zingeving / Geloof & Spiritualiteit: Voor mij horen deze bij elkaar. Dit komt dan toch op de eerste plaats. Dit is mijn zoeken. Ik ben nu veel meer bezig met mijn geloof. Het valt op z'n plek. Het gekke was, toen ik dat hartinfarct kreeg, heb ik geen seconde aan God gedacht, ik had geen enkele christelijke gedachte. Ik was in het ziekenhuis en het was alleen maar heel druk en vol om me heen. Nu valt het allemaal op z'n plek en dat vind ik heel fijn.

Ook Edwin (E-4) en Anne (E-6) onderstrepen de verbondenheid tussen geloof en persoonlijke ontwikkeling:

Het gelovig zijn, het ruimte maken voor stilte, is ook ruimte maken voor wat er diep in mijzelf leeft en voor wie ik ten diepste ben. Ruimte maken voor God en ruimte maken voor Christus hoort voor mij ook bij het ontplooiën van mijzelf, die twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden (Edwin).

Wat draagt de oblatuur en verbonden met de Abdij daar voor mij aan bij... Eigenlijk denk ik dat het voor mij vooral is: het geprikkeld worden, uitgedaagd worden om steeds opnieuw na te denken over de basis van mijn geloof en om je te blijven ontwikkelen, inspiratie te vinden (Anne).

Dezelfde verbinding tussen geloof/spiritualiteit en persoonlijke ontwikkeling en zingeving zien we terug in Nijkleaster. Meedoen is voor Jilles (N-3) zinvol vanwege de geestelijke ruimte die hij hier ervaart:

Het zijn allemaal niet dingen waarvan ik zeg: 'als Nijkleaster er niet geweest was, dan had ik mij niet kunnen ontplooiën of dan ... ' Ik ben van nature geneigd om ergens Geloof & Spiritualiteit op te doen. Bij wijze van spreken heb ik dat van huis uit meegekregen, maar nu doe je dat niet meer omdat je ouders dat deden, maar omdat je dat zelf belangrijk vindt. Bij Nijkleaster voel ik me het meeste thuis, ik houd niet van een kerk of een gemeenschap waar het eng is, waar je perse op een bepaalde manier moet geloven of leven of anders hoor je er niet bij. Er moet ruimte zijn. Ik voel me bij Nijkleaster erkend en gewaardeerd.

Heeft meedoen zin?

In een wat uitgebreider citaat van Bea (N-5) wordt duidelijk hoe moderne spiritualiteit op een geheel eigen manier beleefd kan worden en hoe Nijkleaster hiervoor ruimte biedt:

Ik geloof dus dat God in iedereen zit, en in de natuur is en overal is, maar ik kan niet bidden tot een God die boven mij is, die in een andere dimensie zit. Ik geloof dat er in het gesprek van mens tot mens iets kan ontstaan en dat daar God in kan spreken, of onze ziel in kan spreken. Ziel en God ligt bij mij – wat mij betreft – heel dicht bij elkaar. Het gaat om wonderlijke dingen, wondertjes die ontstaan door met iemand in gesprek te gaan over onderwerpen waar je mee bezig bent. Waar je wat meer van jezelf durft te laten zien dan alleen maar de buitenkant. Ik heb geen beeld van God. Ik denk dat het in iedereen zit, het goede, het mooie, liefde, licht. Mooie dingen vooral, openheid, iets moois, iets prachtigs dat vaak ondergesneeuwd is door ons ego, door onze persoonlijkheid. Als in gesprekken en ontmoetingen ruimte ontstaat, dan kun je iets moois van God zien. En dat heb ik in de natuur ook wel, vooral in deze tijd, dat ik dan echt geraakt wordt door het prachtige koolzaad, de mooie luchten, de vogels. Daar denk ik ook dat God spreekt en zichtbaar is.

Daarbij is het vooral de persoonlijke en gezamenlijke beleving van het geloof die mensen naar Nijkleaster brengt. Dat is wat Lydia (N-2) voedt en wat zij meeneemt in de week die volgt:

Het is elke week wel voeding door met elkaar te zingen, door in de stilte te zijn, door heel vaak hele mooie teksten die mij heel erg raken of mij wel treffen. Ik moet even denken: 'Groeï ik daar nou van in Geloof & Spiritualiteit?'. Dat weet ik niet, maar het is in ieder geval voeding, dat ik er mee bezig ben en dat ik het meeneem de week in.

Concluderend kunnen we zeggen dat meedoen in veel gevallen zeker betekenis heeft voor het eigen geloof of de eigen spiritualiteit, maar dat dit tegelijk sterk afhangt van de vraag waarom mensen meedoen. Op de plekken waar sociale en geestelijke gerichte activiteiten bewust gescheiden worden aangeboden ('maatschappelijk en missionair'), kan sociaal contact bijvoorbeeld de belangrijkste drijfveer om terug te blijven komen. In een Bible belt-context kan de belangrijkste betekenis juist liggen in persoonlijke zingeving, die los staat van traditionele geloofskaders. Op de monastieke plekken wordt vooral de samenhang tussen geloof, spiritualiteit en persoonlijke ontwikkeling benadrukt.

Ter afronding van deze kwalitatieve analyse geven we de factoren weer die deelnemers volgens eigen zeggen stimuleren en helpen om te groeien in christelijk Geloof & Spiritualiteit.

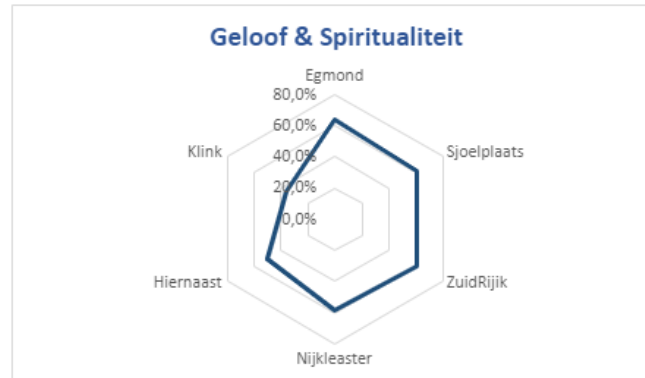
Kenmerken deelnemers	Factoren in de geloofsgemeenschappen	Effecten op deelnemers
Op zoek naar geloofsverdieping	Deelname aan vieringen, gesprekken en activiteiten [monastieke plekken]	Helpt om geloof en gebed een betekenisvolle plek te geven in dagelijks leven
Vragen over traditionele geloofsbeleving	Openheid, ruimte, gezamenlijke zoektocht	Bij de kerk blijven. Nieuwe betekenis aan geloof geven, ook in dagelijkse leven
Op afstand komen staan van kerk en geloof of nooit echt betrokken geweest	Aanbod bijbelstudies en zondagse vieringen naast maatschappelijke activiteiten (missionaire plekken)	Geloof gaat leven en krijgt persoonlijke betekenis

Tabel 4.1.8 - Factoren die christelijk Geloof & Spiritualiteit stimuleren volgens de deelnemers

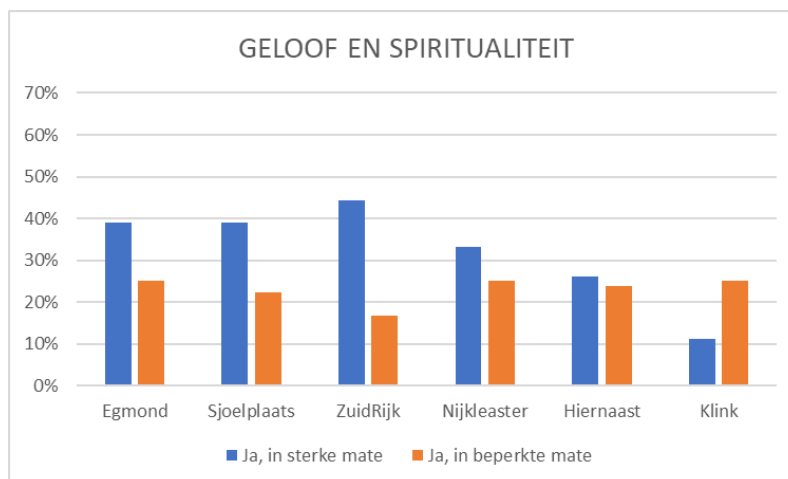
De kwantitatieve figuren werpen weer een eigen licht op het aspect Geloof & Spiritualiteit. Met name Klink laat in figuur A een lagere score zien. Bij de bespreking van Klink zagen we al verschillende deelnemers van Klink ook op andere plekken inspiratie voor hun geloof opdoen. Figuur B laat de hoge scores zien van vooral ZuidRijk, Sjoelplaats en Egmond. De positieve invloed op het

Heeft meedoen zin?

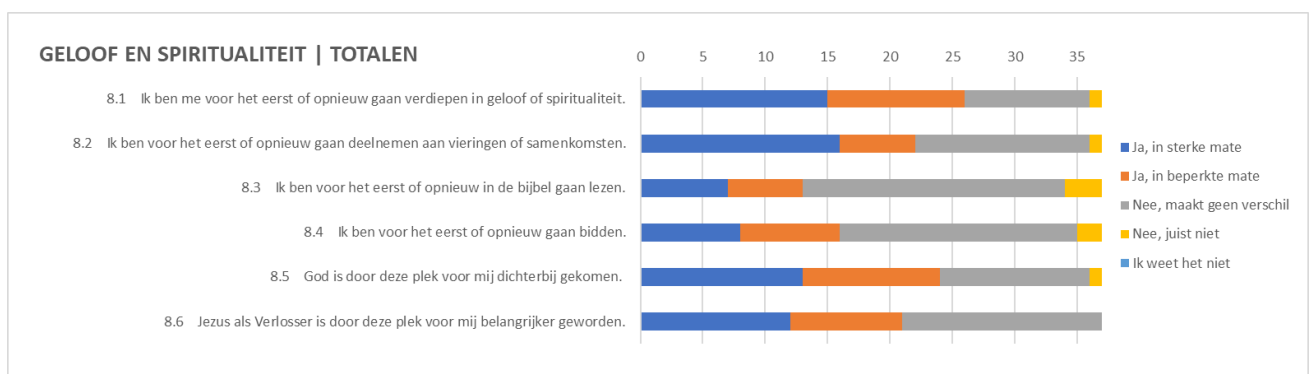
eigen geloof wordt hier sterker ervaren dan op de andere plekken. Dit heeft volgens figuur C vooral te maken met het deelnemen aan vieringen of samenkomsten. Dat stimuleert om je (weer) in het geloof te gaan verdiepen en daardoor worden God en Jezus Christus van meer betekenis. Een deel gaat dan ook zelf (weer) Bijbellezen of bidden.

Figuur 4.1.8 A – Globaal beeld betekenis van meedoen voor Geloof & Spiritualiteit (% = optelsom per plek van alle stellingen met score in sterke mate/in beperkte mate)

Figuur 4.1.8 B - Positieve invloed van meedoen voor Geloof & Spiritualiteit per plek (% = alle bevestigende antwoorden per plek)

Figuur 4.1.8 C – Totaaloverzicht antwoorden per stelling t.a.v. betekenis van meedoen voor Geloof & Spiritualiteit (n=37)

4.2 Totaaloverzicht top-3 betekenisaspecten

De nu volgende tabel geeft een totaaloverzicht van de top-3's van de respondenten (zie inleiding bij hoofdstuk 3 voor de gehanteerde afkortingen). Voor alle duidelijkheid: dit betekent niet dat we de resultaten generaliseren voor vergelijkbare plekken in Nederland. Wel geeft het een indicatie van hoe missionaire praktijken beleefd worden door deelnemers.

Gecombineerde top-3								
Op PLEK 1 , alle respondenten	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
Hiernaast			3		2		1	2
Klink			1		1	1	1	1
Nijkleaster							2	5
Sjoelplaats					3			4
ZuidRijk					2	1		2
Abdij van Egmond							4	4
Totaal alle plekken	0	0	4	0	8	2	8	18

Gecombineerde top-3								
Op PLEK 2 , alle respondenten	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
Hiernaast		1			2	3		
Klink			2				2	
Nijkleaster							2	1
Sjoelplaats		2	2		1			1
ZuidRijk		1			2			2
Abdij van Egmond		1	2				2	1
Totaal alle plekken	0	5	6	0	5	3	6	5

Gecombineerde top-3								
Op PLEK 3 , alle respondenten	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
Hiernaast		2	1			1	3	1
Klink					2		1	1
Nijkleaster			1		2	1	1	
Sjoelplaats			2		1	1	1	1
ZuidRijk			2		1	1		1
Abdij van Egmond	1	2				1		
Totaal alle plekken	1	4	6	0	6	5	6	4

TOTAAL PLEK 1, 2 en 3	LF	DF	VV	MZ	SC	EW	OZ	GS
	1	9	16	0	19	10	20	27

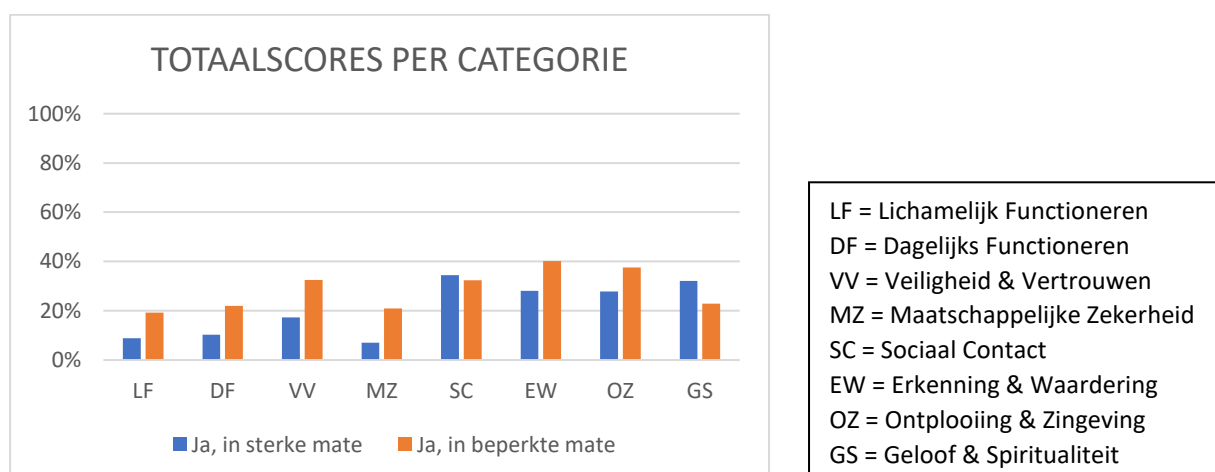
Tabel 4.2.1 – Top-3 scores voor alle onderzochte geloofsgemeenschappen

Bij alle plekken staan Geloof & Spiritualiteit of Ontplooiing & Zingeving in de top-3 van de deelnemers. Dit bevestigt de eerder beschreven intenties van de initiatiefnemers. Bij de monastieke plekken Nijkleaster en Abdij van Egmond worden deze aspecten zelfs in combinatie met elkaar in de top-3 gekozen, omdat voor deze deelnemers geloof, spiritualiteit en persoonlijke ontwikkeling en zingeving sterk met elkaar verweven zijn. Bij de Abdij van Egmond ervaren de deelnemers (oblatten) zelfs dat dit een positieve uitwerking heeft op hun dagelijkse functioneren. Meedoen met de kloosterbroeders is heilzaam voor hun dagelijkse leven. Maar ook op de andere plekken worden deelnemers geholpen in hun zoektocht naar zingeving of gevoed en gestimuleerd in hun geloof. Dat laatste springt er vooral bij Sjoelplaats uit en het blijkt ook uit de getuigenissen van de deelnemers. Bij de overige plekken worden Sociaal Contact en Veiligheid & Vertrouwen opvallend vaak genoemd,

bij Hiernaast, Klink en Sjoelplaats zelfs in combinatie met elkaar. Het is voor de hand liggend dat hier sprake is van een correlatie, al is dit ‘statistisch’ bij deze kleine aantallen niet aan te tonen. Wat we optekenden uit de monden van de deelnemers is dat de ervaren veiligheid het onderlinge vertrouwen versterkt en dat dit op haar beurt onderlinge contacten bevordert. Er is sprake van een veilige (geloofs)gemeenschap waarin vriendschappelijke relaties kunnen opbloeien en vreugde en zorgen gedeeld worden. In een samenleving die in toenemende mate worstelt met individualisering en vereenzaming, soms zelfs met polarisatie en sociale uitsluiting, maakt dit deze plekken maatschappelijk relevant. Vanuit geloofsperspectief kan gezegd worden dat hierin belangrijke christelijke waarden zichtbaar worden zoals onvoorwaardelijke liefde en het ‘zonder aanzien des persoons’ omgaan met mensen die de gemeenschap bezoeken.

De plekken hebben volgens de respondenten weinig tot geen betekenis voor hun lichamelijke functioneren en hun maatschappelijke zekerheid. In deze opzichten maken de initiatieven niet ‘het verschil’, omdat bezoekers het volgens eigen zeggen goed hebben of indien nodig kunnen terugvallen op de overheid en ondersteunende instanties. Voor sommige deelnemers zijn de plekken hierin wel van enige betekenis, maar dit is altijd beperkt en aanvullend. Ook het aspect Erkenning & Waardering springt er in de top-3 niet echt uit, andere aspecten scoren hoger. Het speelt echter wel degelijk een belangrijke rol zoals we zagen in § 4.1.6. Erkenning & Waardering zorgen ervoor dat mensen een plek ervaren als een veilige en vertrouwde omgeving waar ze graag naar toe gaan en waar ze gestimuleerd worden of ruimte ontvangen om zelf ook mee te gaan doen en op hun beurt iets voor een ander te betekenen.

De vraag is of de top-3-scores bevestigd worden door de uitkomsten van de vragenlijst. Tabel 4.2 B geeft de totaalscores per categorie voor alle plekken op basis van de vragenlijst. Bij betekenis ‘in sterke mate’ staat SC op de eerste plek, direct gevolgd door GS. Direct daarna volgen OZ en EW in gelijke mate. Bij betekenis ‘in beperkte mate’ springt EW en OZ eruit, gevolgd door SC en VV in gelijke mate. De tabel laat zien dat de uitslag van de vragenlijst de spontane top-3 van deelnemers bevestigt als het gaat om de vraag welke aspecten meer en minder als betekenisvol worden ervaren. Wel wisselen Sociaal Contact en geloof & spiritualiteit elkaar af op de eerste plek. De verschillen zijn klein en gezien de mate van nauwkeurigheid van dit onderzoek verwaarloosbaar.

Tabel 4.2 B – Totaalscores per categorie samengevoegd voor alle plekken

Heeft meedoen zin?

Al met al bieden de resultaten stof tot nadenken. Niet alleen voor de betrokken plekken, maar ook voor geloofsgemeenschappen in het algemeen, of ze nu nieuw en pionierend zijn of al langer bestaan. Mogelijke reflectievragen daarbij zijn:

- In welke opzicht zijn we van betekenis voor onze deelnemers en waar heeft dit mee te maken?
- Waarin zijn we minder van betekenis en is er aanleiding om hierop beleid te ontwikkelen?

5. CONCLUSIES EN LESSEN

We besluiten dit onderzoeksrapport met het beantwoorden van de hoofdvraag, die is uitgesplitst in drie deelvragen. Bij de eerste twee deelvragen baseren we onze conclusies op de onderzoeksresultaten uit hoofdstuk 3 en 4. In hoofdstuk 3 beschreven we de ervaren betekenis per plek, terwijl hoofdstuk 4 inging op de ervaren betekenis per aspect van het betekenis Kompas, zowel kwalitatief als kwantitatief. Ook analyseerden we in hoofdstuk 4 met welke factoren deze betekenis volgens de deelnemers samenhangt. Vervolgens vertalen we deze onderzoeksresultaten naar lessen voor de missionaire communicatie in zowel bestaande als nieuwe geloofsinitiatieven, waarmee we onze derde deelvraag beantwoorden.

5.1 In welke opzichten heeft meedoen zin voor de doelgroep?

Deelvraag 1 luidde als volgt:

In welke opzichten is het deelnemen aan christelijke pioniersinitiatieven betekenisvol voor de doelgroep?

Daarover allereerst het volgende: meedoen heeft voor deelnemers zin wanneer een geloofsgemeenschap op de een of andere manier op een betekenisvolle manier raakt aan hun bestaan en ze de heilzame uitwerking hiervan ervaren in hun leven. Waar dit niet of in onvoldoende mate het geval is, zullen mensen bij voorbaat niet aanhaken of vroeger of later afhaken. Dit inzicht is voor het begrijpen van dit onderzoek fundamenteel, omdat we geen gesprekken hebben gevoerd met niet-aanhakers of teleurgestelde afhakers. Wel is het zo dat een deel van de respondenten op andere kerkplekken is afgehaakt omdat zij daar onvoldoende betekenis ervoeren. Ook geven we alleen een beeld van aanhakers die tot op het moment van interviewen betrokken zijn gebleven. Slechts in één geval was er daarbij sprake van een zeer kritische respondent, die ondanks dat bleef meedoen. Blijkbaar waren er voor hem voldoende redenen om toch te blijven komen. In dit specifieke geval leek dit vooral de behoefte aan sociaal contact en de aandacht voor zijn levensverhaal te betreffen.

Naast deze algemene constatering springen de volgende resultaten vooral in het oog:

- a. **De waarde van nieuwe sociale contacten.** Op alle plekken en voor vrijwel alle deelnemers heeft meedoen zin omdat het leidt tot nieuwe of betere sociale contacten. Deelnemers die alleenstaand zijn, of sociaal geïsoleerd, zijn hier nadrukkelijk naar op zoek, voor anderen is het een secundair aspect. Hun eerste motief is het verdiepen of voeden van hun geloof, spiritualiteit of zingeving, al leidt hun deelname ook voor hen tot nieuwe betekenisvolle relaties.
- b. **Raakvlak van spiritualiteit en zelfontplooiing.** Deze hoge score op Sociaal Contact gaat altijd samen met een relatief hoge score op de bijdrage aan Geloof & Spiritualiteit of Ontplooiing & Zingeving, dan wel een combinatie van deze beide. Dat laatste geldt met name voor bezoekers van monastieke plekken (Abdij Egmond, Nijkleaster). Spiritualiteit is voor hen een vorm van persoonlijke ontwikkeling, omdat zij zoeken naar nieuwe wegen voor het geloof waarmee ze zijn opgegroeid. De monastieke plekken zijn in hun activiteiten ook nadrukkelijk gericht op deze doelgroep, die vrijwel steeds een christelijke achtergrond heeft. De combinatie geloof en zingeving geldt ook voor de post-evangelicale geloofsgemeenschap Klink, die zich nadrukkelijk richt op gelovige zoekers en zoekende gelovigen in de Biblebelt. Overigens gaat het hier slechts

om enkele tientallen, veelal hoger opgeleide zoekers in de leeftijd van 25-50 jaar, te midden van vele duizenden kerkgangers in allerlei protestantse kerken. Klink springt eruit als het gaat om de ervaren veiligheid. Dit komt door de ruimte die er is om lastige vragen en thema's te bespreken, maar ook doordat Klink fungeert als vluchtplaats voor orthodoxe christenen die homofiel zijn.

- c. **Aspecten die eruit springen.** Het algemene beeld over alle plekken is dat vier aspecten duidelijk hoger scoren dan de andere vier. Dat zijn Sociaal Contact, Geloof & Spiritualiteit, Ontplooiing & Zingeving en Erkenning & Waardering. De plekken betekenen gemiddeld minder als het gaat om Lichamelijk en Dagelijks Functioneren, Maatschappelijke Zekerheid en Veiligheid & Vertrouwen, hoewel dit laatste aspect op sommige plekken juist wel als relevant wordt ervaren.
- d. **De paradox van het service first-model.** Enkele plekken zijn nadrukkelijk zowel maatschappelijk als missionair gericht (Hiernaast, ZuidRijk). Zij willen er op een diaconale manier zijn voor anderen, bijvoorbeeld via inloophmomenten en maaltijden, maar zijn tegelijk gericht op evangelisatie en missionaire gemeenschapsvorming. Dit komt tot uiting in de manier waarop ze zijn georganiseerd (zie figuur 2.5 in § 2.2). Ze hebben een aanbod van sociale of creatieve activiteiten waar iedereen welkom is en waar iets geproefd kan worden van liefdevolle aandacht en onvoorwaardelijke aanvaarding. Voor wie geïnteresseerd is, is er tevens een aanbod van geloofsactiviteiten, vaak in de vorm van een kleine geloofsgemeenschap. Wat opvalt is dat deze plekken, die nadrukkelijk vanuit missionaire motieven zijn gestart en het evangelie willen delen met anderen, niet per sé hoog scoren op hun betekenis voor geloof en spiritualiteit. Dat komt doordat deelname aan geloofsactiviteiten vaak een vervolg is op sociale activiteiten. Zij volgen daarmee het service first-principe van de missionaire pioniersreis⁴². Niet alle bezoekers maken echter deze vervolgstap naar geloofsactiviteiten.
- e. **Het belang van erkenning en waardering.** De ervaren erkenning en waardering is hoog en daarmee belangrijk voor de deelnemers. Dit leidt tot een gevoel van veiligheid en geborgenheid in de gemeenschap en versterkt hun vertrouwen in medemensen. Er is sprake van een veilige gemeenschap waarin vriendschappelijke relaties kunnen opbloeien en vreugde en zorgen worden gedeeld. In een samenleving die in toenemende mate worstelt met individualisering en vereenzaming, soms zelfs met polarisatie en sociale uitsluiting, maakt dit deze plekken maatschappelijk relevant. Vanuit geloofsperspectief kan gezegd worden dat hierin belangrijke christelijke waarden zichtbaar worden. Er gaat een positief getuigenis vanuit in de omgeving.
- f. **Aanvullend op bestaande voorzieningen.** De plekken hebben volgens de respondenten weinig tot geen betekenis voor hun lichamelijke functioneren of hun maatschappelijke zekerheid. In dit opzicht maken de initiatieven niet 'het verschil', omdat bezoekers het veelal goed hebben of indien nodig terug kunnen terugvallen op de overheid, de zorg en ondersteunende instanties. Voor sommige deelnemers zijn de plekken hierin wel van enige betekenis, maar dit is altijd beperkt en aanvullend. Een punt dat er uitspringt, is dat 'er zijn voor anderen', meer zin geeft aan het eigen bestaan. Je ervaart betekenis als anderen voor jou van betekenis zijn, maar ook als je zelf van betekenis kunt zijn voor anderen. Meedoen heeft zin en geeft zin.
- g. **Invloed op het dagelijkse functioneren.** Een kleine minderheid van de deelnemers geeft aan dat meedoen zin heeft, omdat het hun dagelijkse functioneren ten goede komt. Meedoen geeft structuur aan het leven, bijvoorbeeld door je aan te sluiten bij de gebedstijden in het klooster of wekelijks een viering te bezoeken. Dit geeft rust en houvast in een onrustige en onzekere wereld. Ook helpt meedoen om met meer vertrouwen in het leven te staan: in wie je bent en

⁴² Zie voor een uitleg hiervan het hoofdstuk over actuele missionaire uitdagingen in het basisboek missiologie 'Betrokken in Gods missie' (Jong-Heins, 2023).

mag zijn, in medemensen en in God, bij wie je je vragen en zorgen kunt neerleggen.

Respondenten van Abdij Egmond nemen bewust deel aan het kloosterritme, met het oog op hun persoonlijke spiritualiteit en zingeving. Hun dagelijkse functioneren krijgt daarmee een andere gerichtheid.

- h. **Geloof maakt verschil.** De betekenis overtreft soms de verwachtingen van deelnemers, doordat zij meer ontvangen dan zij verwachtten, van medemensen of van God. Denk bijvoorbeeld aan liefdevolle bevestiging, nieuw geloofsvertrouwen, innerlijke genezing of herstel van relaties. Sommigen leren voor het eerst zelfstandig de Bijbel lezen of bidden tot God. Anderen veranderen van hulpvrager in hulpverlener. Dan wordt meedoen voor hen op een bijzondere manier heilzaam en tot zegen. Op dit soort momenten stijgt de betekenis voor hen uit boven die van seculiere initiatieven als buurthuizen en verenigingen.

5.2 Met welke factoren hangt deze betekenis vooral samen?

We komen nu bij de tweede deelvraag:

Met welke factoren hangt de ervaren betekenis volgens de deelnemers vooral samen?

In hoofdstuk 4 lieten we per aspect in tabellen zien welke factoren er toe leiden dat meedoen zin heeft voor deelnemers (tabellen 4.1.1 t/m 4.1.8). We vatten deze resultaten nu samen in een aantal algemene conclusies.

- a. **Houding en uitstraling van de medewerkers.** De heilzame betekenis van deelname aan activiteiten, wordt sterk bepaald door de houding van de medewerkers die leiding geven of present zijn. Zij onderscheiden zich bijvoorbeeld door een warme, liefdevolle houding, openheid, gastvrijheid, eerlijkheid en acceptatievermogen. Deze houdingen gaan samen met hun persoonlijke godsvertrouwen. Dit doet denken aan het bekende onderzoek van Andries Baart onder pastores in het oude wijkenpastoraat, waaruit zijn 'theorie van de presentie' ontstond (Baart, 2001). In een jarenlang onderzoek ontdekte hij dat deze pastores zich onderscheidden als 'goede werkers' door een aantal kenmerken die we ook in dit onderzoek op het spoor zijn gekomen. In die zin bevestigt dit onderzoek de analyses van Baart. We onderstrepen echter dat deze houdingen onlosmakelijk lijken te zijn met de persoonlijke spiritualiteit van de 'dragers' van de initiatieven. Hun wandel met God stempelt hun presentie, waardoor deze een missionaire uitstraling en betekenis krijgt.
- b. **Betekenis ligt op het snijvlak van aanbod, dragers en deelnemers.** Of meedoen zin heeft en als heilzaam wordt ervaren, hangt echter ook samen met het aanbod van activiteiten en het vermogen van deelnemers om zelf te geven en te ontvangen. Dat laatste is geen voorwaarde om mee te doen. Juist door meedoen kan het zich ontwikkelen en krijgt meedoen zin. Maar duidelijk is dat de ervaren betekenis van missionaire geloofspraktijken ontstaat op het snijvlak van aanbod, dragers en deelnemers: waar deze drie elkaar in voldoende mate raken en versterken ontstaat betekenis. 'Raken' betekent ook automatisch dat de praktijken aansluiten bij de verlangens van mensen en hun behoeften (zoals uitgewerkt in het betekenis Kompas) vervullen. Dat lijkt een open deur – en dat is het in zekere zin ook – maar dan wel een die stemt tot reflectie op wat er in geloofspraktijken gebeurt en waarom bepaalde mensen aanhaken of

juist afhaken⁴³. Krijgen deelnemers de ruimte om zichzelf te zijn en bij te dragen? Worden bepaalde mensen niet onbedoeld uitgesloten of afgestoten door de bestaande praktijken? Raken de praktijken echt aan hun behoeften en verlangens en hoe komen we er op tijd achter of dit wel of niet het geval is?

- c. **Gods heilzame presentie.** Daar komt bij dat zowel dragers als deelnemers zeggen op bepaalde momenten iets van Gods heilzame aanwezigheid te ervaren. In geloofstaal: de Geest van God is werkzaam onder de mensen en doorademt als het ware de menselijke praktijken en gebruikt deze om mensen tot zegen te zijn. Zelfs als deze praktijken in zichzelf gebrekkig en onvolkomen zijn. Praktisch-theologen nemen deze woorden niet zo snel in de mond, maar dit is wat dragers en deelnemers aan de onderzoekers teruggeven. De Geest van God is een extra factor van betekenis waar zij geen grip op hebben, maar aan wie zij wel bewust ruimte kunnen geven of die zij – omgekeerd – in zijn werk kunnen hinderen door de manier waarop zij met elkaar en met het heilige omgaan.
- d. **Verwachtingen waarmaken.** In het verlengde van de vorige conclusies kunnen we stellen: als je iets aanbiedt – een pioniersplek, activiteiten, vieringen, persoonlijke begeleiding of wat dan ook – moet je het waarmaken om echt van betekenis te kunnen zijn. Zo niet, dan zullen deelnemers vroeger of later afhaken. Trouw en volharding zijn daarom een belangrijke factor voor missionaire praktijken die echt van betekenis willen zijn in levens van mensen. Ze vragen om toewijding van de dragers. Dit principe geldt uiteraard ook voor andere geloofspraktijken zoals kerken, inloophuizen of scholen. ‘Betekenis’ is geen oploskoffie, maar ontstaat druppelsgewijs wanneer christelijke praktijken de levens van mensen doordrenken.
- e. **Heilzame mix van elementen en factoren.** Wanneer we inzoomen op de tabellen met factoren uit hoofdstuk 4, zien we een aantal elementen regelmatig terugkeren. Meedoen heeft zin en krijgt betekenis als je onvoorwaardelijk welkom bent, persoonlijke aandacht krijgt, nieuwe contacten opdoet, je verhaal kwijt kunt of (bijvoorbeeld) creatief kunt verwerken, er kleinschaligheid en gezelligheid is en je Erkenning & Waardering krijgt om wie je bent en wat je kunt bijdragen. Ook kunnen bijvoorbeeld wekelijkse vieringen of dagelijkse gebeden rust, structuur en richting even aan het leven. Deze betekenis verdiept zich in geestelijke zin wanneer je de realiteit van het christelijke geloof proeft in vieringen en in de levens van de dragers en in de manier waarop zij er voor jou zijn. Het is dus een mix van elementen en factoren die missionaire plekken aantrekkingskracht geven en maken dat deze als heilzaam worden ervaren door deelnemers.

5.3 Wat kunnen we hieruit leren met het oog op missionaire communicatie?

Daarmee komen we bij onze afsluitende vraag: wat betekent dit alles nu voor missionaire praktijken? Nauwkeuriger geformuleerd:

Wat kan hieruit geleerd worden met het oog op een contextgevoelige communicatie van het evangelie binnen de Nederlandse samenleving?

De volgende lessen uit ons onderzoek willen we teruggeven aan werkers, beleidsmakers en opleiders in het kerkelijke en missionaire werkveld:

⁴³ David van der Meulen maakt in *Welkom in de voorhof* onderscheidt tussen bewuste en onbewuste behoeften. Mensen komen op activiteiten af vanwege bewuste behoeften, maar daaronder leven vaak diepere sociale, emotionele of intellectuele behoeften die, door relaties aan te gaan, tevoorschijn geluisterd kunnen worden (Meulen, 2023, pp. 67-73).

- a. **Het aanbod selecteert.** In de eerste plaats dit: het 'aanbod' is normaal gesproken bepalend voor de vraag voor wie meedoen zin heeft. Dit is een algemeen principe, dat bijvoorbeeld ook geldt voor winkels of buurthuizen. Toch is het goed dit te onderstrepen, omdat kerken nogal eens denken en werken vanuit de gedachte dat ze alles voor iedereen moeten kunnen betekenen. Wat we in de praktijk zien, is dat hoe specifiek het aanbod is, hoe kleiner de groep die hiermee bediend kan worden. Sommigen worden hierdoor aangetrokken, terwijl anderen er aan voorbij lopen of erdoor worden afgestoten. De betekenis zit vooral in de grote waarde voor een (vaak kleine) specifieke doelgroep. Een initiatief met een breed aanbod, bijvoorbeeld een 'doorsnee' kerk of parochie, kan voor meer mensen iets betekenen, maar zal ook meer moeite moeten doen om voor allen dezelfde diepgang en betekenis te bereiken. Wat deze brede kerken kunnen leren van de ervaringen van pionierende gemeenschappen, is om binnen hun brede aanbod bewust plekken en activiteiten te creëren voor specifieke doelgroepen. Het éne geloof in Christus kan dan op verschillende manieren worden beleefd en beleden.
- b. **Het belang van onvoorwaardelijke aanvaarding.** Meedoen krijgt pas zin als je echt wordt opgenomen en gewaardeerd in een groep of geloofsgemeenschap. Erkenning & Waardering leiden tot veiligheid en onderling vertrouwen en zijn daarmee belangrijke pijlers onder een gemeenschap. Dit vraagt om onvoorwaardelijke aanvaarding van mensen, ook als zij 'anders' zijn of denken, en om een cultuur die deelnemers ruimte geeft om ook zelf een zinvolle bijdrage te leveren, op welke manier dan ook. Van deelnemers vraagt het op hun beurt om toewijding aan een gemeenschap, om duurzame onderdompeling in heilzame praktijken. Pas dan zullen zij de volle rijkdom hiervan kunnen ervaren. Hoppen en shoppen leidt niet tot vervulling van diepere behoeften.
- c. **Heil raakt het hele leven.** In de derde plaats bevestigen de resultaten de gebruikte vooronderstellingen van dit onderzoek en de onderzoeksmethodiek die daarop gebaseerd is, het betekenis Kompas, dat is gebaseerd op fundamentele menselijke behoeften en verlangens. Het onderzoek gaat uit van de eenheid van het menselijke bestaan en de gedachte dat heil niet alleen gaat over het bovennatuurlijke, zoals spiritualiteit, geloof en eeuwig leven, maar ook over de ervaring van het goede leven in het hier en nu. Denk aan het opgenomen zijn in een veilige gemeenschap, maatschappelijk zekerheid, gezondheid, persoonlijke zingeving en het van betekenis kunnen zijn voor anderen. Het heil, het goede van God, valt in vele kleuren uiteen en raakt het hele leven. Het immanente en het transcendente zijn geen gescheiden werelden, maar voortdurend met elkaar in interactie. Het goede nieuws van het evangelie wil als gist, zout en licht doorwerken in ons hele bestaan. Het aansluiten op de context is daarom en daarbij van het grootste belang. Op welke manier is het evangelie goed nieuws voor deze persoon, groep of context? Wat betekent dit voor het vormgeven van geloofspraktijken?
- d. **Bruikbaarheid betekenis Kompas voor bestaande kerken.** In bestaande kerken wordt, voor zover wij kunnen nagaan, niet snel de vraag gesteld in welke opzichten meedoen heilzaam en betekenisvol is voor leden en bezoekers. De methodiek van het betekenis Kompas kan helpen om hier scherper zicht op te krijgen en het gesprek hierover mogelijk maken. Dat kan bijvoorbeeld de bezinning op het jeugdwerk, het kringwerk, scholings- en vormingswerk of het diaconale en missionaire werk ten goede komen. De methodiek kan zorgen voor nieuwe invalshoeken en daardoor een nieuw licht werpen op de betekenis en missionaire potentie van bepaalde activiteiten.
- e. **Bruikbaarheid betekenis Kompas voor theologisch onderwijs.** De geformuleerde conclusies en lessen zijn in het bijzonder van belang voor theologisch onderwijs zoals dat op de CHE en

vergelijkbare instellingen wordt gegeven. De ontwikkelde theorie en methodiek kunnen studenten helpen om een brede(re) visie te ontwikkelen op de (missionaire) betekenis van geloofspraktijken en hier bewust op te reflecteren. Het betekenis Kompas blijkt hiervoor een nuttig hulpmiddel en onderzoeksinstrument.

5.4 Discussie

Met dit onderzoek hebben we gezocht naar nieuwe taal om inzicht te geven in de betekenis van het meedoen in een nieuwe geloofsgemeenschap. In deze paragraaf volgt een kritische evaluatie van ons onderzoek en formuleren we vragen voor doorgaande reflectie en vervolgonderzoek.

a. **Wie worden bereikt?** Veel pioniersplekken bereiken mensen die al eerder in hun leven met het christelijke geloof in aanraking zijn geweest. In dit onderzoek stond ruim een derde van de respondenten op grote afstand van het christelijke geloof (zie tabel 2.9). Dat betekent tegelijkertijd dat tweederde van de respondenten al in meer of mindere mate bekend was met het christelijke geloof. Dit kan leiden tot kritiek: slagen pioniersplekken dan wel in het bereiken van de doelgroep die zij op het oog hebben? We hopen dat dit onderzoek eraan bijdraagt om *voorbij* deze vraag te kijken naar dieperliggende vragen over hoe het christelijke geloof wordt ervaren en geleefd in onze cultuur. Hoe kunnen we naast negatieve en belemmerende (historische en culturele) factoren die mensen op allerlei manieren van het christelijke geloof afstoten, positieve en stimulerende formuleringen aanreiken via de verhalen van mensen die wél weer gaan meedoen? Het primaire doel van ons onderzoek is inzicht te verwerven in dergelijke positieve factoren, met behulp van taal die – zo hopen wij – beter aansluit dan de taal waar velen zich voor hebben afgesloten. Dit betekent ons inziens ook dat de onderzoeksmethodiek die we hebben ontworpen, ingezet kan worden binnen traditionele kerken. Welke factoren maken hun praktijken betekenisvol en in welk opzicht?

b. **Betrouwbaarheid en validiteit.** In dit rapport hebben we gebruik gemaakt van een vragenlijst met een Likertschaal. De data die we met behulp van onze vragenlijst verzameld hebben, hebben we zo transparant mogelijk omgezet naar staafdiagrammen en radargrafieken, door het aantal gegeven antwoorden per stelling om te zetten naar frequentietabellen en op basis daarvan percentages te berekenen (zie §2.4). Bij nader inzien is een betere standaardisering wenselijk tussen de vijf antwoordmogelijkheden in de door ons ontworpen Likertschaal. Op dit moment blijft bijvoorbeeld enigszins onduidelijk wat het verschil precies is tussen ‘ja, in sterke mate’ en ‘ja, in beperkte mate’. Deze aanscherping zou bijvoorbeeld doorgevoerd kunnen worden door te kiezen voor de categorieën ‘zeer mee oneens’ (1) tot en met ‘zeer mee eens’ (5), waardoor de afstanden tussen de intervallen even groot worden en de ordinale schaal op betrouwbaarder wijze ingezet kan worden voor het berekenen van de ratio (Scribbr, 2023).

Een daarmee samenhangend punt is de beperkte omvang van dit onderzoek (n=37). We zijn ons ervan bewust dat het om kleine groepen mensen gaat, waardoor de kans op fluctuatie relatief groot is. Hoewel we de betrouwbaarheid zo zorgvuldig mogelijk hebben geborgd (zie hoofdstuk 2), spreken we dus altijd met een ‘reserve’.

c. **Immanent of transcendent?** Het zoeken naar nieuwe taal betekent ook dat we vanuit de resultaten van dit onderzoek het gesprek hopen aan te gaan over het dualisme dat we beschreven in §2.2.3: het tegenover elkaar plaatsen van een focus op Gods doorwerking in de humane en non-humane schepping (*creation-centered*) en Gods reddend en verlossend handelen in Christus (*redemption-centered*). In ons onderzoek ligt het accent op het mens-zijn naar Gods bedoeling, in alle facetten die daarmee samenhangen. Dat betekent dat we een immanente focus - leven naar

Gods bedoeling in het hier en nu - dichter willen brengen bij een transcendente focus: dat wat onze werkelijkheid en vermogens overstijgt, het handelen van God dat zich aan ons zicht onttrekt (zie ook figuur 2.1). De vraag naar de 'immanentisering' van het heil is een centraal thema in de lectoraatsbundel *Zoeken naar de dingen die boven zijn. Missionair zijn in een seculiere tijd*. Daarin wordt de vraag naar voren gebracht of de kerk, wanneer zij het heil vooral in het gewone leven wil vinden, het perspectief op 'het leven dat met Christus verborgen is in God' (Kol. 3:3) kan verliezen en het spreken over heil daardoor 'aan eigenheid verliest' (Abrahamse, Praamsma, & Stoppels, 2023). De resultaten uit dit onderzoek geven een goede aanzet om dit thema verder te doordenken. Uit het onderzoek komt bijvoorbeeld naar voren dat mensen soms zijn vastgelopen in eerdere geloofsgemeenschappen door bepaalde dogmatische denkbbeelden die zij overgeleverd hebben gekregen. Uit de conclusies en lessen van dit onderzoek blijkt hoe belangrijk het is dat in de geloofsgemeenschappen oog is voor de diverse menselijke behoeften en dat dit de pioniersplekken hun unieke profiel geeft. Betekent aansluiting bij de menselijke behoeften dat het heil aan eigenheid verliest, of juist dat het op heilzame wijze kleur bekent en zo ruimte creëert om de rijkdom van een leven met Christus voor het eerst of opnieuw te ontdekken?

- d. **Theologische onderbouwing.** Een nadere theologische onderbouwing bij de acht categorieën die we hebben geformuleerd voor het Betekeniskompas, zou de methodiek mogelijk meer diepgang en theologische zeggingskracht kunnen geven. Ook zou beter in kaart gebracht kunnen worden hoe de acht aspecten zich tot elkaar verhouden. Moeten bijvoorbeeld alle aspecten aan de orde komen om te kunnen concluderen dat meedoen zin heeft? Is het erg als bepaalde aspecten laag scoren? Zijn er aspecten die we over het oog hebben gezien? Een andere theologisch uitdagende vraag is: wat gebeurt er als we de methodiek inzetten om de betekenis te onderzoeken van bijvoorbeeld het meedoen in een sportclub en dit vergelijken met uitkomsten in geloofsgemeenschappen?
- e. **Theologische reflectie en vervolgonderzoek.** Verschillende praktisch theologen (bijvoorbeeld Helen Cameron, Richard Osmer, Jos de Kock en Hans Schaeffer) geven aan dat theologische reflectie in praktijkgericht onderzoek vaak een complex en problematisch onderdeel is en dat reflectie op normatieve kaders vaak slechts minimaal aanwezig is bij de presentatie van onderzoeksresultaten van praktijkgericht onderzoek (De Kock, Sonnenberg, & Renkema, 2018). In de bundel *Gereformeerde Hermeneutiek Vandaag* schrijft Hans Schaeffer: "[n]ormativiteit en strategie vallen regelmatig buiten het onderzoek" (De Bruijne & Burger, 2017, p. 208). We hopen dat de uitkomsten van dit onderzoek bijdragen aan theologische reflectie. Een spannende vraag is hoe we de uitkomsten van dit en vergelijkbaar praktijkgericht theologisch onderzoek in dialoog kunnen brengen met de systematische en bijbelse theologie. We pleiten daarom voor vervolgonderzoek over de vraag wat we theologisch kunnen zeggen over de doorwerking van het heil van God in mensenlevens (individueel, in groepen, in de samenleving, in de schepping). Wat is de relatie tussen heil en heilzame praktijken en de zingeving die mensen daardoor ervaren? In het bespreken van deze vraag in de onderzoeksgroep van de Christelijke Hogeschool Ede werd als voorbeeld genoemd: wat betekent de christelijke levenshouding van 'cruciformity' voor de communicatie van het heil? Of: in hoeverre kan het collectivistisch denken uit tijd van de bijbel een ontdekkende spiegel zijn voor het individualisme in onze tijd?
- f. **Opleidingsniveau en leeftijd.** In ons onderzoek hebben we niet expliciet gevraagd naar het opleidingsniveau van de respondenten. Bovendien hebben we voornamelijk respondenten in de leeftijdscategorie 40-80 jaar bereikt. We hopen daarom dat het Betekeniskompas in de toekomst ook ingezet zal worden onder jongeren (bijvoorbeeld studentenverenigingen als IFES

Heeft meedoen zin?

en Navigators). Vervolgonderzoek kan helpen om meer zicht te krijgen op de relatie tussen de intenties van een pioniersinitiatief en bijvoorbeeld specifieke zingevingsvragen van bepaalde leeftijdsgroepen.

Bibliografie

- Abrahamse, J., Praamsma, J., & Stoppels, S. (2023). *Zoeken naar de dingen die boven zijn. Over secularisering van heil*. Utrecht: Kok Boekencentrum.
- Baart, A. (2001). *Een theorie van de presentie*. Utrecht: Lemma.
- Berghuijs, J. (2016). Multiple Religious Belonging in the Netherlands: An Empirical Approach to Hybrid Religiosity. De Gruyter, Open Theology, <https://www.degruyter.com/view/j/opth.2017.3.issue-1/opth-2017-0003/opth-2017-0003.xml>: De Gruyter, Open Theology.
- Bevans, S. B. (2002). *Models of Contextual Theology. Revised and Expanded Edition*. Maryknoll, New York: Orbis Books.
- Bosch, D. J. (2011). *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Maryknoll, New York: Orbis Books.
- CBS. (2020, december 12). *Religie in Nederland*. Opgehaald van [www.cbs.nl](https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/religie-in-nederland?onepage=true#c-3--Religieuze-betrokkenheid-naar-achtergrondkenmerken): <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/religie-in-nederland?onepage=true#c-3--Religieuze-betrokkenheid-naar-achtergrondkenmerken>
- De Bruijne, A., & Burger, H. (2017). *Gereformeerde hermeneutiek vandaag. Theologische perspectieven*. Barneveld: Uitgeverij De Vuurbaak.
- De Reuver, R., & Vellekoop, M. (2019). *Mozaïek van kerkplekken. Over verbinding tussen bestaande en nieuwe vormen van kerk-zijn*. Utrecht: Protestantse Kerk in Nederland.
- de Roest, H. (2020). Trendbericht Praktische Theologie 2017-2019. *Handelingen*, 1-19. Opgehaald van www.handelingen.com: <https://www.handelingen.com/index.php/literatuurberichten/313-literatuurbericht-praktische-theologie-2017-2019-henk-de-roest>
- Dillen, A., & Gärtner, S. (2015). *Praktische theologie. Verkenningen aan de grens*. Tiel: Uitgeverij Lannoo nv.
- Huber, M. (sd). Opgeroepen op Oktober 25, 2019, van Mijn positieve gezondheid: <https://mijnpositievegezondheid.nl/tools/positieve-gezondheid/>
- Huber, M. (2019). *Machteld Huber en de dimensie zingeving*. Opgeroepen op april 6, 2020, van <https://iph.nl/machteld-huber-en-de-dimensie-zingeving/>
- Huber, M. A. (2014). *Towards a new, dynamic concept of Health. Its operationalisation and use in public health and healthcare, and in evaluating health effects of food*. Maastricht: Universiteit Maastricht.
- IKNL. (2019). *Landeijke richtlijn Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase 2.0*. Utrecht: Richtlijnwerkgroep Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase [IKNL].
- Jong-Heins, P. d. (2023). *Actuele missionaire uitdagingen voor de kerk*. (P. d. Jong-Heins, B. Roor, J. v. Spijker, & W. v. Spijker, Red.) Utrecht: KokBoekencentrum.
- Kennisdomein. (2021). Opgeroepen op 15 oktober, 2021, van <https://www.kennisdomein.nl/ondernemen/golden-circle-simon-sinek/>

- Kloostergemeente Nijkleaster-Westerwert. (2023). *Nijkleaster*. Opgehaald van www.nijkleaster.fr:https://nijkleaster.frl/
- Kock, J. d., Sonnenberg, R., & Renkema, E. (2018). Normativity in Empirical Youth Ministry Research. *Journal of Youth and Theology* 17, 81-103.
- Leget, C. (2016). *Van levenskunst tot stervenskunst. Over spiritualiteit in de palliatieve zorg*. Tielt: Uitgeverij Lannoo.
- Machielse, A. (27 september 2018). Vrijwillige inzet bij eenzaamheid. Verwachtingen, grenzen en voorwaarden. Coalitie Erbij.
- Meulen, D. v. (2023). *Welkom in de voorhof. Twintigers en dertigers bij je kerk*. Leeuwarden: ArkMedia.
- Miller-McLemore, B. (2016). Disciplining. Academic Theology and Practical Knowledge. In D. Bass, K. Cahalan, B. Miller-McLemore, J. Nieman, & C. Scharen, *Christian Practical Wisdom. What it is. Why it Matters* (pp. 175-231). Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Moynagh, M. (2017). *Church in Life: Innovation, Mission and Ecclesiology*. London: SCM Press.
- Noort, G., Paas, S., Roest, H. d., & Stoppels, S. (2007). *Als een kerk opnieuw begint. Handboek voor missionaire gemeenschapsvorming*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Paas, S. (2015). *Vreemdelingen en priesters. Christelijke missie in een postchristelijke samenleving*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.
- Perrin, R. H. (2020). *Changing Shape. The Faith Life of Millennials*. London: SCM Press.
- Roor, B. (2018). *Heilzame presentie. Diaconale betrokkenheid als leeromgeving voor protestantse kerken*. Utrecht: Boekencentrum Academic.
- Schaeffer, H. (2019). *Kerk om te vieren. Praktisch-theologische reflecties op kerkzijn*. Kampen: Summum Academic Publications.
- Schepen, D. v. (2021). Klink. Een ongemiddelde Veenendaalse kerk in de ondertussenheid. *Soteria. Tijdschrift voor evangelische & charismatische theologie*, 3, 20-27.
- Schepen, D. v. (2021, Januari). Klink. Een ongemiddelde Veense kerk in de ondertussenheid. *Inspirare*, pp. 20-27.
- Scribbr. (2023, augustus 21). *Meetniveaus: nominaal, ordinaal, interval en ratio*. Opgehaald van [sribbr.nl: https://www.scribbr.nl/statistiek/meetniveaus/](https://www.scribbr.nl/statistiek/meetniveaus/)
- Sinek, S. (2020). *Start With Why*. Opgeroepen op oktober 15, 2021, van <https://simonsinek.com/product/start-with-why/>
- Smith, J. K. (2014). *How (Not) to Be Secular. Reading Charles Taylor*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Stoppels, S. (2019). *Heil zien in missionaire initiatieven. Een zoektocht naar de theologie achter nieuwe vormen van geloofsgemeenschap*. Ede: Christelijke Hogeschool Ede.
- Stoppels, S. (2019). *Onderzoeksverslag Impact pionieren. Sociale verbondenheid en geloofsontwikkelingbij deelnemers aan pioniersplekken*. Utrecht: Dienstenorganisatie Protestantse Kerk.

- Taylor, L. (2019). Our doing becomes us: performativity, spiritual practices and becoming Christian. *Practical Theology*, pp. Vol. 12, No. 3, 332-342. Opgehaald van DOI: 10.1080/1756073X.2019.1595317.
- Universiteit voor Humanistiek. (2020, april 6). *Oratie Carlo Leget: Zorg om betekenis (2013)*. Opgeroepen op april 6, 2020, van Universiteit voor Humanistiek: <https://www.uvh.nl/actueel/juni-2013/oratie-carlo-leget-zorg-om-betekenis>
- Van den Brink, G., & Van der Kooi, C. (2012). *Christelijke Dogmatiek*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum.
- van Duffelen, E. (2022). *A Twist to Apologetics. An explorative and systematic study on 'embodied knowing' as a complementary approach to apologetics in a secular society*. Kampen: Theologische Universiteit Kampen | Utrecht.
- Veltman, C. (2019, februari 19). *De bezieling*. Opgeroepen op april 27, 2020, van Joantine Berghuijs: "Veel meervoudige religiositeit binnen de kerken": <https://www.debezieling.nl/joantine-berghuijs-veel-meervoudige-religiositeit-binnen-de-kerken/>
- Verhoeven, N. (2014). *Wat is onderzoek? Praktijkboek voor methoden en technieken*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Vooren, I., & Koch, M. (2017). *Zin kun je maken. Processen van zingeving begeleiden*. Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Vosselman, M., van Hout, K., & Leget, C. (2013). *Zingevende gespreksvoering. Helpen als er geen oplossingen zijn*. Amsterdam: Uitgeverij Boom Nelissen.
- Ward, P. (2017). *Introducing Practical Theology. Mission, Ministry and the Life of the Church*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Webber, R. E. (2004). *Ancient-Future Time*. Grand Rapids: Baker Books.
- Wijgergangs, L., Ras, T., & Reijmerink, W. (2016). *De mens centraal. ZonMw Signalement Zingeving in de zorg*. Den Haag: ZonMW.
- Wright, C. J. (2006). *The Mission of God. Unlocking the Bible's Grand Narrative*. Downers Grove: InterVarsity Press.

Bijlage 1 Onderzoeksmethodiek 'Betekeniskompas'

Het Betekeniskompas bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Instructiedocument → bijlage 1.1
2. Beeldkaarten → bijlage 1.2
3. Betekeniskaarten → bijlage 1.3
4. Vragenlijst → bijlage 1.4

Bijlage 1.1 Instructiedocument

SPOOR 1: Initiatiefnemers

Voorafgaand aan de gesprekken met deelnemers, willen we een kort gesprek voeren met de initiatiefnemers.

Doel van dat gesprek is te onderzoeken of we de gevonden betekenissen voor deelnemers kunnen relateren aan een bepaald 'type' gemeenschap. Hiertoe stellen we de volgende vragen:

INLEIDENDE VRAGEN

- Sinds wanneer bestaat deze groep/plek?
- Hoeveel personen zijn (ongeveer) bij deze plek betrokken?
- Waar komen jullie deelnemers vandaan?
- Hoe is de ontwikkeling geweest in aantallen betrokken personen (stabiel, langzaam/sterk gegroeid)?
 - o Doorvragen: heeft u zicht op factoren die dit mogelijk verklaren?
- Is het mogelijk bepaalde kenmerken van de groep te noemen (m/v, leeftijd, [kerkelijke] achtergrond)?
- Hoe zou u het doel van deze groep/plek beschrijven / wat is jullie verlangen voor deze plek?
- Op welke manieren willen jullie van betekenis zijn voor de deelnemers?

1. RELIGIEUZE BETEKENIS

- Welke typering past het beste bij deze plek:
het christelijk geloof ontdekken en samen beleven of op open wijze religieuze/ spirituele/ zingelevingsvragen verkennen
- Als u een typering zou geven waarbij *het christelijke geloof* (geloof in Jezus / de bijbel) ① is en de *religieuze / spirituele verkenning* ⑩ – wat past dan het meest bij deze plek?
- Hoe vullen jullie: a) het 'christelijke' of b) de 'religieuze verkenning' op deze plek in?
- Welke levensbeschouwelijke of kerkelijke achtergronden zien jullie op deze plek?
- Zijn er mensen mee gaan doen, die eerder niets (meer) hadden met kerk en geloof?
 - o Doorvragen: zijn er mensen mee gaan doen die volstrekt seculier waren?
- Geven mensen die al wel iets hadden met kerk en geloof aan dat er iets is veranderd door deze plek?
- Zijn er specifieke *waarden* en/of *bronnen* op deze plek belangrijk?

2. COMMITMENT

- Welke typering past het beste bij deze plek:
samen optrekken in een gemeenschap of vrijblijvende betrokkenheid?
- Als u een typering zou geven waarbij *vrijblijvendheid* ① is en het *samen optrekken / vormen hechte gemeenschap* ⑩ – wat past dan het meest bij deze plek?
- Hoe vullen jullie a) het 'gemeenschappelijke' of: b) het 'vrijblijvende' op deze plek in?
 - o Doorvragen bij a) gemeenschappelijk:
 - Zijn er bepaalde *richtlijnen* over wat u verwacht van de personen die zich aansluiten?
 - Vraagt u bepaalde *keuzes* voordat iemand zich hier mag aansluiten?

Spoor 2: Deelnemers

Bij online afname: beschikbaarheid e-mail checken. Per stap benodigde documenten mailen naar deelnemer.

Inleidende vragen

- Noteren: leeftijd + m/v
- Wil je kort iets vertellen over wat in het dagelijks leven doet? Doorvragen naar :
 - woon-/leefsituatie (alleen, relatie, kinderen)
 - opleiding en(culturele / religieuze) achtergrond

OPEN INTERVIEW

Stap 1 *Stap 1 is de basis van het interview.*

Instructie: probeer de respondent zoveel mogelijk spontaan te laten vertellen en vraag door via open vraagstelling.

1. Hoe ben je in contact gekomen met deze plek? Doorvragen naar:
 - Sinds wanneer ben je betrokken bij deze plek?
2. Aan welke activiteiten van de pioniersplek neem je deel?
 - Hoe vaak doe je dat?
 - Heb je tot nu toe ook nog aan andere activiteiten deelgenomen?

ASSOCIATIEVE VERKENNING VAN PERSOONLIJKE BETEKENIS

Stap 2 Allereerst spontaan komen tot eerste verkenning van betekenis:

Wat betekent deze plek voor jou? Zou je dit in beelden kunnen beschrijven?

Optioneel: **Beeldkaarten** (alleen als iemand zelf geen duidelijke 'beelden' kan verwoorden).

DOCUMENT: Stap 2 - Associatieve verkenning beeldkaarten

Instructie:

- ✓ Maximaal drie beeldkaarten laten uitkiezen: het gaat om een eerste, korte verkenning.
- ✓ Vragen naar spontane voorbeelden voordat we naar stap 3 gaan.
- ✓ Als kiezen uit de beeldkaarten te moeilijk blijkt, dan vragen naar een persoonlijk verhaal of ervaring over wat deze plek betekent voor de deelnemer.

VERDIEPEN VAN PERSOONLIJKE BETEKENIS

Vanuit de associatieve verkenning zal in drie stappen een verdiepingsslag gemaakt worden aan de hand van het bovengenoemde 'Betekeniskompas'.

Stap 3 Deelnemers uitnodigen de acht hoofdcategorieën te verdelen in twee groepen: wel en niet relevant / betekenisvol.

DOCUMENT: Stap 3 - Kaarten Betekeniskompas_8 hoofdcategorieën

Instructie:

- ✓ Deelnemer mag zelf kiezen hoe de verdeling wordt gemaakt.
- ✓ Bij gekozen kaarten 'WEL betekenisvol' → waarom deze keuze + voorbeelden vragen
- ✓ Bij de gekozen kaarten 'NIET betekenisvol' → waarom deze juist niet + toelichting vragen
- ✓ Vervolgens vragen een **TOP-3** te maken uit de categorie WEL betekenisvol
 - Per thema via open gesprek goed doorvragen naar persoonlijke voorbeelden en verhalen
 - Per thema proberen te achterhalen welke factoren de beschreven betekenis veroorzaken of verklaren.

N.B. In de praktijk loopt de volgorde van deze stappen soms iets door elkaar, sommigen mensen geven direct spontaan voorbeelden of maken uit eigen initiatief al een top-3. Dit is mogelijk ook de beperking van het 'online' werken, waarin de 'kaarten' allemaal in één bestand zichtbaar zijn.

Heeft meedoen zin?

Stap 4 Deelnemers uitnodigen na het gesprek de volgende vragenlijst volledig te laten invullen en per mail terug te sturen. Iedere hoofdcategorie heeft zes subcategorieën waarbij de betekenis via een 'likert-schaal' gescoord kunnen worden.

DOCUMENT: Stap 4 - Vragenlijst Betekeniskompas_48 subcategorieën

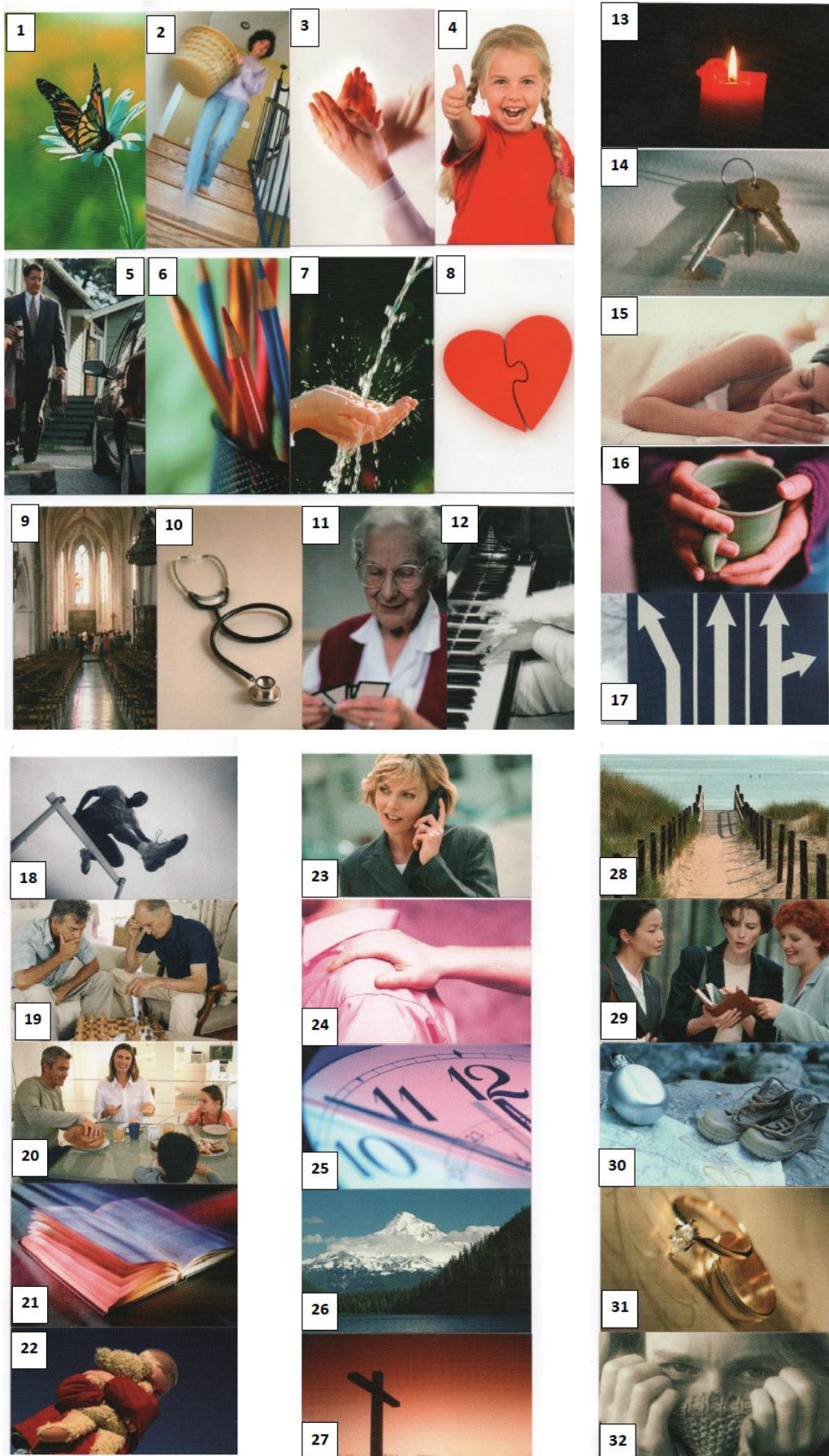
Instructie: toelichting geven op de vragenlijst + noemen dat instructies op eerste pagina staan. Ook aangeven dat opmerkingen (bijvoorbeeld vragen die onduidelijk waren of waar iemand iets over wil toelichten) in het document kunnen worden toegevoegd.

Afsluitende vragen

- ✓ Zijn er nog andere dingen die je zou willen aanvullen over wat deze plek voor je betekent?
- ✓ Heeft de coronacrisis geleid tot andere manieren waarop deze plek voor jou van betekenis is?
- ✓ Hoe kijk je terug op dit gesprek?
- ✓ Dank voor je medewerking!!

Heeft meedoen zin?

Bijlage 1.2 Beeldkaarten

Bijlage 1.3 Betekeniskaarten

LICHAAMELIJK FUNCTIONEREN Deze plek helpt mij om gezond te leven of beter met mijn gezondheid om te gaan.	VEILIGHEID & VERTROUWEN Ik voel me op deze plek veilig. Ik heb meer vertrouwen in mensen gekregen.
DAGELIJKS FUNCTIONEREN Deze plek helpt mij om beter te functioneren in het dagelijkse leven.	MAATSCHAPPELIJKE ZEKERHEID Sinds ik bij deze plek betrokken ben ervaar ik meer financiële of maatschappelijke zekerheid.
SOCIAAL CONTACT Door deze plek heb ik nieuwe of betere sociale contacten gekregen.	ONTPLOOIING & ZINGEVING Deze plek stimuleert mijn persoonlijke ontwikkeling en zingeving.
ERKENNING & WAARDERING Sinds ik bij deze plek betrokken ben voel ik me meer erkend of gewaardeerd.	GELOOF & SPIRITUALITEIT Deze plek stimuleert en helpt mij te groeien in het christelijke geloof en in spiritualiteit.

ONDERZOEK → 'HEEFT MEEDOEN ZIN?'

Lectoraat 'Zingeving in nieuwe geloofsgemeenschappen'

Vragenlijst: Wat betekent het meedoen in deze geloofsgemeenschap voor jou?

Op de volgende vier pagina's zie je in totaal 8 vakken met steeds 6 vragen. Bij iedere vraag kan je aangeven in welke mate de stelling bij jouw past.

Dubbelklik op een cirkeltje en typ dan een 'X' om het antwoord in te voeren. Er verschijnt dan: ☒

<i>Ja, in sterke mate</i>	<i>Ja, in beperkte mate</i>	<i>Nee, maakt geen verschil</i>	<i>Nee, juist niet</i>	<i>Ik weet het niet</i>
☐	☐	☐	☐	☐

Toelichting keuzemogelijkheden:

- Ben je het eens met de stelling? → Vul dan 'ja, in sterke mate' in of 'ja, in beperkte mate'.
- Ervaar je geen verschil met de tijd dat je deze plek nog niet bezocht? → Kies dan voor 'nee, maakt geen verschil'.
- Is het omgekeerde het geval? Is iets bijvoorbeeld minder of slechter geworden doordat je deze plek bezoekt? → Vul dan 'nee, juist niet' in.
- Vul 'ik weet het niet' alleen in als je echt niet kunt kiezen uit de andere vier antwoorden.
- Bij ieder blok is ruimte voor een toelichting.

Heeft meedoen zin?

LICHAMELIJK FUNCTIONEREN	Ja, in sterke mate	Ja, in beperkte mate	Nee, maakt geen verschil	Nee, juist niet	Ik weet het niet
1. Ik voel me nu gezonder en/of heb meer energie.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Het gaat nu beter omdat ik hulp krijg bij lichamelijke klachten of pijn.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik kan nu beter slapen en/of ontspannen.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik ben door deze plek gezonder gaan eten.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik ben door deze plek meer gaan sporten en/of bewegen.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Ik zorg nu beter voor mezelf.	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Ruimte voor toelichting:</u> 					

DAGELIJKS FUNCTIONEREN	Ja, in sterke mate	Ja, in beperkte mate	Nee, maakt geen verschil	Nee, juist niet	Ik weet het niet
1. Ik heb nu meer inzicht in gezond of evenwichtig leven.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ik kan nu beter mijn grenzen bepalen en aangeven.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik kan nu beter omgaan met tijd en het plannen van mijn leven.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik kan nu beter omgaan met geld.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik heb nu betaald werk of vrijwilligerswerk of ben weer gaan leren.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Ik kan nu beter omgaan met onverwachte situaties of veranderingen.	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Ruimte voor toelichting:</u> 					

Heeft meedoen zin?

VEILIGHEID & VERTROUWEN	Ja, in sterke mate	Ja, in beperkte mate	Nee, maakt geen verschil	Nee, juist niet	Ik weet het niet
1. Ik voel me nu veiliger in mijn eigen huis.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ik heb nu meer vertrouwen in contacten met anderen.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik heb nu meer vertrouwen in het omgaan met slechte gewoonten van mijzelf.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik voel me nu veiliger omdat ik meer houvast heb rond allerlei levensvragen.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik voel me nu veiliger omdat ik een plek heb waar ik me 'thuis' voel en steun ontvang.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Ik voel me nu veiliger in mijn woonplaats of leefomgeving.	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Ruimte voor toelichting:</u>					

MAATSCHAPPELIJKE ZEKERHEID	Ja, in sterke mate	Ja, in beperkte mate	Nee, maakt geen verschil	Nee, juist niet	Ik weet het niet
1. Dankzij deze plek heb ik meer financiële zekerheid gekregen.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ik krijg nu hulp bij geldzaken of verzekeringen of kan hierbij advies krijgen.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik ontvang nu indien nodig extra professionele zorg of hulp om deze aan te vragen.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik heb nu een groep mensen die indien nodig naar mij omziet en praktische hulp biedt.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik help nu anderen en voel me daardoor meer onderdeel van de maatschappij.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Dankzij deze plek heb ik meer maatschappelijke zekerheid gekregen (bijv. werk, huis).	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Ruimte voor toelichting:</u>					

Heeft meedoen zin?

SOCIAAL CONTACT	Ja, in sterke mate	Ja, in beperkte mate	Nee, maakt geen verschil	Nee, juist niet	Ik weet het niet
1. Ik kan en durf mezelf op deze plek meer te uiten dan voorheen.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ik heb hier nieuwe sociale contacten opgedaan die echt iets voor mij betekenen.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik doe nu leuke of zinvolle dingen met mensen die ik op deze plek heb ontmoet.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik ontvang nu steun en begrip van mensen die ik op deze plek heb ontmoet.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik heb nu meer interesse in de wereld om mij heen.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Door deze plek zijn contacten met mijn partner, gezin of familie verbeterd.	☐	☐	☐	☐	☐
Ruimte voor toelichting:					

ERKENNING & WAARDERING	Ja, in sterke mate	Ja, in beperkte mate	Nee, maakt geen verschil	Nee, juist niet	Ik weet het niet
1. Ik weet me nu meer geaccepteerd en geliefd door anderen, ik hoor erbij en tel mee.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ik ervaar nu meer innerlijke vrede en rust of kan mijn levensweg beter aanvaarden.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik heb nu meer gevoel van controle en grip op mijn leven.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik sta nu positiever in het leven omdat ik meer kan genieten of dankbaar en blij zijn.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik kan mezelf en anderen nu beter accepteren.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Ik ervaar op deze plek meer ruimte om er voor een ander te zijn en iets bij te dragen.	☐	☐	☐	☐	☐
Ruimte voor toelichting:					

Heeft meedoen zin?

ONTPLOOIING & ZINGEVING	Ja, in sterke mate	Ja, in beperkte mate	Nee, maakt geen verschil	Nee, juist niet	Ik weet het niet
1. Ik weet nu beter waar ik voor leef en wat belangrijk voor me is	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ik heb nu meer inspiratie of nieuwe doelen, dromen of idealen.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik heb nu meer vertrouwen in de toekomst.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik voel me meer verbonden met de natuur.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ik kom nu meer toe aan creativiteit of persoonlijke ontwikkeling.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Ik leef nu bewuster en met meer aandacht voor de dingen die er echt toe doen.	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Ruimte voor toelichting:</u>					

GELOOF & SPIRITUALITEIT	Ja, in sterke mate	Ja, in beperkte mate	Nee, maakt geen verschil	Nee, juist niet	Ik weet het niet
1. Ik ben me voor het eerst of opnieuw gaan verdiepen in geloof of spiritualiteit.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Ik ben voor het eerst of opnieuw gaan deelnemen aan vieringen of samenkomsten.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Ik ben voor het eerst of opnieuw in de bijbel gaan lezen.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ik ben voor het eerst of opnieuw gaan bidden.	☐	☐	☐	☐	☐
5. God is door deze plek voor mij dichterbij gekomen.	☐	☐	☐	☐	☐
6. Jezus als Verlosser is door deze plek voor mij belangrijker geworden.	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Ruimte voor toelichting:</u>					

Bijlage 2 Toelichting sociaalwetenschappelijke modellen

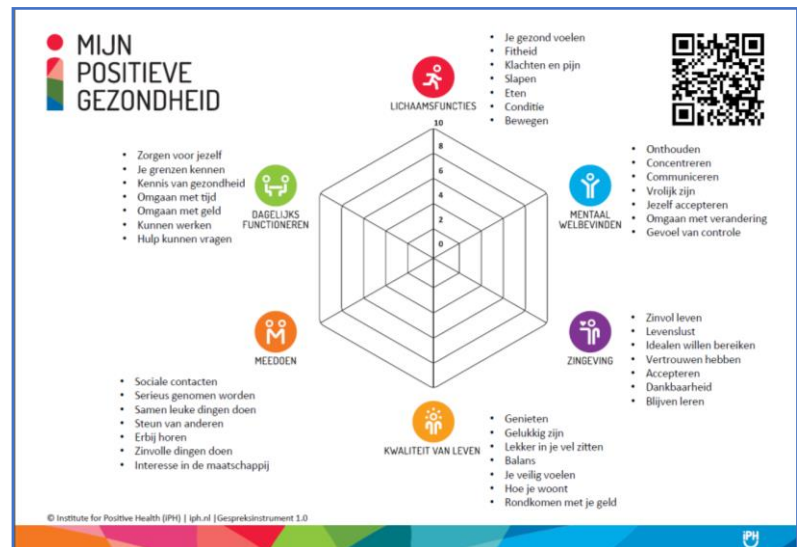
Voor de ontwikkeling van een nieuwe onderzoeksmethodiek, hebben we de volgende drie actuele modellen en benaderingen rond zingeving en religieuze betekenisgeving geïntegreerd:

1. Model Positieve gezondheid (Machteld Huber);
2. Diamantmodel (Carlo Leget);
3. Modalities of Belonging (Joantine Berghuijs).

1. POSITIEVE GEZONDHEID | Machteld Huber

Huisarts en onderzoeker Machteld Huber (1951) is oprichter van het 'Institute for Positive Health', de organisatie achter het concept 'Positieve Gezondheid'. In 2008 raakte Huber betrokken bij ZonMw. ZonMw hanteerde toen nog de definitie van gezondheid van de World Health Organization uit 1948: gezondheid als "a state of complete physical, mental and social wellbeing". Die definitie werd door velen als te statisch ervaren; het nieuwe model van Huber gaf ruimte voor gezondheid als een dynamisch proces. In 2011 werd de visie van Huber opgenomen in het *British Medical Journal*: 'Health as the ability to adept and to self manage'.⁴⁴

In 2014 promoveerde Huber op het concept 'Positieve Gezondheid' bij de Universiteit van Maastricht.⁴⁵ Sinds die tijd heeft het begrip meer en meer bekendheid verworven in de zorg, zowel bij huisartsenpraktijken, GGD's en ziekenhuizen. Het model biedt een uitwerking in zes dimensies van gezondheid: dagelijks functioneren, lichaamsfuncties, meedoen, mentaal welbevinden, kwaliteit van leven en zingeving. Deze zes hoofddimensies zijn vervolgens uitgewerkt in 32 subcategorieën. Het model is bedoeld om bij te dragen aan het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven om te gaan (veerkracht) en daarbij zoveel mogelijk eigen regie te voeren. De benadering sluit aan bij de omslag naar de participatiesamenleving, met een sterke focus op eigen regie en zelfredzaamheid. Opvallend is dat op de website gesproken wordt van een 'beweging' die er op gericht is van Nederland de grootste Blue Zone ter wereld te maken: een plek waar mensen langer, gezonder en gelukkiger leven dan waar ook ter wereld.

⁴⁴ Het *British Medical Journal* is een van de bekendste medische tijdschriften waarin gerenommeerd en peer-reviewed onderzoek naar geneeskundige onderwerpen wordt gepubliceerd.

⁴⁵ Machteld A.S. Huber, Towards a new, dynamic concept of Health. Its operationalisation and use in public health and healthcare, and in evaluating health effects of food. Proefschrift (Universiteit Maastricht, 2014).

“Van alle krachten die de gezondheid bevorderen, is zingeving de sterkste”, zo luidt de visie op zingeving van Machteld Huber.⁴⁶ Ze baseert zich daarbij op persoonlijke ervaringen van ziekte en op de theorie van de psychiater Victor Frankl (1905-1997), die de overlevingskracht bij medegevangenen in het concentratiekamp observeerde tijdens de Tweede Wereldoorlog. Frankl werkt vanuit een humanistische, existentiële benadering waarbij de mens zelf verantwoordelijk is voor het verwezenlijken van betekenis. Kenmerkend voor de mens is de keuze voor een persoonlijke houding ten opzichte van omstandigheden en geestelijke onafhankelijkheid. Deze visie werkt door in het model van Huber, waarin zingeving wordt getypeerd als: zinvol leven, levenslust, idealen willen bereiken, vertrouwen hebben, accepteren, dankbaarheid en blijven leren. Het begrip laat slechts impliciet ruimte voor de betekenis van religie; het accent ligt op eigen veerkracht en verantwoordelijkheid.

2. DIAMANTMODEL | Carlo Leget

Carlo Leget (1964) is hoogleraar Zorgethiek en bijzonder hoogleraar Palliatieve Zorg aan de Universiteit voor Humanistiek. Leget studeerde theologie aan de Katholieke Theologische Universiteit en is sinds 2002 actief op het terrein van de medische ethiek. De afgelopen jaren heeft hij zich vooral gericht op ethiek en spiritualiteit in de palliatieve zorg. Bij zijn inaugurele rede in (Universiteit voor Humanistiek, 2013) betoogde hij dat de (gezondheids)zorg zich steeds meer beweegt in de natuurwetenschappelijke richting; het 'verklaren' krijgt de overhand waardoor het begrijpen van 'betekenis' op de achtergrond raakt.⁴⁷ Leget pleit voor meer aandacht voor de spirituele dimensie in de zorg.

Carlo Leget was nauw betrokken bij de ontwikkeling van de nieuwe, landelijke richtlijn ‘Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase’ (2018).⁴⁸ Deze richtlijn geeft inzicht in de wijze waarop vragen en behoeften van patiënten en hun naasten op het gebied van zingeving en spiritualiteit kunnen worden herkend en hoe daarover het gesprek kan worden aangegaan. In de richtlijn is het *ars moriendi*-model opgenomen als instrument om in de zorg de spirituele dimensie te verkennen of in kaart te brengen. De *ars moriendi* (stervenskunst) ontstond in de Middeleeuwen en kwam voort uit de gedachte dat je in het stervensproces vijf beproevingen moest doorstaan. Het gaat daarbij om beproevingen rond: geloof versus ongeloof, wanhoop versus hoop voor vergeving; ongeduld versus liefde en geduld; ijdelheid of zelfingenomenheid versus nederigheid en herinnering van zonden, hebzucht of gehechtheid aan familie en eigendom versus onthechting. Deze beproevingen heeft Leget vertaald naar de thema's: afscheid, lijden, autonomie, schuld en hoop.⁴⁹ Leget grijpt daarbij terug op het *ars moriendi*-model omdat dit gericht is op een inhoudelijke en thematische ordening van spirituele vragen. Zijn bewerking van dit model is inmiddels bekend geworden als het ‘Diamantmodel’, hierin zijn de genoemde vijf thema's verwerkt in vijf velden: ik en de ander, doen en laten, vasthouden en loslaten, vergeven en vergeten, geloven en weten. In de ontwikkeling van dit model, evalueerde hij onder meer drie toonaangevende modellen die in de praktijk van de spirituele zorg zijn ontwikkeld⁵⁰; deze modellen functioneren nog niet in Nederland.

⁴⁶ Machteld A.S. Huber (2020, 6 april). *Machteld Huber en de dimensie zingeving*. <https://iph.nl/machteld-huber-en-de-dimensie-zingeving/>

⁴⁷ Universiteit voor Humanistiek (2020, 6 april). *Oratie Carlo Leget: Zorg om betekenis*. <https://www.uvh.nl/actueel/juni-2013/oratie-carlo-leget-zorg-om-betekenis>

⁴⁸ Richtlijn Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase (2020, 3 januari). IKNL. <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/10/Richtlijn-Zingeving-en-spiritualiteit-DEF-20181025.pdf>

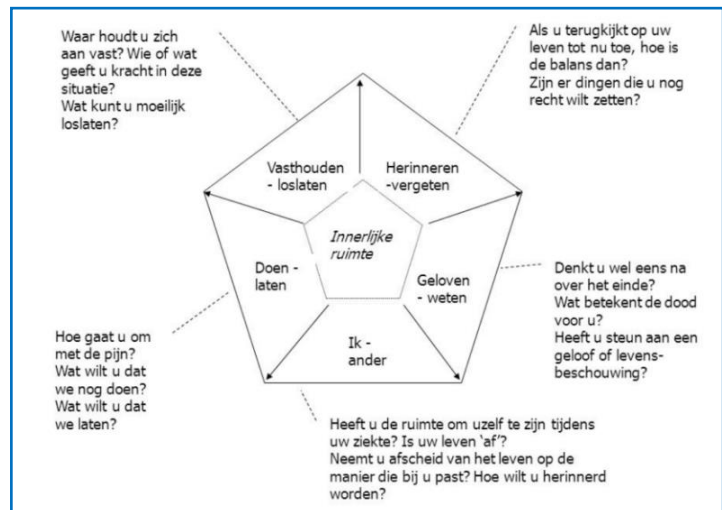
⁴⁹ Carlo Leget, *Van levenskunst tot stervenskunst* (Tielt: Uitgeverij Lannoo, 2016), 75-102.

⁵⁰ Dit zijn het FICA-model, het SPIRIT-model en het model van Fitchett.

Volgens Leget zit zingeving in het alledaagse handelen en is spiritualiteit vaak verborgen achter de lichamelijke, psychische en sociale dimensies; gelijktijdig komt spiritualiteit via deze dimensies tot uitdrukking. Het model hiernaast geeft dat weer. Zingeving heeft in zijn visie alles te maken met betekenis en verbinding: kunnen mensen betekenis geven aan wat hen overkomt, wat zijn inspiratiebronnen en met wie voelt iemand zich verbonden?

Een kenmerkend begrip in het Diamantmodel is de 'innerlijke ruimte' als autobiografische competentie. Toegangen tot onze innerlijke ruimte zijn volgens Leget: humor, onze lichamelijkheid, ons gevoelsleven, onze deugden, stilte en spirituele tradities. Bij deze laatste categorie benoemt hij mindfulness nadrukkelijk als metafoor voor wat innerlijke ruimte is. Het model is onderwerp van het boek *Zingeving in Zorg en Welzijn*, dat gebruikt wordt in het onderwijs aan hbo-professionals binnen de gezondheidszorg of sociaal werk.⁵¹

3. MODALITIES OF BELONGING | Joantine Berghuijs

Joantine Berghuijs (1956) groeide op in de Protestantse Kerk in Nederland in een midden-orthodoxe stroming. Ze studeerde onder andere religiewetenschap aan de Universiteit van Leiden en werkt aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en de Universiteit van Utrecht, waar ze onderzoek doet naar 'multiple religious belonging' en nieuwe spiritualiteit en sociale betrokkenheid. Tegenover de secularisatie in termen van kerkverlating, stelt ze dat er veel religieuze creativiteit is waarbij mensen in hun zoektocht naar betekenis meerdere religieuze bronnen in hun leven integreren.

Op basis van haar onderzoek 'Meervoudig religieus' (2018) zou 66% van de Nederlanders 'iets met religie' hebben. Landelijk zou 23% van de bevolking zich rekenen tot de groep 'meervoudig religieuzen'. Haar onderzoek laat dat ruim 42% van het aantal kerkleden en kerkbezoekers in Nederland (binnen katholieke en protestantse gemeenschappen) zichzelf als meervoudig religieus beschouwt. Volgens haar onderzoek, geven veel mensen aan dat ze naar 'de kern van religie' gaan en deze kern het licht of (naasten)liefde noemen. Het maakt niet meer uit waar de inspiratie vandaan komt. Haar inzichten sluiten daarmee aan bij wat ik in andere onderzoeken tegenkwam: dat de maatschappij niet-postreligieus is én dat er sprake is van een verschuiving naar 'horizontale transcendentie'. "Meervoudig religieuzen zien religie vaak als middel of als bron om een goed leven

⁵¹ Vosselman, Marjoleine, Kick van Hout, en Carlo Leget. *Zingevende gespreksvoering. Helpen als er geen oplossingen zijn* (Amsterdam: Uitgeverij Boom Nelissen, 2013).

te leiden. Een 'goed leven' kan inhouden: een zinvol, gelukkig of maatschappelijk betrokken leven. Mensen hechten minder aan geloof dan aan wijsheid."⁵²

Berghuijs geeft een overzicht van negen categorieën die weergeven hoe individuen uiting geven aan 'religiositeit'.⁵³ In deze categorieën komt de diversiteit in het hedendaagse religieuze en spirituele beleving duidelijk naar voren. Ze baseert zich voor deze indeling onder andere op het werk van Glock en Stark⁵⁴ en Smart⁵⁵.

Modalities of Belonging:

- **Affinity:** affinity with religion by inspiration, relatedness, attractivity of rituals or appealing values
- **Practice and material culture:** prayer, meditation, yoga, fasting, pilgrimage, text reading, celebrating
- **Holidays, owning of objects with personal religious meaning**
- **Ideology:** religious beliefs, relevant to the respondent
- **Narrative:** religious stories, persons or books relevant to the respondent
- **Origin:** religiosity of parents, religious upbringing or school type
- **Experience:** religious experiences and emotions
- **Ethics:** ethical values taken from religion
- **Social participation:** involvement in religious groups: gatherings and services, membership, financial
- **Contributions, volunteering, professional involvement.**
- **Identification:** self-identification as a follower of a religion (I consider myself ...)."

⁵² Cees Veltman, *De Bezieling* (2020, 27 april). <https://www.debezieling.nl/joantine-berghuijs-veel-meervoudige-religiositeit-binnen-de-kerken/>

⁵³ Joantine Berghuijs, *Multiple Religious Belonging in the Netherlands: An Empirical Approach to Hybrid Religiosity* (Open Theology: De Gruyter, 2016).

⁵⁴ Glock, Charles Y. en Rodney Stark, *Religion and Society in Tension*, Chicago: Rand McNally, 1965.

⁵⁵ Ninian, *Dimensions of the Sacred: An Anatomy of the World's Beliefs*, California: University of California Press, 1999

Bijlage 3 Coderingssysteem

Spoor 1 : Intentiegesprekken
INT_00 Ontstaansgeschiedenis
INT_B1 Verlangen
INT_B2 Beelden
INT_B3 Aspecten Betekeniskompas
INT_F1 Positieve Factoren
INT_F2 Factoren Zonder Invloed
INT_F3 Factoren Averechts
INT_G1 Christelijk Geloof Verkennen
INT_G2 Zingeving
INT_G3 Combi Geloof- Zingeving
INT_O1 Getalsmatige groei
INT_O2 Levensbeschouwelijke achtergronden
INT_O3 Getuigenissen deelnemers
INT_O4 Belemmerende factoren
INT_W1 Waarden en bronnen
INT_W2 Tradities en theologen
INT_C1 Gemeenschap
INT_C2 Vrijblijvend
INT_C3 Combi Gemeenschap-Vrijblijvend

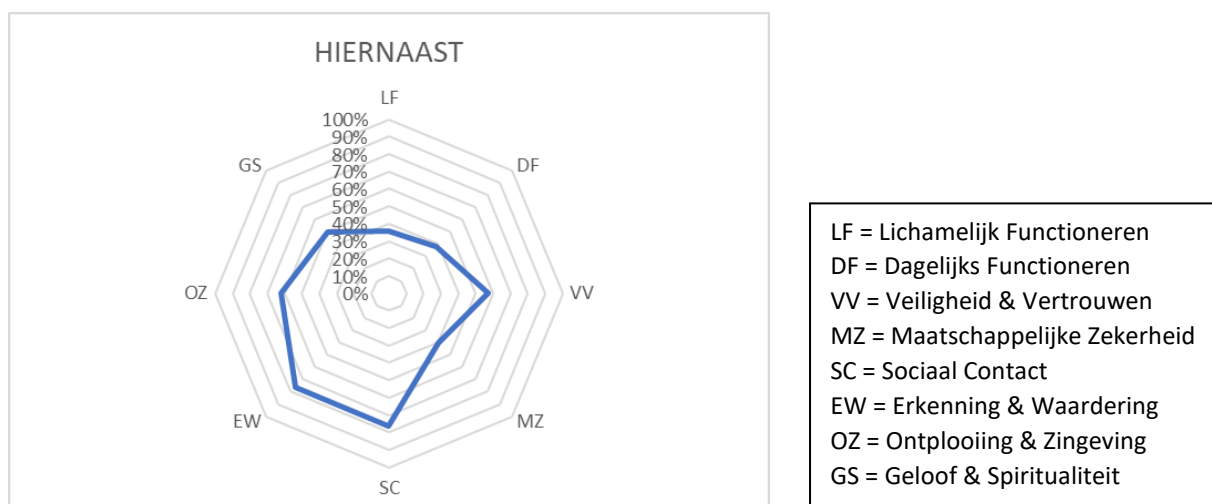
Spoor 2: Interviews respondenten	
Labels stap 1 → open interview (V = verkenning)	
V1_Kennismaking	
V2_Motieven om deel te nemen	
V3_Deelname activiteiten	
V4_Uitspraken betekenis	
Labels stap 2 → associatieve verkenning persoonlijke betekenis	
BLD_Beeldkaarten	
BLD_Spontane_Beelden	
Labels stap 3 → verdiepen van persoonlijke betekenis (aspecten met betekenis)	Labels stap 3 → verdiepen van persoonlijke betekenis (aspecten zonder betekenis)
B1_LF	ZB1_LF
B2_DF	ZB2_DF
B3_VV	ZB3_VV
B4_MZ	ZB4_MZ
B5_SC	ZB5_SC
B6_EW	ZB6_EW
B7_OZ	ZB7_OZ
B8_GS	ZB8_GS
Labels stap 3 → extra aspecten	
K1_	
K2_	
K3_Extra aspecten	

Bijlage 4 Grafieken en vragenlijsten per geloofsgemeenschap

Bijlage 4.1 Uitwerking Hiernaast

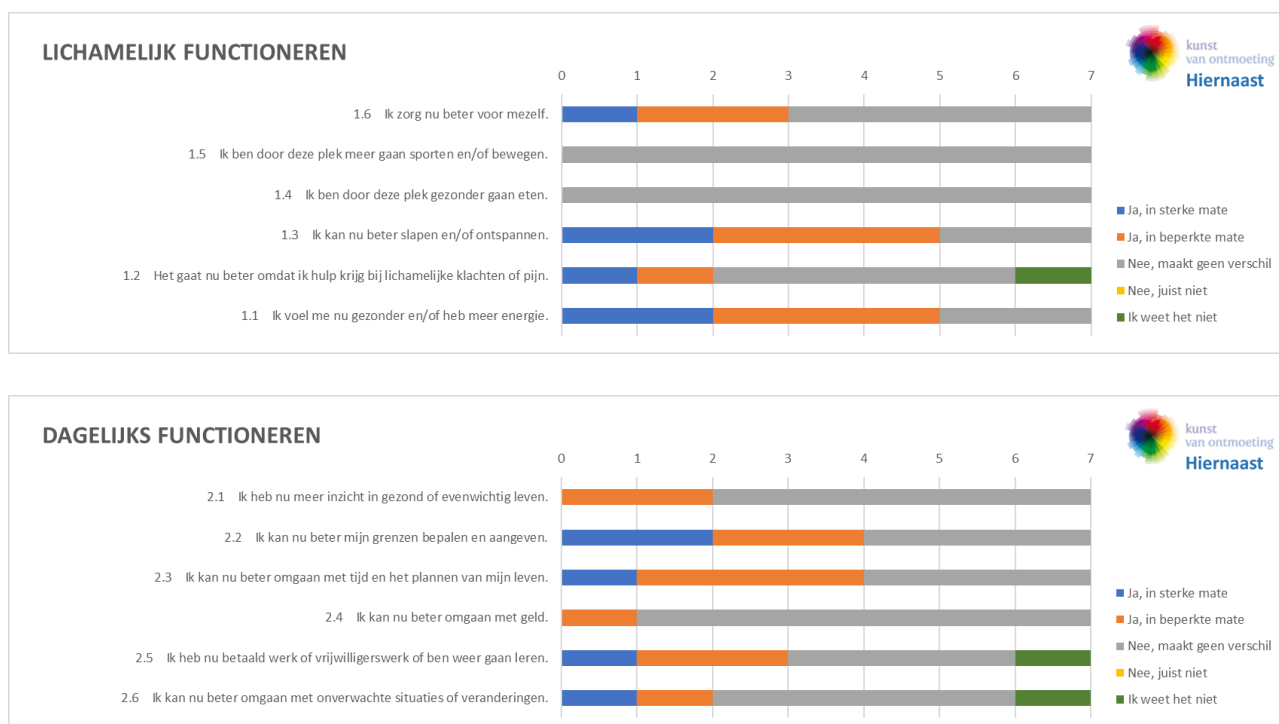
Tabel 4.1.1

Geeft inzicht in welke van de 8 categorieën voor deze plek het meest betekenisvol zijn, op basis van de scores 'Ja, in beperkte mate' en 'Ja, in sterke mate' (zie voor vragenlijst en likertschaal: bijlage 1 'Betekeniskompas'). Voor exacte verdeling van de scores en deelvragen, zie tabel 4.1.2.

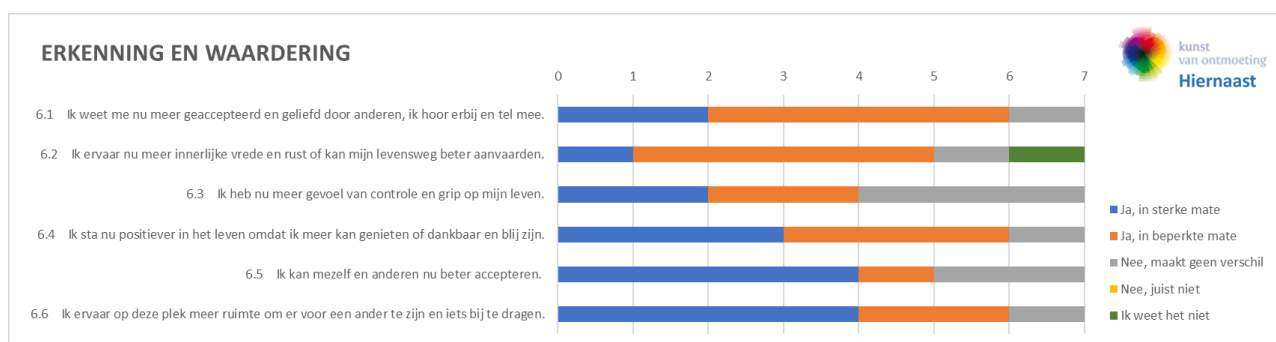
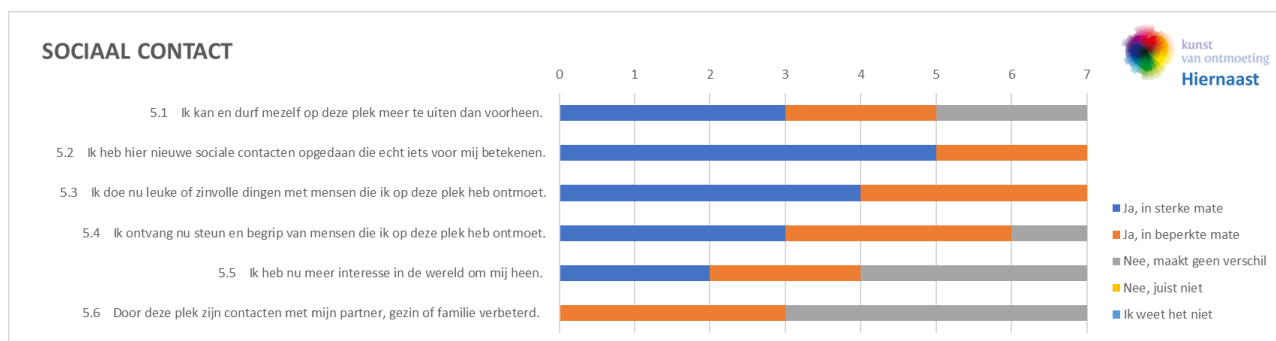
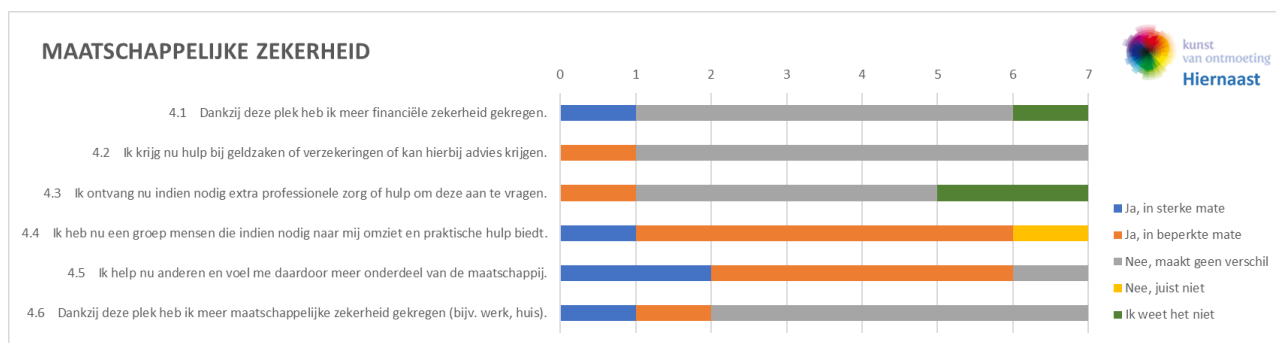
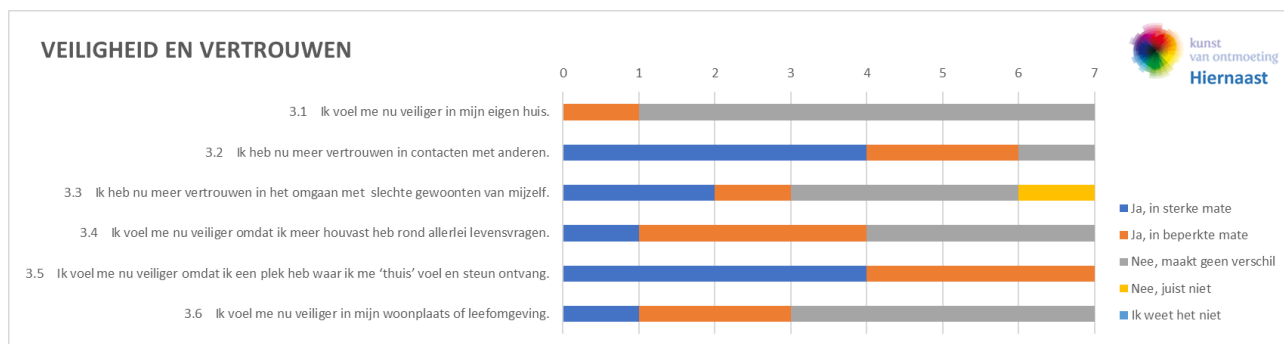

Tabel 4.1.2

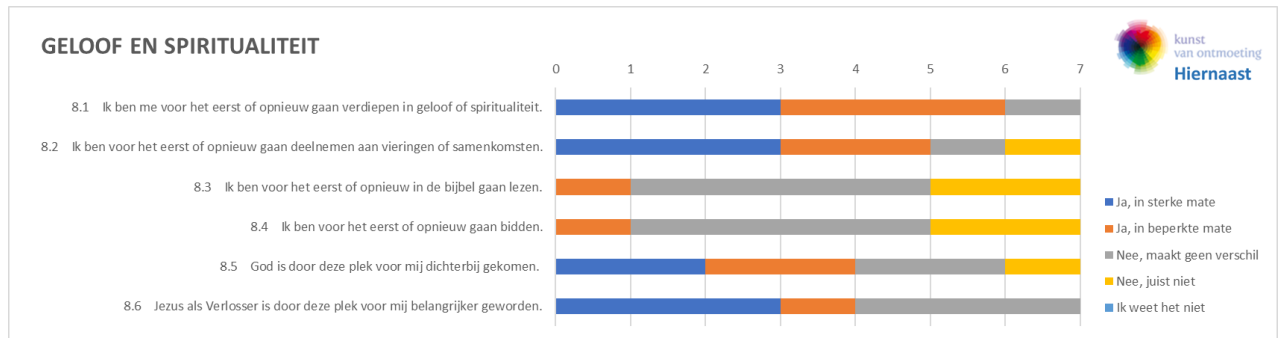
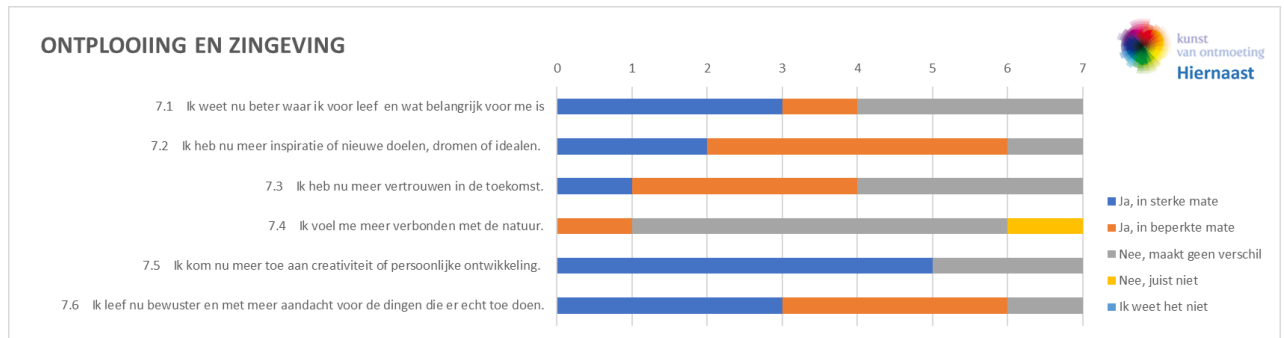
Toelichting: de onderstaande tabellen laten per hoofdcategory de toekende waarde per subscore zien. De cijfers 1 t/m 7 staan voor respondent 1 t/m 7. Ter toelichting (leeswijzer): vraag 1.1 is door één van de zes respondenten gescoord met 'Ja, in sterke mate', door twee met 'Ja, in beperkte mate' en door vier met 'Nee, maakt geen verschil'.

Heeft meedoen zin?

Heeft meedoen zin?

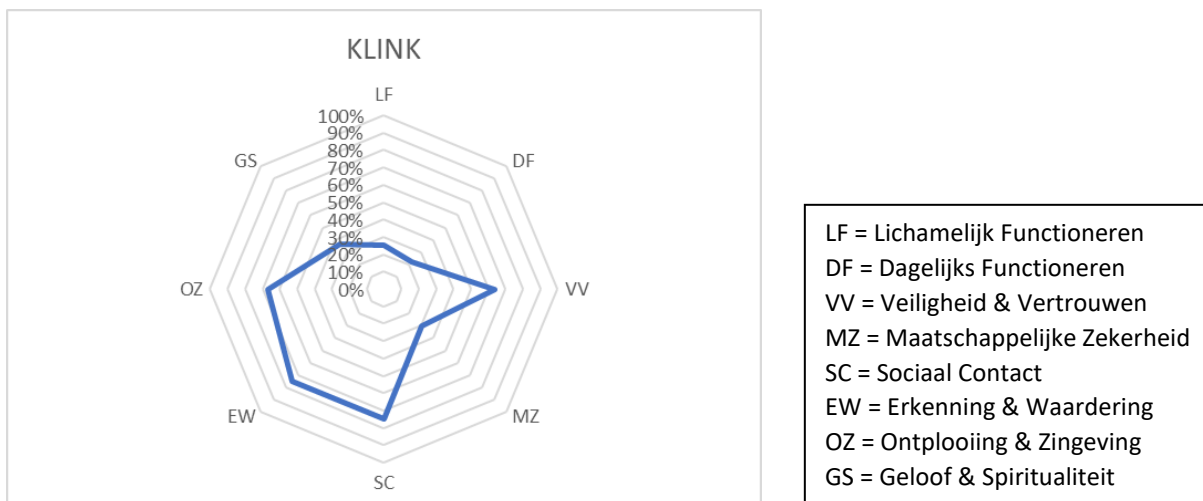

Heeft meedoen zin?

Bijlage 4.2 Uitwerking Klink

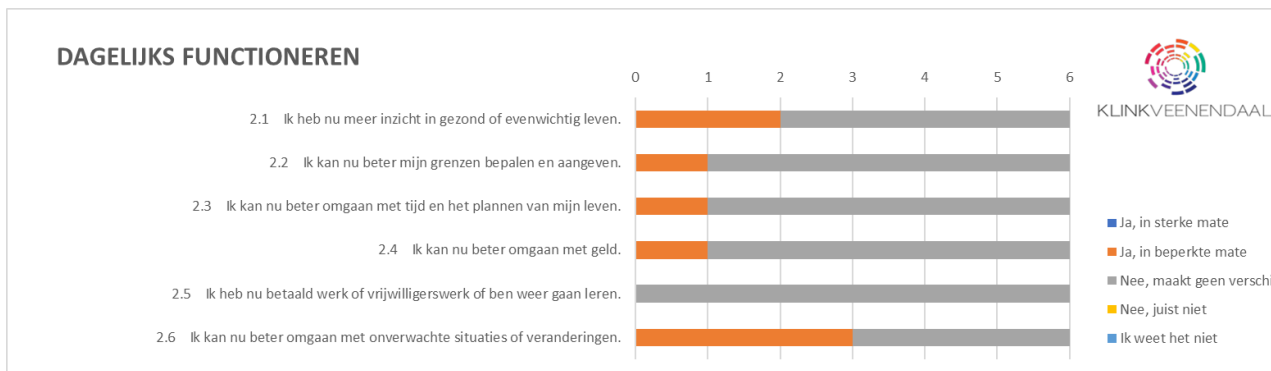
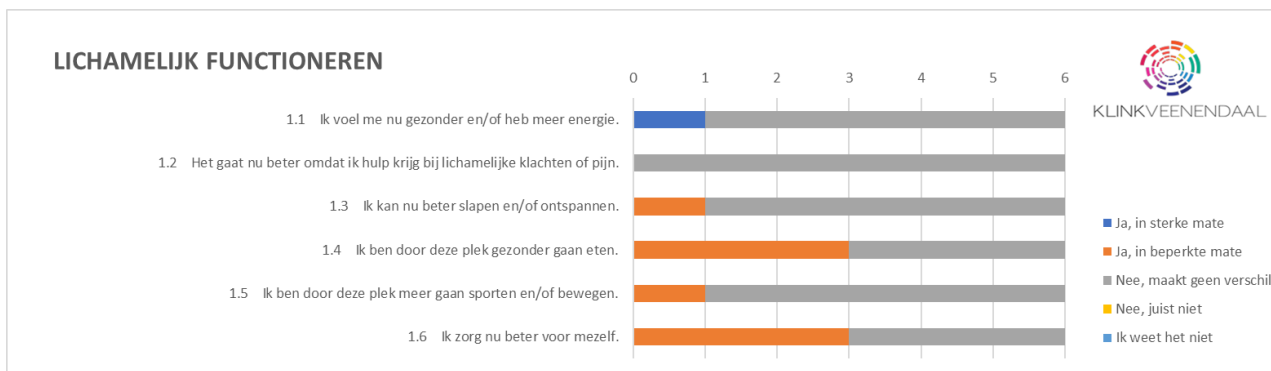
Tabel 4.2.1

Geeft inzicht in welke van de 8 categorieën voor deze plek het meest betekenisvol zijn, op basis van de scores 'Ja, in beperkte mate' en 'Ja, in sterke mate' (zie voor vragenlijst en likertschaal: bijlage 1 'Betekeniskompas'). Voor exacte verdeling van de scores en deelvragen, zie tabel 4.2.2.

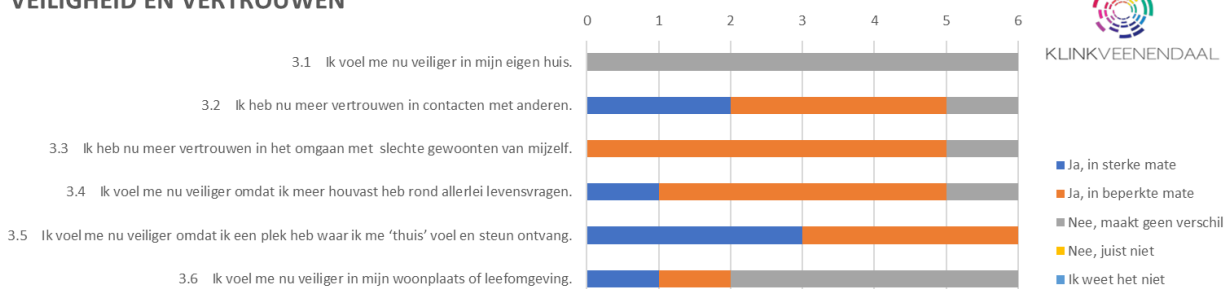
Tabel 4.2.2

Toelichting: de onderstaande tabellen laten per hoofdcategorie de toekende waarde per subscore zien. De cijfers 1 t/m 6 staan voor respondent 1 t/m 6. Ter toelichting (leeswijzer): vraag 1.1 is door één van zes respondenten gescoord met 'Ja, in sterke mate' en door vijf met 'Nee, maakt geen verschil'.

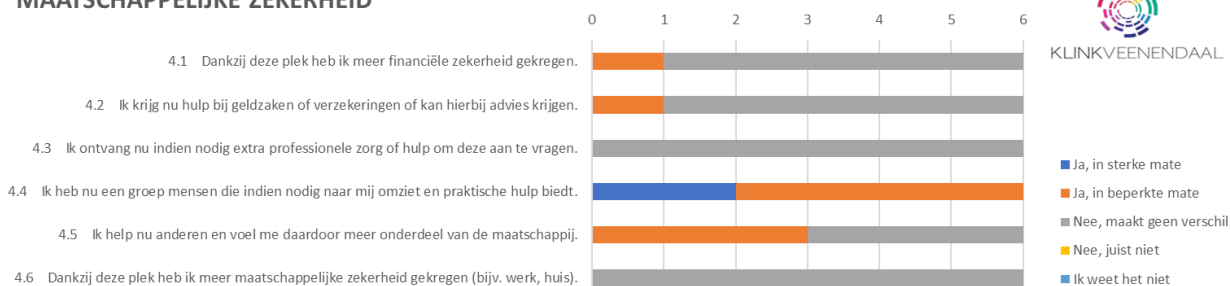

Heeft meedoen zin?

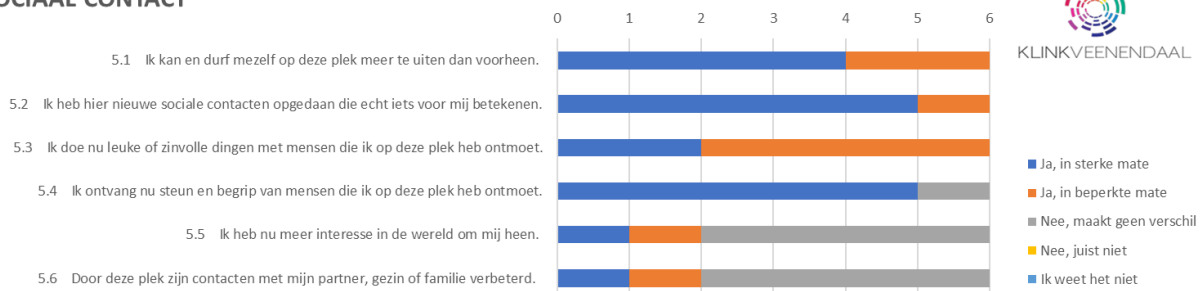
VEILIGHEID EN VERTROUWEN

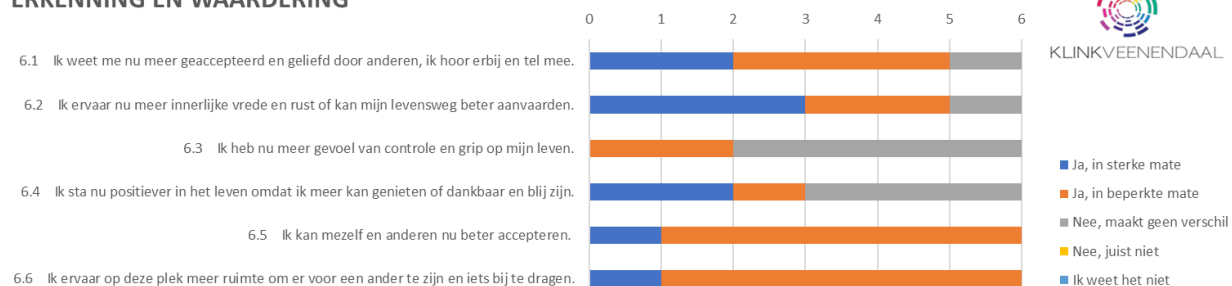
MAATSCHAPPELIJKE ZEKERHEID

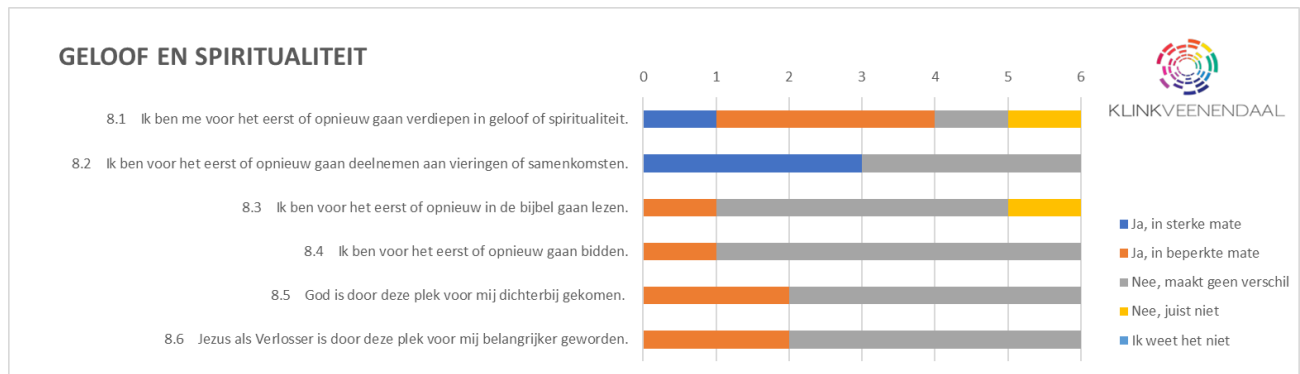
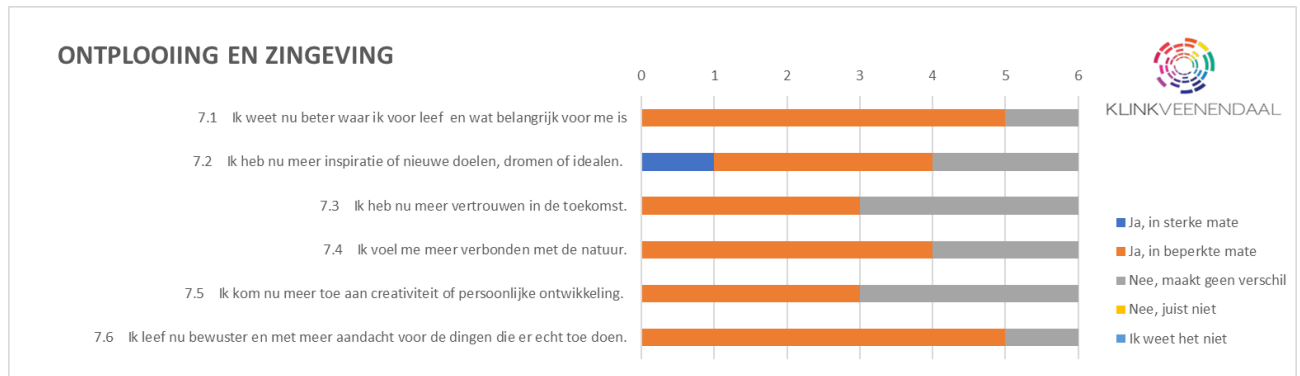
SOCIAAL CONTACT

ERKENNING EN WAARDERING

Heeft meedoen zin?

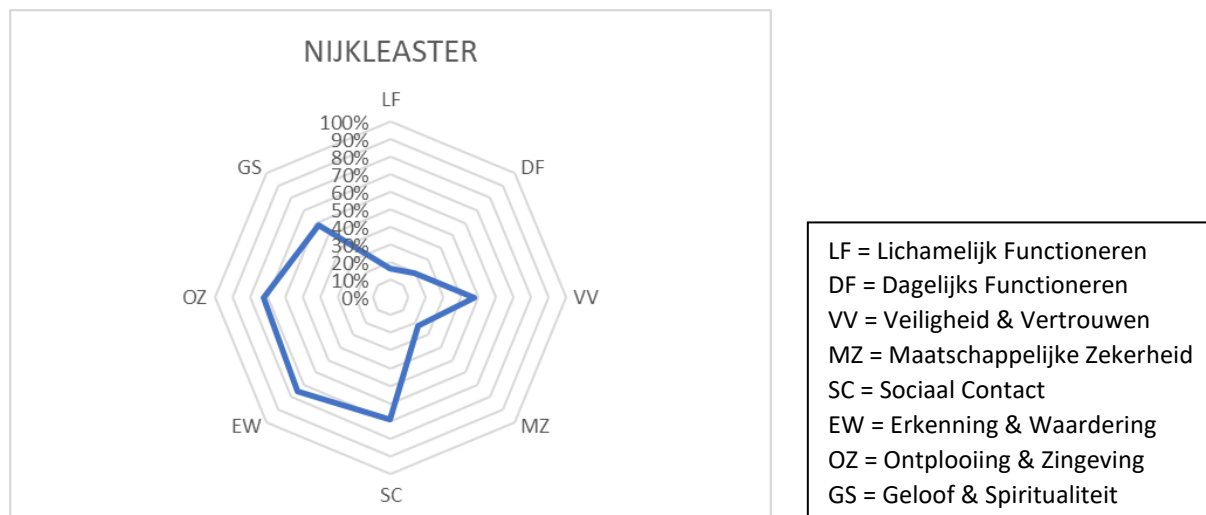

Heeft meedoen zin?

Bijlage 4.3 Uitwerking Nijkleaster

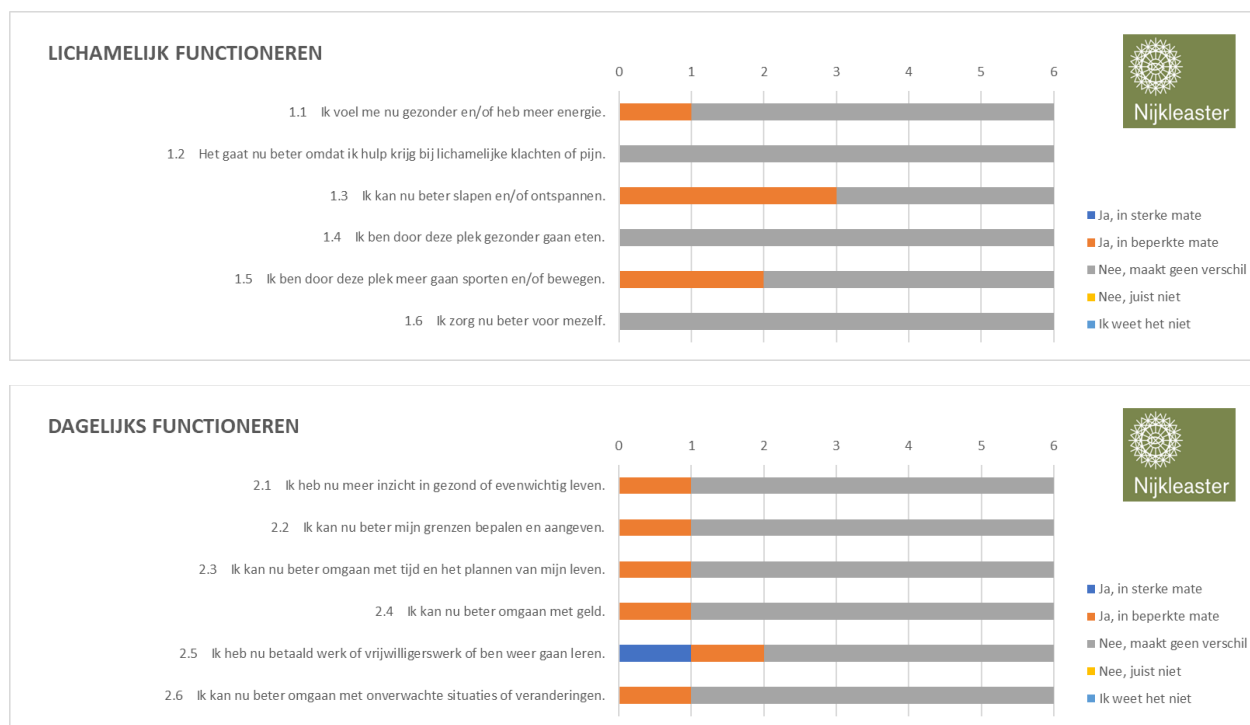
Tabel 4.3.1

Geeft inzicht in welke van de 8 categorieën voor deze plek het meest betekenisvol zijn, op basis van de scores 'Ja, in beperkte mate' en 'Ja, in sterke mate' (zie voor vragenlijst en likertschaal: bijlage 1 'Betekeniskompas'). Voor exacte verdeling van de scores en deelvragen, zie tabel 4.3.2.

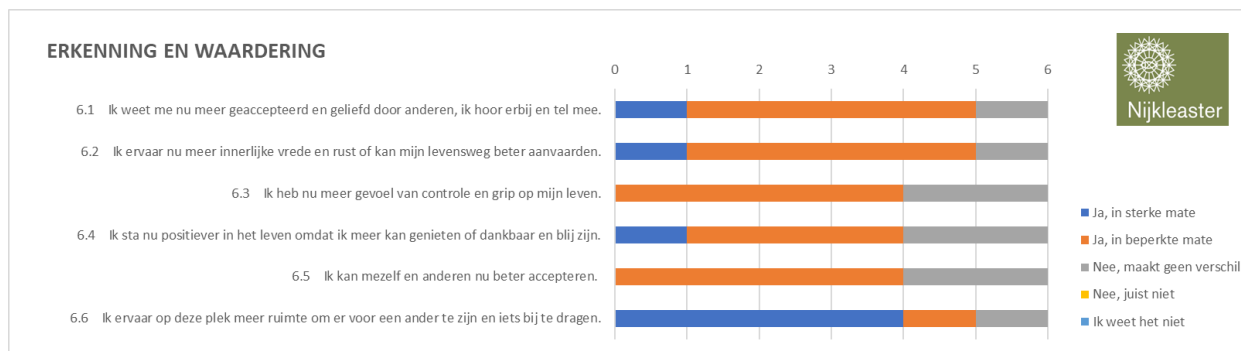
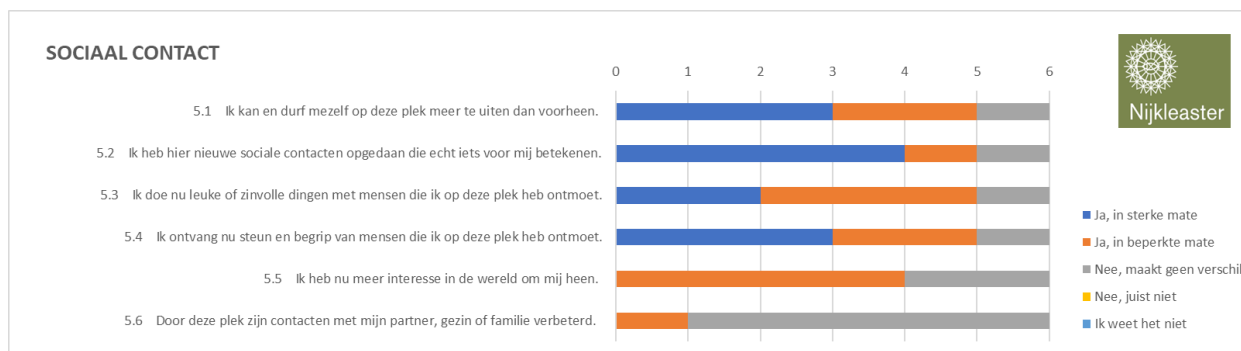
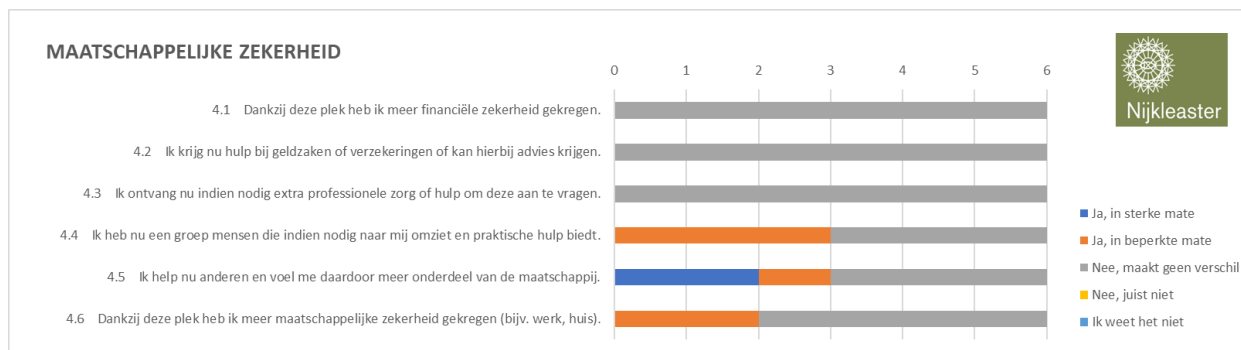
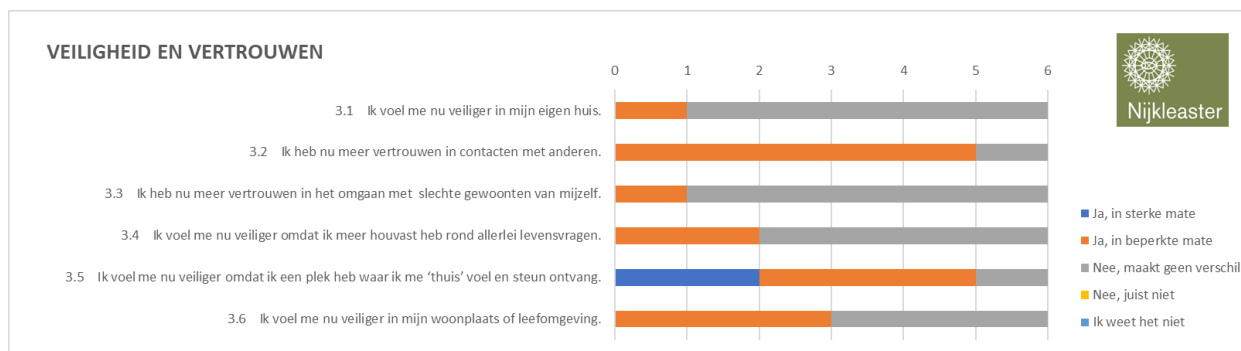

Tabel 4.3.2

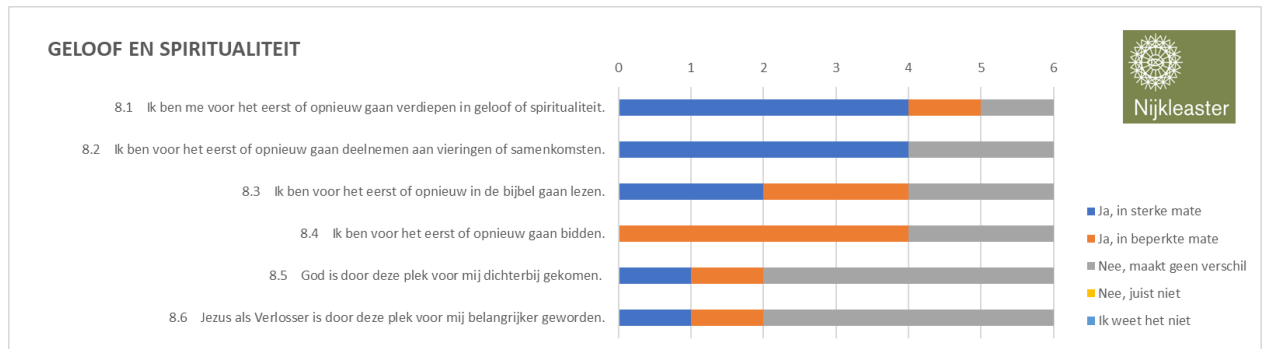
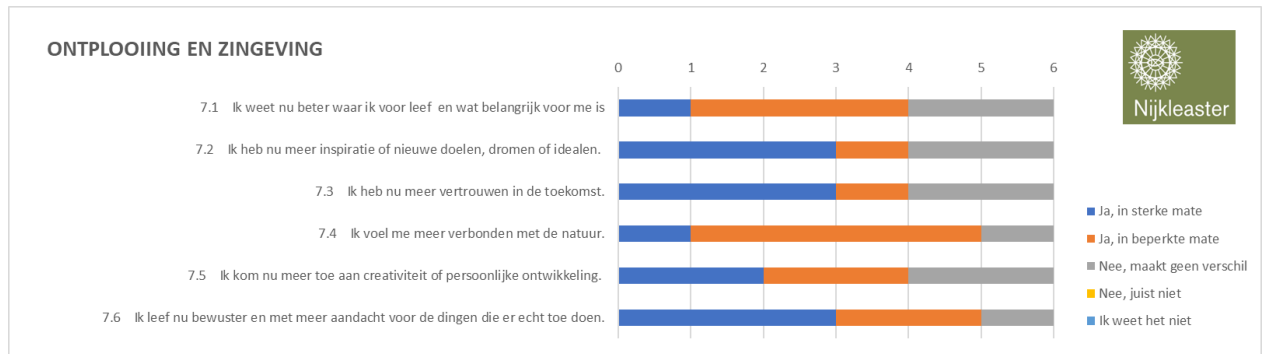
Toelichting: de onderstaande tabellen laten per hoofdcategorie de toekende waarde per subscore zien. De cijfers 1 t/m 6 staan voor respondent 1 t/m 6. Ter toelichting (leeswijzer): vraag 1.1 is door één van zes respondenten gescoord met 'Ja, in beperkte mate' en door vijf met 'Nee, maakt geen verschil'.

Heeft meedoen zin?

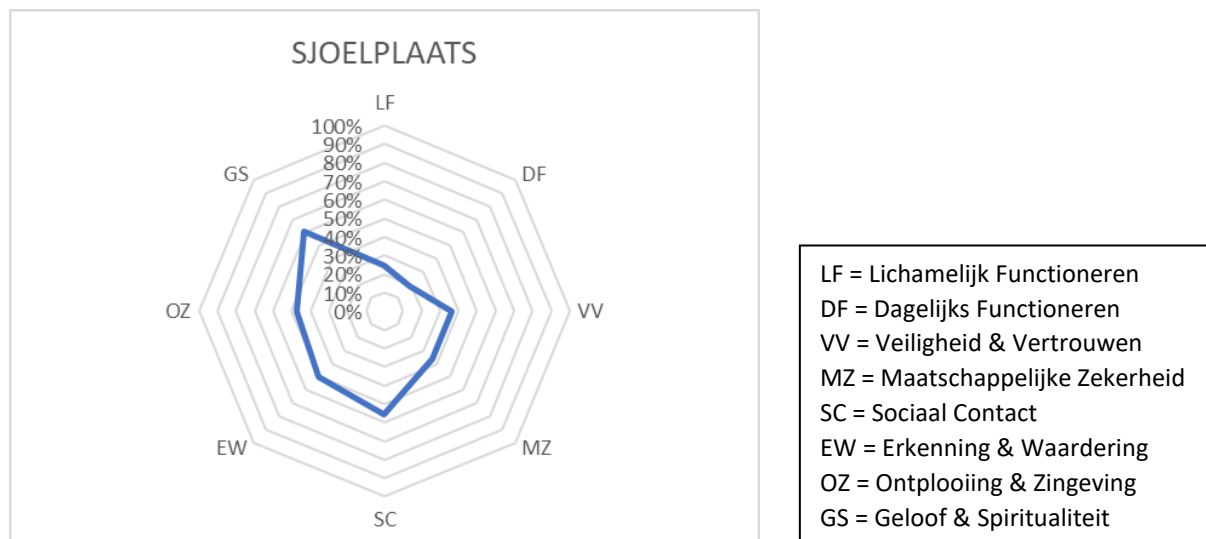
Heeft meedoen zin?

Bijlage 4.4 Uitwerking Sjoelplaats

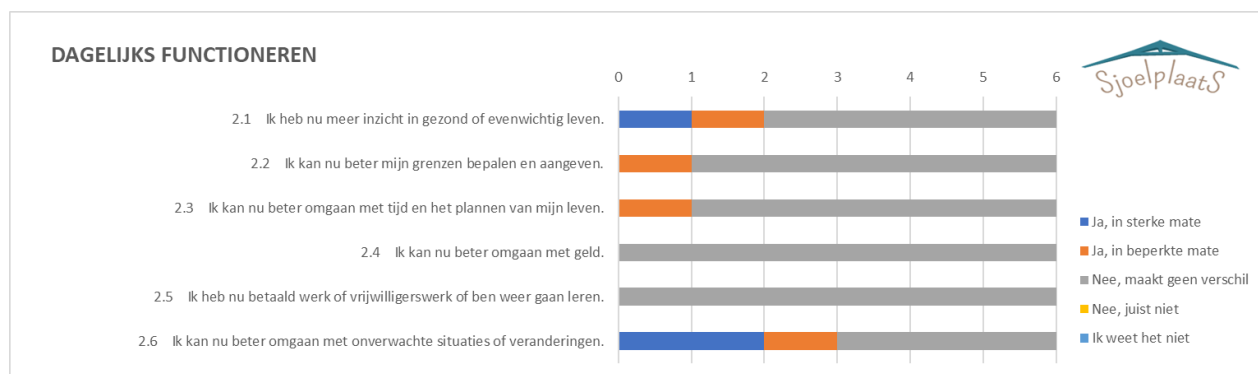
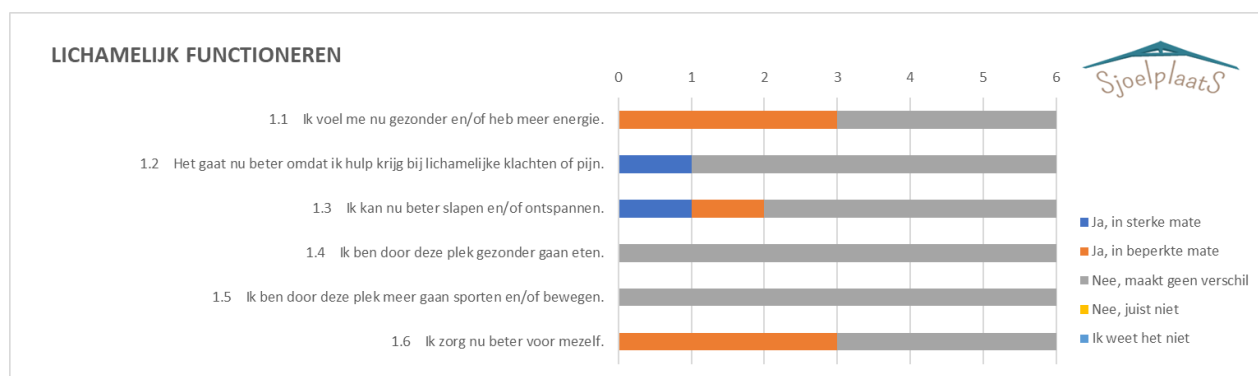
Tabel 4.4.1

Geeft inzicht in welke van de 8 categorieën voor deze plek het meest betekenisvol zijn, op basis van de scores 'Ja, in beperkte mate' en 'Ja, in sterke mate' (zie voor vragenlijst en likertschaal: bijlage 1 'Betekeniskompas'). Voor exacte verdeling van de scores en deelvragen, zie tabel 4.4.2.

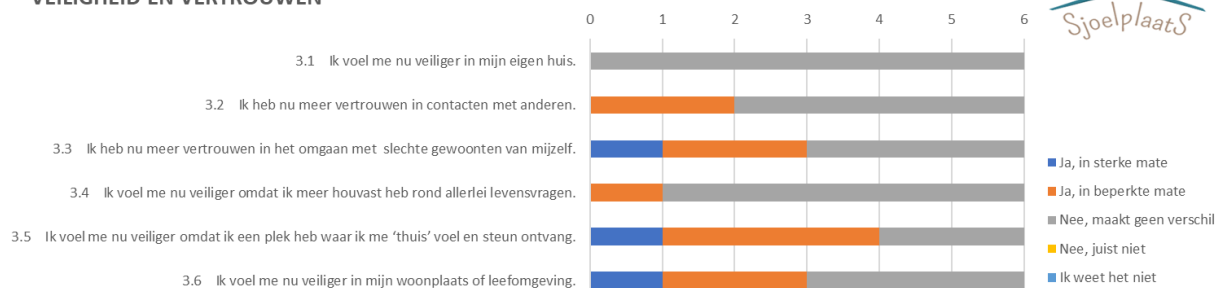
Tabel 4.4.2

Toelichting: de onderstaande tabellen laten per hoofdcategorie de toegekende waarde per subscore zien. De cijfers 1 t/m 6 staan voor respondent 1 t/m 6. Ter toelichting (leeswijzer): vraag 1.1 is door drie van zes respondenten gescoord met 'Ja, in beperkte mate' en door drie met 'Nee, maakt geen verschil'.

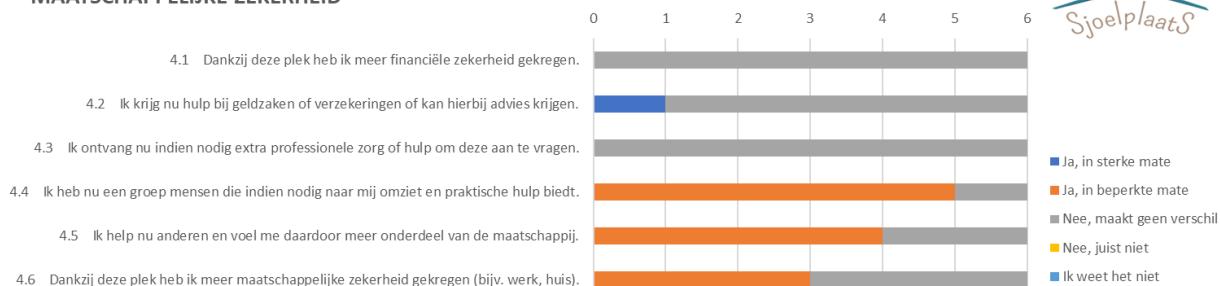

Heeft meedoen zin?

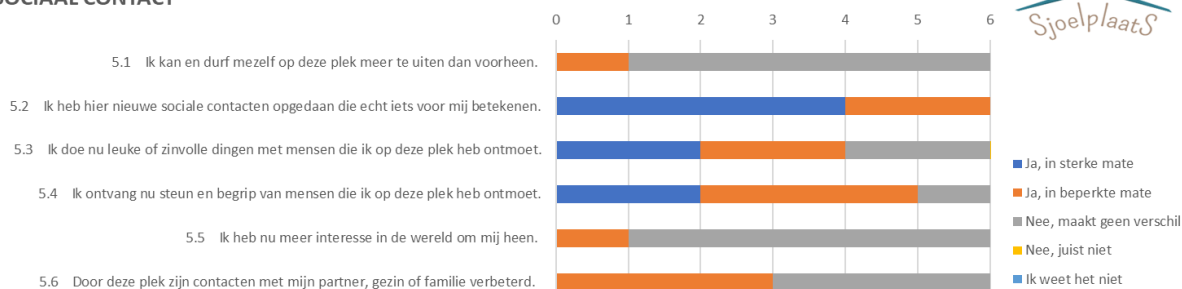
VEILIGHEID EN VERTROUWEN

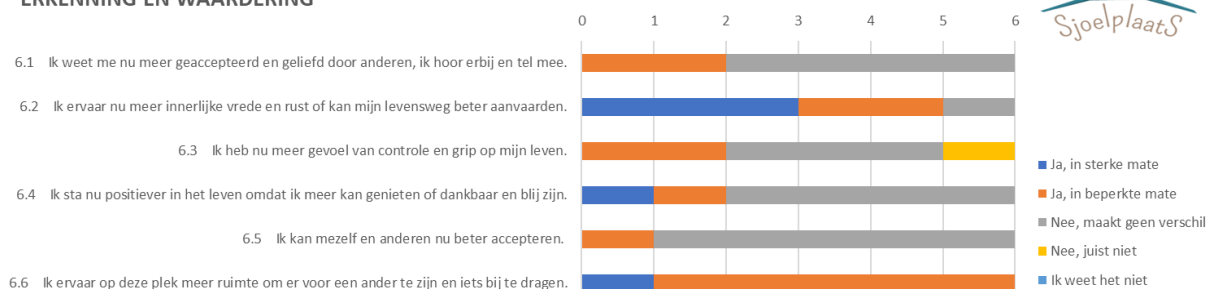
MAATSCHAPPELIJKE ZEKERHEID

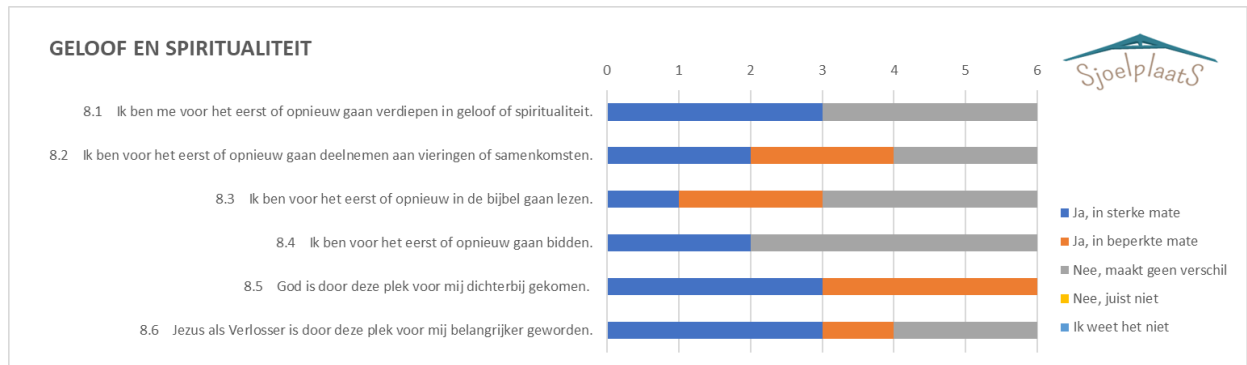
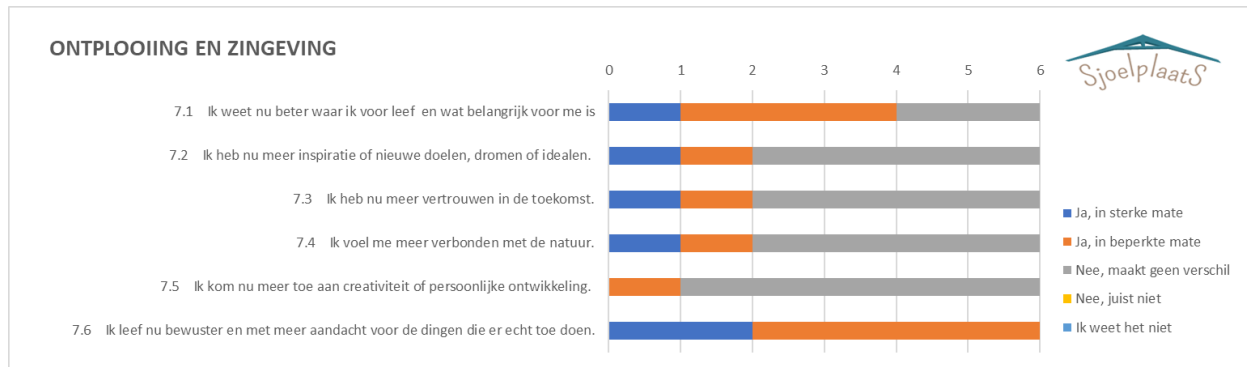
SOCIAAL CONTACT

ERKENNING EN WAARDERING

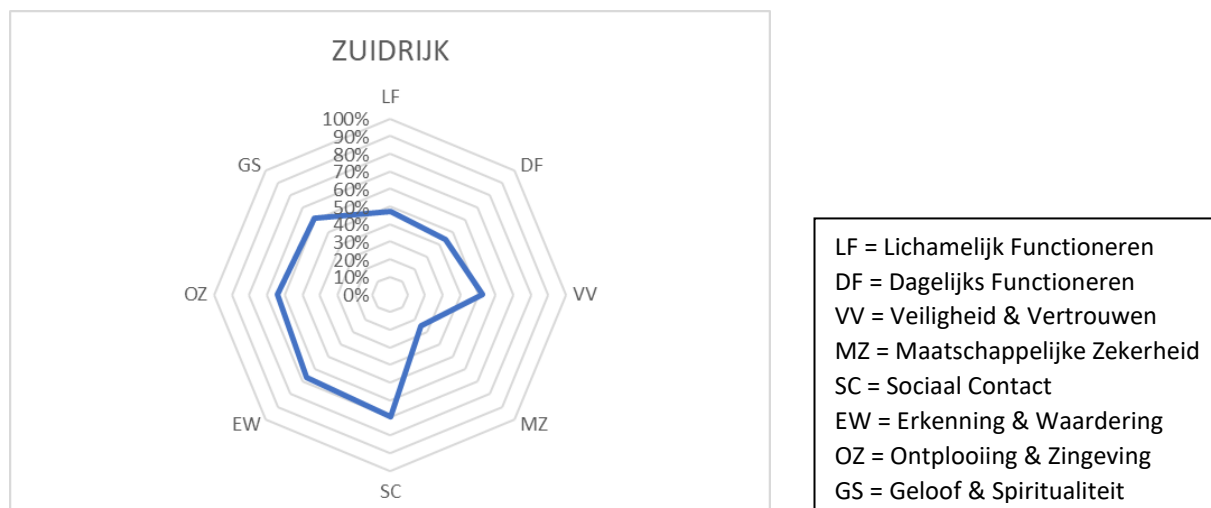
Heeft meedoen zin?

Bijlage 4.5 Uitwerking ZuidRijk

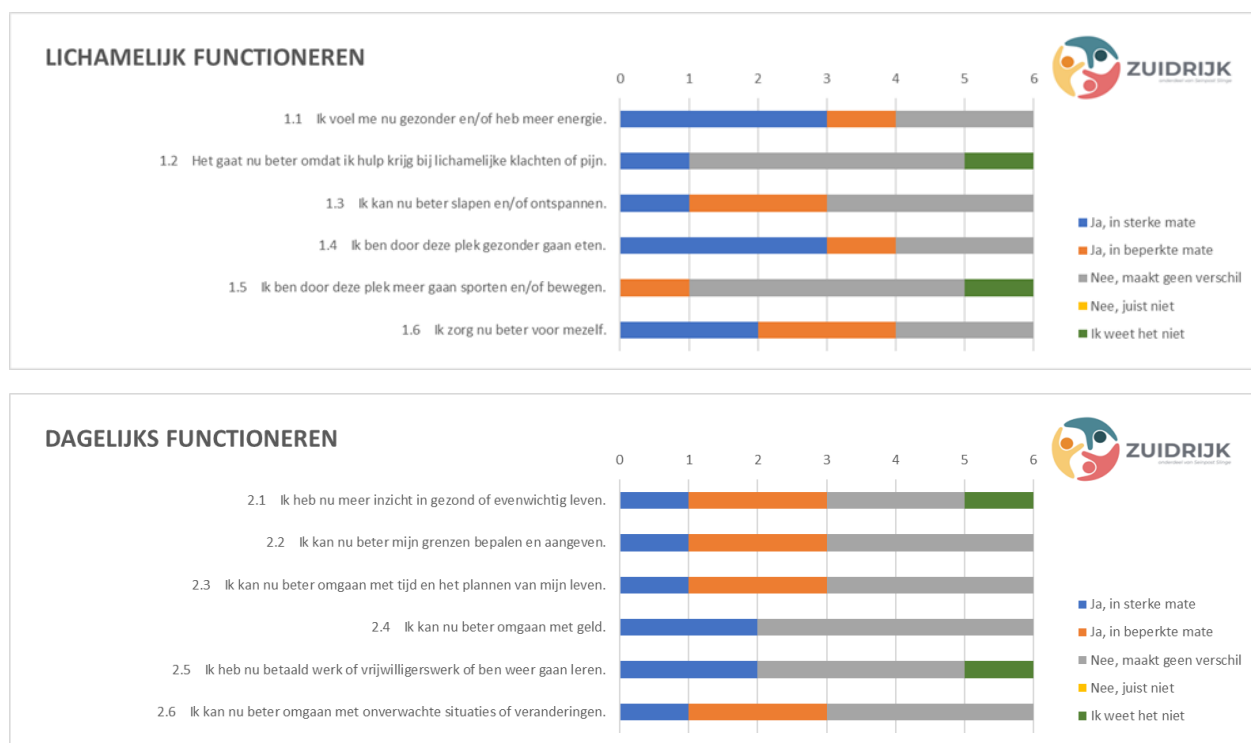
Tabel 4.5.1

Geeft inzicht in welke van de 8 categorieën voor deze plek het meest betekenisvol zijn, op basis van de scores 'Ja, in beperkte mate' en 'Ja, in sterke mate' (zie voor vragenlijst en likertschaal: bijlage 1 'Betekeniskompas'). Voor exacte verdeling van de scores en deelvragen, zie tabel 4.5.2.

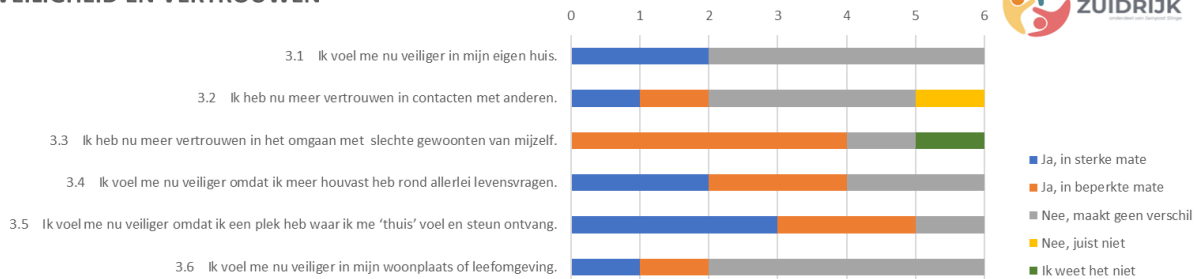
Tabel 4.5.2

Toelichting: de onderstaande tabellen laten per hoofdcategorie de toekende waarde per subscore zien. De cijfers 1 t/m 6 staan voor respondent 1 t/m 6. Ter toelichting (leeswijzer): vraag 1.1 is door drie van zes respondenten gescoord met 'Ja, in sterke mate', door één met 'Ja, in beperkte mate' en door twee met 'Nee, maakt geen verschil'.

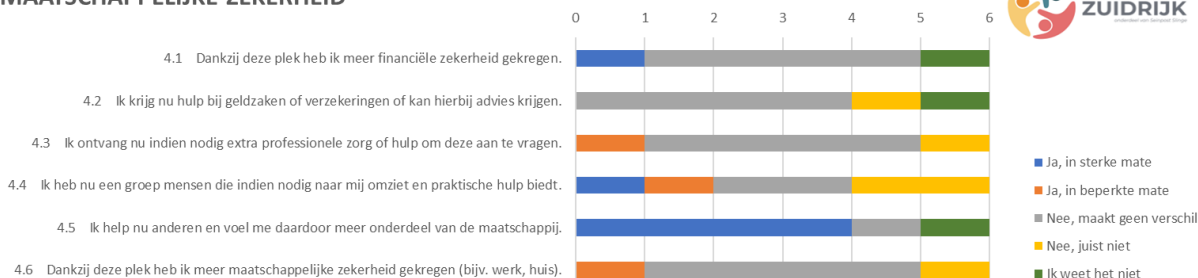

Heeft meedoen zin?

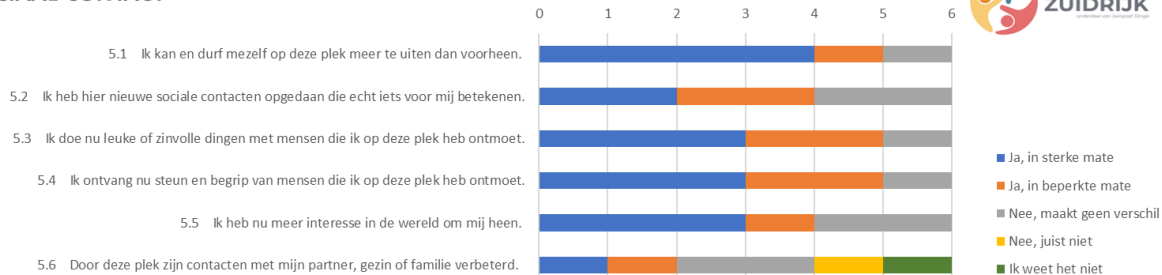
VEILIGHEID EN VERTROUWEN

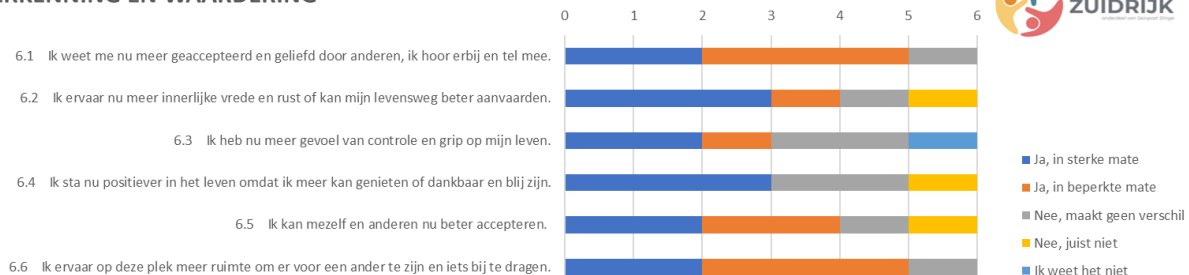
MAATSCHAPPELIJKE ZEKERHEID

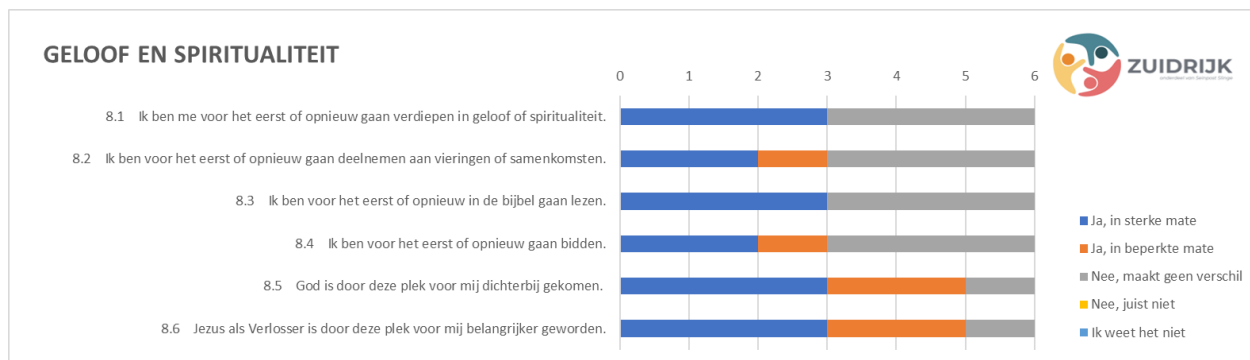
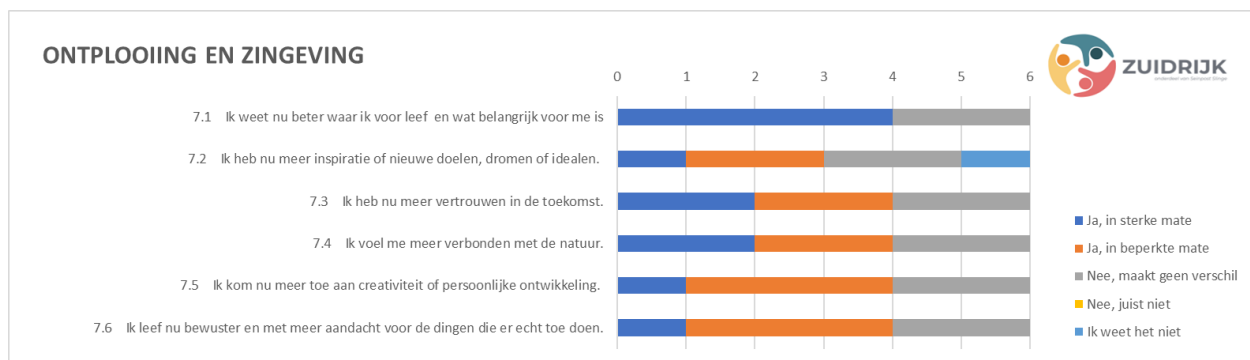
SOCIAAL CONTACT

ERKENNING EN WAARDERING

Heeft meedoen zin?

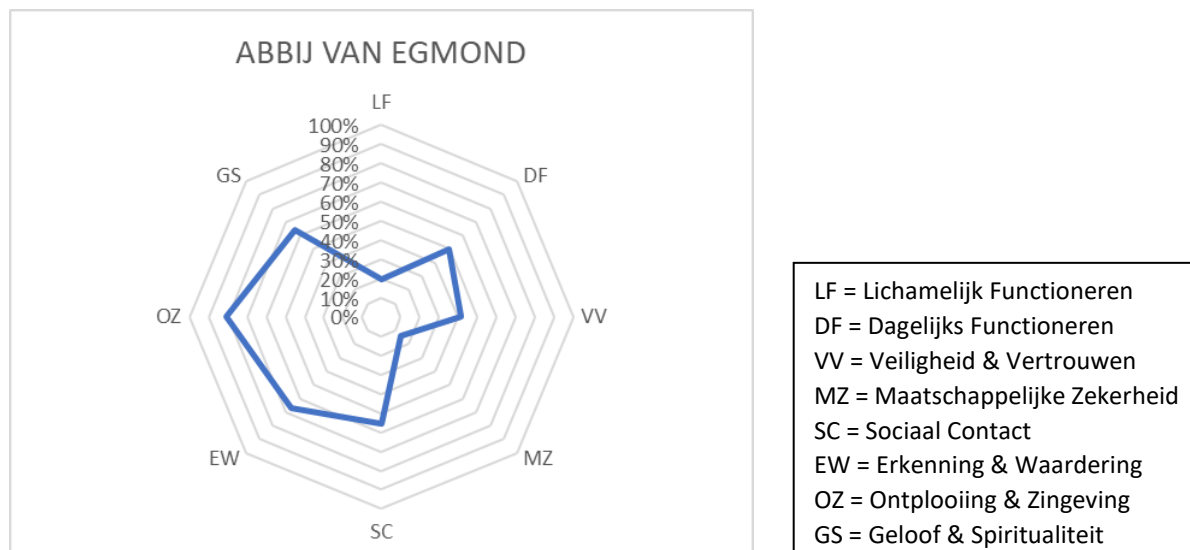

Heeft meedoen zin?

Bijlage 4.6 Uitwerking Abdij van Egmond

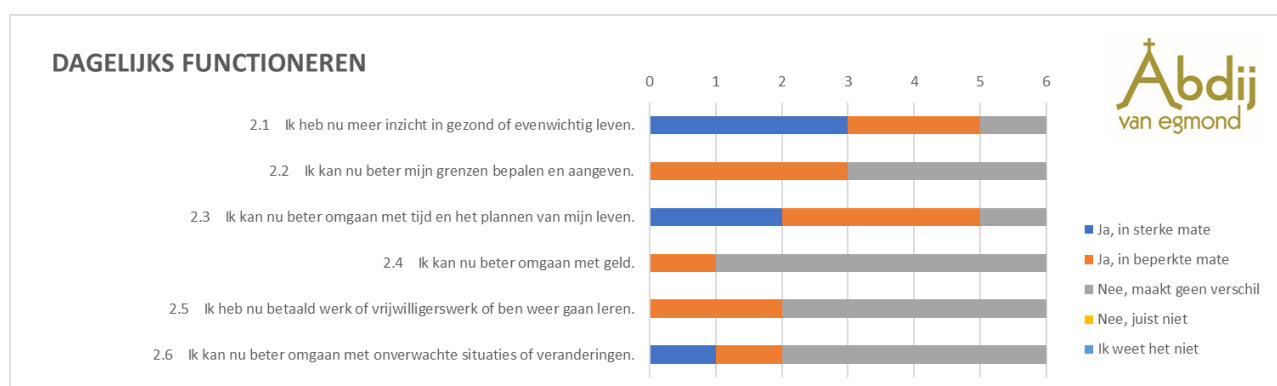
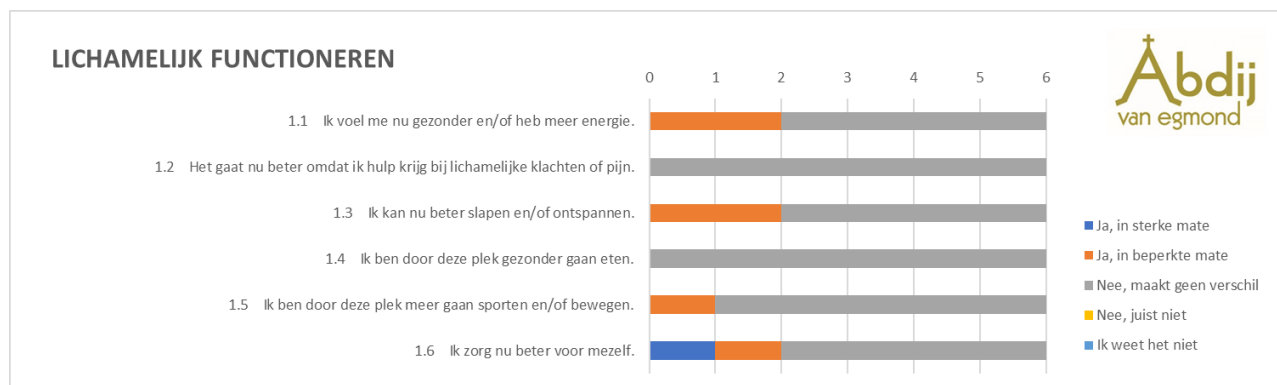
Tabel 4.6.1

Geeft inzicht in welke van de 8 categorieën voor deze plek het meest betekenisvol zijn, op basis van de scores 'Ja, in beperkte mate' en 'Ja, in sterke mate' (zie voor vragenlijst en likertschaal: bijlage 1 'Betekeniskompas'). Voor exacte verdeling van de scores en deelvragen, zie tabel 4.6.2.

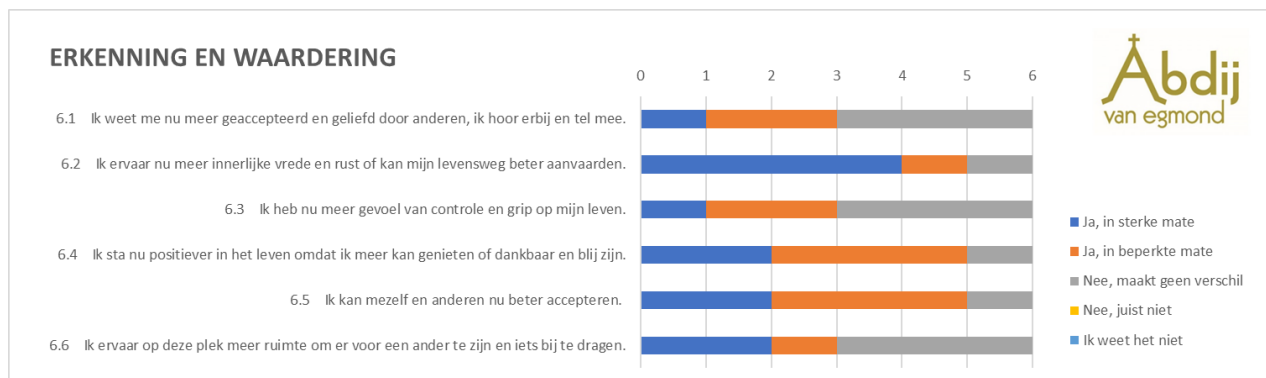
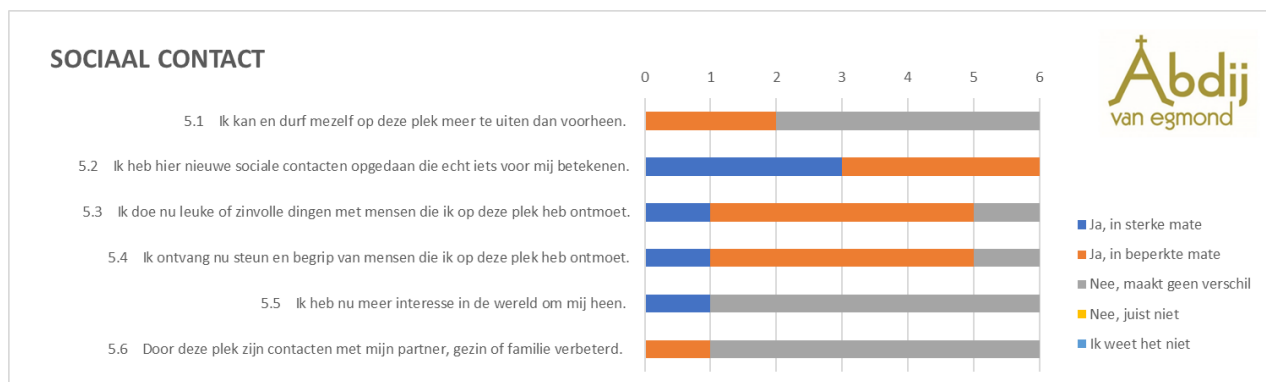
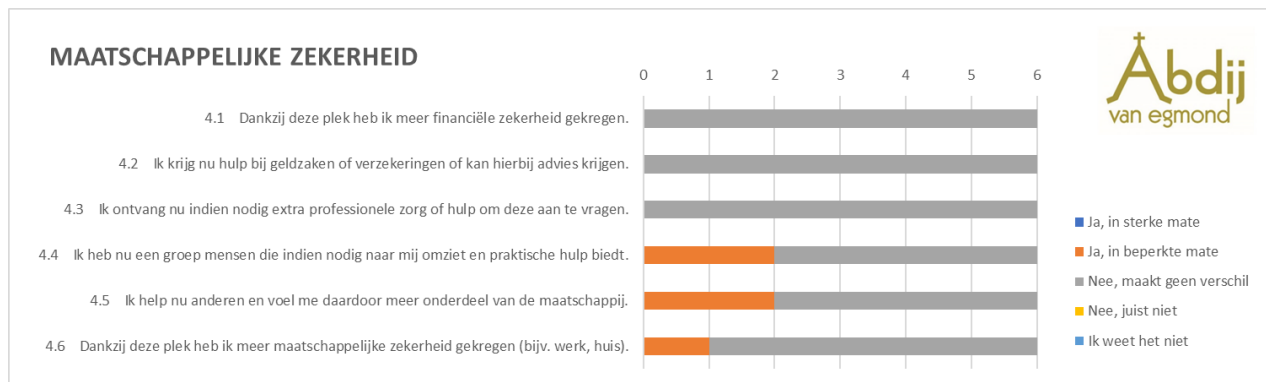
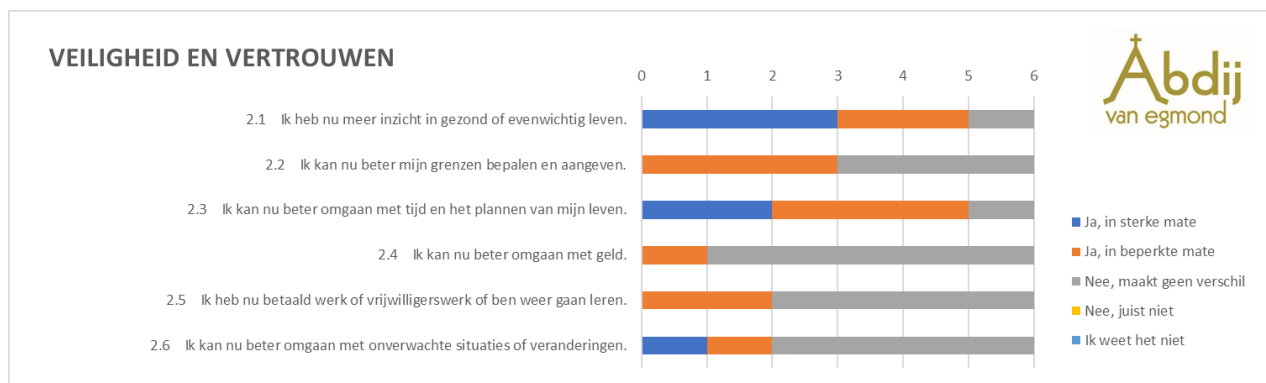

Tabel 4.6.2

Toelichting: de onderstaande tabellen laten per hoofdcategorie de toegekende waarde per subscore zien. De cijfers 1 t/m 6 staan voor respondent 1 t/m 6. Ter toelichting (leeswijzer): vraag 1.1 is door twee van zes respondenten gescoord met 'Ja, in beperkte mate' en door vier met 'Nee, maakt geen verschil'.

Heeft meedoen zin?

Heeft meedoen zin?

